

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI**

**TÜRK İSLAM DÖNEMİ ÇİNİ SANATINDA LÜSTER
TEKNİĞİNİN ARAŞTIRILMASI VE UYGULAMALAR**

Suna AKTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. M. Hülya DOĞRU

NİSAN - 2022

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK İSLAM DÖNEMİ ÇİNİ SANATINDA LÜSTER
TEKNİĞİNİN ARAŞTIRILMASI VE UYGULAMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Suna AKTAŞ

Enstitü Anabilim Dalı: Geleneksel Türk Sanatları
Enstitü Bilim Dalı: Tezhip

“Bu tez 19/04/2022 Tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Kadir SEVİM	Başarılı
Doç. Dr. Mesude Hülya DOĞRU	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Dicle ÖNEY	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim. Etik Beyan Formunu imzalamayınız.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Suna AKTAŞ

19/04/2022

ÖNSÖZ

Tezimin araştırma ve yazım aşamasında çalışmalarımı takip edip beni yönlendiren, daima yanımda olan ve hoşgörüsünü esirgemeyen danışmanım Doç. Mesude Hülya DOĞRU'ya uygulama aşamasında deneyimini ve yardımlarını benimle paylaşan eğitim hayatım boyunca her zaman yanımda olan ve beni yalnız bırakmayan kardeşim Dr. Öğr. Üyesi Mine POYRAZ'a ve eşi Tayfun POYRAZ'a, Abim Özer AKTAŞ'a, çalışmalarımı özenle inceleyen ve beni yönlendiren değerli jüri üyelerine en içten teşekkürlerimi sunarım.

Suna AKTAŞ

19/04/2022

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	iv
RESİM LİSTESİ	v
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: TÜRK İSLAM DÖNEMİNDE ÇİNİLER.....	4
1.1. Çininin Tanımı ve Tarihçesi	4
1.2. Çini Teknikleri.....	5
1.2.1. Sırsız Tuğla	6
1.2.2. Sırlı Tuğla.....	7
1.2.3. Tek Renk Sırlı Çiniler	8
1.2.4. Tek Renkli, Yıldızlı Çiniler	8
1.2.5. Kabartma Tekniği.....	9
1.2.6. Çini Mozaik Tekniği	10
1.2.7. Lüster Tekniği	11
1.2.8. Minai ve Lacvardina Tekniği	12
1.2.9. Renkli Sır Tekniği	13
1.2.10. Sıraltı Tekniği.....	14
BÖLÜM 2: LÜSTERİN TANIMI VE TARİHÇESİ.....	16
2.1. Türk İslam Seramiklerinde Lüster	17
2.1.1. Irak'ta Abbasîler Döneminde Lüster.....	19
2.1.2. Mısır'da Fatimiler Döneminde Lüster.....	21
2.1.3. Suriye'de Lüster	22
2.1.4. İran Döneminde Lüster.....	24
2.1.5. Selçuklu Dönemi Lüster	26
2.1.6. İlhanlılarda Lüster	28
2.1.7. Safavilerde Lüster	29
2.1.8. Anadolu Selçuklu Döneminde Lüster	30
2.2. Avrupa'da Lüster.....	31
2.2.1. İspanya'da Lüster	31

2.2.2. İtalya’da Lüster	32
2.3. Anadolu’da Bulunan Lüsterli Çiniler	33
2.3.1. Ani Kazısı Buluntuları	33
2.3.2. Ahlat Kazısı Buluntuları.....	34
2.3.3. Samsat Kazısı Buluntuları.....	36
2.3.4. Antalya ve Alanya İç Kale Sarayında Bulunan Lüsterli Çiniler	38
2.3.5. Kayseri Keykubadiye Sarayında Bulunan Lüsterli Çiniler	39
2.3.6. Kubadabad Sarayında (Büyük Saray, Küçük Saray Kazılarında) Bulunan Lüsterli Çiniler.....	40
2.3.7. Kütahya Vacidiye Medresesinde Bulunan Lüsterli Çiniler.....	42
2.3.8. Kuşadası Kadıkalesi’nde (Anaia) Bulunan Lüster Teknikli Çiniler	43
BÖLÜM 3: GÜNÜMÜZ LÜSTER TEKNİĞİ VE UYGULAMALARI	46
3.1. Lüster Uygulamalarının Sınıflandırılması	46
3.1.1. Yükseltgen Ortam Lüsterleri.....	46
3.1.2. İndirgen Ortam Lüsterleri.....	47
3.2. İndirgenmiş Pigment (Kil-Macun Lüsterleri).....	48
3.2.1. Sır Özellikleri	49
3.2.2. Uygulama	49
3.2.3. Fırınlama	49
3.3. Kil Macun Lüsteri Uygulayan Sanatçılar	53
3.3.1. William De Morgan	53
3.3.2. Clément Massier.....	54
3.3.3. Alain Caiger Smiht.....	54
3.3.4. Abbas Akbari.....	56
3.3.5. Sevim Çizer	57
3.3.6. Halil Yoleri.....	58
3.3.7. T. Emre Feyzoğlu.....	59
3.3.8. İrem Çalışıcı Pala	60
3.4. Sırıçi Lüster, Rezinat Lüster Tekniği Uygulayan Sanatçılar	61
3.4.1. Vilmos Zsolnay	61
3.4.2. Alan Peascod.....	62
3.4.3. Emel Şölenay.....	63

BÖLÜM 4: LÜSTER TEKNİĞİNİN (KİL, MACUN) GÜNÜMÜZ

KOŞULLARINDA UYGULANMASI..... 65

4.1. Lüster Macunun Hazırlanması..... 66

4.1.1. Birinci Pişirim 73

4.1.2. İkinci Pişirim..... 79

4.1.3. Üçüncü Pişirim..... 86

SONUÇ 97

KAYNAKÇA..... 100

ÖZGEÇMİŞ 107

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Uygulamada Kullanılan Reçeteler	68
Tablo 2: Redüksiyon (İndirgeme) İçin Kullanılan Maddeler ve Miktarları	68
Tablo 3: Redüksiyon (İndirgeme) İçin Kullanılan Maddeler ve Miktarları	73
Tablo 4: Redüksiyon (İndirgeme) İçin Kullanılan Maddeler ve Miktarları	80
Tablo 5: Redüksiyon (İndirgeme) İçin Kullanılan Maddeler ve Miktarları	87

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Kubadabad Sarayı Yıldız Biçimli Sıraltı Çiniler	4
Resim 2: Kubadabad Sarayı Minai Çini, Met Müze.....	5
Resim 3: Harput Ulu Camii (1156-1157)	6
Resim 4: Antalya Yivli Minare (1156-1157),.....	7
Resim 5: Sivas Buruciye Medresesi Türbesinde Tek Renkli Çinileri	8
Resim 6: Konya Karatay Medresesi Yaldızlı Çiniler.	9
Resim 7: Konya Alaattin Camii Cephesinde Kabartma Çini	10
Resim 8: Akşehir Taş Medrese Türbesi Çini Mozaik.....	11
Resim 9: Kubadabad Sarayı Lüster Tekniği Çini	12
Resim 10: Minai Tekniği İle Yapılmış Çukur Kâse- İran1200 Civarı,.....	13
Resim 11: İbrahim Bey İmaretinin Çinili Köşk'te Mihrabı,.....	14
Resim 12: Anadolu Selçuklu Kubadabad Sarayı Sıraltı Çinileri Çift Başlı Kartal Ve Hizmetli Figürü.....	15
Resim 13: 9.Yy. Duvar Panosu (Irak- Samarra) Opak Sır Üzerine Lüster.....	16
Resim 14: 8.Yy. Suriye Lüster Bezemeli Cam Kupa	18
Resim 15: 9.Yüzyıl - 17.Yüzyıl Arasında Lüsterli Seramik Üreten Merkezler.....	18
Resim 16: 9.Yy. 10.Yy. Irak, Kalay Sır Üzerine Lüster Bezeme Tabak Ve Kase	19
Resim 17: 8.Yy. 9.Yy. Irak Kalay Sır Üzerine Lüsterkâse Ve Tabak	21
Resim 18: 9.Yy. 11.Yy. Mısır Fatımi Dönemi Lüsterli Kuş Motifli Ve Lüster Figürlü Tabak	22
Resim 19: 11.Yy. 12.Yy. Suriye Rakka Lüsterli Kâse	23
Resim 20: 11.Yy, 12 Yy. Arası Suriye Lüster Kavanoz Ve Kase	23
Resim 21: 12. Yy. Kaşan İran, Yazılarla Çevrili Lüster Tabak Ve Ejder Motifli Lüster Çini	24
Resim 22: 14.Yy. Başları Kaşan Lüster Tekniğinde Duvar Çinisi, ...	25
Resim 23: 11. Yy.12.Yy. Kaşan Lüster İbrik Ve Şişe	26
Resim 24: 12.Yy.13.Yy. Lüster Kâse Ve 13.Yy. Lüster Duvar Karosu Selçuklu Dönemi İran.....	27
Resim 25: 12.Yy Ceylan Figürlü Vekadın Lüster Kâse Kaşan	28
Resim 26: 13.Yy. İkinci Yarısı Güreşçiler, Lüster Yıldız Karo İlhanlı Dönemi, İran...	29
Resim 27: 17. Yüzyıl Safevi Dönemi Lüster Kâse	30

Resim 28: Kubad Abad, Büyük Saray'da, İn-Situ Bulunan Çeşitli Konulardaki Sekiz Köşeli Yıldız Lüster Ve Çiniler	31
Resim 29: Elhamra Lüster Vazo Ve Opak Beyaz Sır Üstüne Lüster Kâse İspanya	32
Resim 30: Gubbio Lüster Tabak Ve Gubbio Kâse , 15.Yy. İtalya, ...	33
Resim 31: Ani Harabeleri, Lüsterli Çiniler Ve Lüsterli Çini Parçası	34
Resim 32: Ahlat Seramikleri Lüsterli İbrik	35
Resim 33: Ani Harabeleri(2007), H.Karamağaralı	36
Resim 34: Beyaz Lüster Kâse Ve Mavili Lüster Kâse	37
Resim 35: Balık Desenli Lüster Parçası Antlya.....	39
Resim 36: Lüster Çini	40
Resim 37: Kubad Abad, Büyük Saray'da, Sekiz Köşeli Yıldız Lüster Çiniler	41
Resim 38: Kubadabad Küçük Saray Lüster Yıldız Çini, Çift Başlı Kartal Ve Hayat Ağacı.....	42
Resim 39: Vacidiye Sandukası Lüsterli Altı Kollu Yıldız Çini Ve Lüsterli Çini Parçası	42
Resim 40: Anaia Da Bulunan Lüster Fragman	44
Resim 41: Anaia Lüster Fragman	44
Resim 42: Anaia Lüster Fragman	45
Resim 43: Vilmos Zsolnay,.....	47
Resim 44: Kil Macun Lüsteri.....	48
Resim 45: Piccolpasso Fırını	51
Resim 46: Piccolpasso Fırın Çizimi.....	52
Resim 47: William De Morgan 1888, İndirgenmiş Pigment Lüster Bezemeli Vazo, İndirgenmiş Pigment Lüster Tabak İndirgenmiş Pigment Lüster Tabak Kalyon 1890.....	53
Resim 48: Art Nouvea Tarzı İndirgenmiş Pigment Lüsteri 1900 Clement Massier	54
Resim 49: Lüster Kase , Alain C.Smith, ...	55
Resim 50: Lüster Detay	55
Resim 51: İndirgenmiş Pigment Lüster	55
Resim 52: İndirgenmiş Pigment Lüsteri, Greg	56
Resim 53: Abbas Akbari İndirgenmiş Pigment Lüsteri, ...	57
Resim 54: Abbas Akbari İndirgenmiş Pigment Lüsteri	57

Resim 55: İndirgenmiş Kil Macun Lüsteri	58
Resim 56: Müzik Serisi 1, İndirgenmiş Pigment Lüsteri.....	59
Resim 57: Kil Macun Lüsteri Altın Şehir Serisi.....	60
Resim 58: İrem Çalışıcı Kil Macun Lüsteri Ve Sıraltı Fırça Dekorü, Fritli Çamur Astar, İndirgen Pişirim, 2003.	61
Resim 59: Vazo, Vilmoszsolnay, Eozin Lüsteri	61
Resim 60: Çaydanlık, Vilmoszsolnay, Eozin Lüsteri	62
Resim 61: Şişe, Alan Peascod.....	63
Resim 62: İndirgeme İle Elde Edilmiş Sırıçi Lüster, 2011 Emel Şölenay.....	64
Resim 63: İzniktaş Karo Şeffaf Ve Karo Opak Sırlı Bünye	66
Resim 64: Kütahya Akçinikaro Şeffaf Ve Karo Opak Sırlı Bünye	66
Resim 65: Reçete İçin Kullanılacak Malzemeler.....	67
Resim 66: Kil Macun Lüsteri Uygulama Aşaması	67
Resim 67: Kil Macun Lüsteri Hazırlaması	69
Resim 68: Kil Macun Lüsteri Tabak Yüzeyinde Uygulama Aşaması.....	69
Resim 69: Kil Macun Lüsteri Fırça İle Uygulama Aşaması.....	70
Resim 70: Kil Macun Lüsteri Fırça Dekorü	70
Resim 71: Kil Macun Lüsteri Sivri Uçlu Alet Yardımıyla Kazıma Uygulaması	71
Resim 72: Gazla Çalışan Redüksiyon Fırını	71
Resim 73: Lüster Pişirimi Fırın Doldurma Aşamaları, Redüksiyon Fırını	72
Resim 74: Lüster Pişirimi Esnasında Fırına Çıra Atılarak Yapılan Redüksiyon Aşamaları	72
Resim 75: Lüster Pişirimi Sonrası Fırından Çıkan İşlerin Kilden Kazınma Aşaması...	73
Resim 76: Kütahya Akçini Tabak, Serbest Tasarım, Suna Aktaş.....	74
Resim 77: Kütahya Akçini Tabak ,Serbest Tasarım, Suna Aktaş ,Detay	74
Resim 78: Kütahya Akçini Karo , Gül Motifi, 16.Yüzyıl İznik	75
Resim 79: İznik Taş Karo, Gül Motifi, 16.Yüzyıl İznik	75
Resim 80: Kütahya Akçini Karo, Sümbül Motifi, 16.Yüzyıl İznik	76
Resim 81: İznik Taş Karo, Sümbül Motifi, 16.Yüzyıl İznik	76
Resim 82: Kütahya Akçini Karo , Sap Çıkması,16.Yüzyıl İznik	77
Resim 83: İznik Taş Karo , Sap Çıkması,16.Yüzyıl İznik.....	77
Resim 84: Kütahya Akçini Karo, Karanfil Motifi 16.Yüzyıl İznik	78

Resim 85: İznik Taş Karo, Karanfil Motifi 16.Yüzyıl İznik.....	78
Resim 86: Kütahya Akçini Karo, Tasarım Suna Aktaş	79
Resim 87: Kütahya Akçini Karo, Tasarım Suna Aktaş	79
Resim 88: Kütahya Akçini Karo,Rüstem Paşa Cami Çinilerinden Detay	80
Resim 89: Kütahya Akçini Karo, Rüstem Paşa Cami Çinilerinden Detay	81
Resim 90: Kütahya Akçini Tabak, Abbasi Devri Replika.....	81
Resim 91: Kütahya Akçini Tabak, Abbasi Devri Replika.....	82
Resim 92: İznik Taş Karo ,Lale	82
Resim 93: İznik Taş Karo ,Kalyon	83
Resim 94: Kütahya Akçini Karo ,Hatai Motifi.....	83
Resim 95: Kütahya Akçini Tabak, Anadolu Selçuklu Devri Replika	84
Resim 96: İznik Taş Karo , 16.Yüzyıl İznik Deseni Replika	84
Resim 97: İznik Taş Karo, Alan Caiger Smiht Replika.....	85
Resim 98: İznik Taş Karo Tasarım, Suna Aktaş.....	85
Resim 99: Lüster Pişirimi Sonrası Fırın Açılma Anı.....	86
Resim 100: İznik Taş Karo , Rüstem Paşa Cami Çinilerinden Detay	88
Resim 101: İznik Taş Karo ,Rüstem Paşa Cami Çinilerinden Detay	88
Resim 102: Kütahya Akçini Karo, Kalyon 16.Yüzyıl İznik.....	89
Resim 103: Kütahya Akçini Karo, , Kalyon 16.Yüzyıl İznik.....	89
Resim 104: İznik Taş Karo, , Yaprak Motifi,16.Yüzyıl İznik	90
Resim 105: İznik Taş Karo, Yaprak Motifi,16.Yüzyıl İznik	90
Resim 106: Kütahya Akçini Karo, Rüstem Paşa Cami Çinilerinden Detay	91
Resim 107: Kütahya Akçini Karo, Rüstem Paşa Cami Çinilerinden Detay	91
Resim 108: İznik Taş Karo, İznik Taş Karo, Kalyon, 16.Yüzyıl İznik	92
Resim 109: İznik Taş Karo, Kalyon, 16.Yüzyıl İznik	92
Resim 110: Kütahya Akçini Karo, , Lale Motifi,16.Yüzyıl İznik	93
Resim 111: Kütahya Akçini Karo, Lale Motifi,16.Yüzyıl İznik	93
Resim 112: İznik Taş Karo,Lale Motifi, 16.Yüzyıl İznik.....	94
Resim 113: İznik Taş Karo, Lale Motifi, 16.Yüzyıl İznik.....	94
Resim 114: Kütahya Akçini Karo,Tasarım Suna Aktaş	95
Resim 115: İznik Taş Karo, 10-11 Yüzyıl İran Replika	95

ÖZET	
Başlık: Türk İslam Dönemi Çini Sanatında Lüster Tekniğinin Araştırılması Ve Uygulamalar	
Yazar: Suna Aktaş	
Danışman: Doç. Dr. Mesude Hülya Doğru	
Kabul Tarihi: 19/04/2022	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 111 (ana metin)
Kelime anlamı pırıltılı ışıltılı demek olan lüster, sır içinde ve sır üstünde uygulanabilen yanar döner, metalik parlak görüntüsünden adını alan bir çini tekniğidir. Bir başka tanımda ise Maden tuzlarının (gümüş, bakır vb.) düşük sıcaklıkta fırın oksijeninin yanıcı maddelerle indirgenmesiyle, form üzerinde birkaç mikron kalınlığında oluşan yanardönerli parlak görünümlü yüzey efektidir. Başlangıçta Mısırlı cam ustaları tarafından uygulanan teknik daha sonra farklı parlak görünümlerinden dolayı çömlek ustaları tarafından beğeniyle uygulanmıştır. İslamiyet'in kabulüyle paralellik gösteren lüster ilk olarak günlük kullanım eşyaları üzerinde görülmüştür. Daha sonra ise dini ve sivil mimaride kaplama seramiği olarak kullanılmıştır. Türk İslam Seramiklerinde lüster (kil-macun) ilk kez Irak'da, daha sonra İran'da, Büyük Selçuklular döneminde, İlhanlılar ve Safaviler döneminde kullanılmış, yüksek nitelikli güzel eserler ortaya çıkmıştır. Anadolu Selçuklu devrine kadar üretimi devam eden teknik, değişik çini tekniklerinin uygulanmasına rağmen, lüster (kil-macun) tekniği beylikler dönemi ve Osmanlı imparatorluğu dönemi boyunca uygulanmamıştır. Tekniğin uygulanabilmesi için özel yapım fırın gerekliliği kullanılan metal tuzlarının her devirde ulaşılmasının pahalı ve güç olması sanatçı ve zanaatkarları bu teknikten uzaklaşmalarına neden olduğu düşünülmektedir. Bu tezde, Türk İslam Seramiklerinde Lüsterli (kil-macun) çiniler ve günümüz uygulamaları ele alınmıştır. Çalışmada Türk İslam Seramiklerinde Lüsterli çinilerin form, tasarım, dekor, teknik ve yöntemleri analiz edilmiş, Anadolu Selçuklu lüsterli çinileri ve ülkemizde görülen örnekleri araştırılmıştır. Ayrıca geçmişten günümüze lüster tekniğini uygulayan sanatçılar incelenerek eserleri örnekleri ile verilmiştir. Yapılan araştırma ile günümüz koşullarında lüster uygulaması yapılarak Geleneksel Türk Sanatları Çini sanatına katkıda bulunmak, çini sanatçılarına kaynak oluşturmak hedeflenmiştir.	
Anahtar Kelimeler: İslam Sanatı, Seramik, Çini, Lüster, Sır	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Research And Applications Of The Luster Technique In Turkish Islamic Period Tile Art	
Author of Thesis: Suna Aktaş	
Supervisor: Assoc. Prof. Name and Surname : M.Hülya Doğru	
Accepted Date: 19/04/2022	Number of Pages: viii (pre text) +111 (main body)
Luster, which literally means shimmering, is a tile technique that can be applied in and on the glaze, taking its name from its iridescent, metallic shiny appearance. In another definition, it is an iridescent shiny surface effect that is formed on the form in a few microns by the reduction of mineral salts (silver, copper, etc.) with flammable substances at low temperature in the furnace oxygen. The technique, which was initially applied by the Egyptian glass masters, was later applied with admiration by the pottery masters due to its different shiny appearance. Luster, which parallels the acceptance of Islam, was first seen on items of daily use. Later, it was used as a covering ceramic in religious and civil architecture. Luster (clay-paste) in Turkish-Islamic Ceramics was used for the first time in Iraq, then in Iran, during the Great Seljuks, Ilkhanate and Safavid periods, and high quality beautiful works emerged. Although the technique continued to be produced until the Anatolian Seljuk period, different tile techniques were applied, the luster (clay-paste) technique was not applied during the period of the principalities and the Ottoman Empire. It is thought that the metal salts used in the necessity of a custom-made furnace for the application of the technique are expensive and difficult to reach in every period, causing artists and craftsmen to move away from this technique. In this thesis, Luster (clay-paste) tiles in Turkish-Islamic Ceramics and today's applications are discussed. In this study, the form, design, decor, techniques and methods of Luster tiles in Turkish Islamic Ceramics were analyzed, Anatolian Seljuk luster tiles and their examples seen in our country were investigated. In addition, the artists who applied the luster technique from the past to the present were examined and their works were given with examples. With the research done, it is aimed to contribute to the Traditional Turkish Arts Tile Art by making luster application in today's conditions and to create a resource for tile artists.	
Keywords : Islamic Art, Ceramic, Tile, Luster, Glaze	

GİRİŞ

Seramik üretimi, Neolitik çağla başlayan, günümüze kadar herhangi bir kesintiye uğramadan devam eden bir sanat ve bilim dalıdır. İnsanlığın gelişimiyle paralellik gösteren seramik başlangıçta bir kap sanatı olarak doğmuş, sonrasında farklı dekor ve süsleme teknikleri ile gelişerek estetik duygulara hitap etmiştir. 4. ve 5. yüzyıldan bu yana Mısırlı gelişmiş cam ve çömlek üretimleri Irak, Suriye, İran gibi ülkelerde ilham kaynağı olmuş, bu etkileşimden farklı tekniklerin denenmesiyle, uzun bir dönem uygulanacak lüster (kil, macun) tekniğinin bulunmasına neden olmuştur. Lüsterli seramikler bu alanda en etkileyici uygulamalar arasında yer almaktadır.

İslamiyet'in doğumu hem politik hem de kültür ve sanat alanında önemli etkiler bırakmıştır. Müslümanlığın getirdiği birtakım kurallar seramik üretimleri, yeme içme kültürünü, kıyafet kültürünü mimariyi ve akabinde süsleme öğelerini değiştirmiş, bu değişimler İslam sanatının gelişmesini sağlamıştır. Bu etkileri Avrupa'ya kadar uzanmıştır.

Çin porselenlerine olan hayranlık beyaz zemin uygulamasını ortaya çıkarmış, lüster tekniğinin gelişmesi beraberinde opak sır bünyesinin geliştirilmesine sebep olmuştur. Lüster tekniği bakır ve gümüş pigmentlerinin kil ve sirkeyle öğütülmesinden ortaya çıkan macunun, sırlı pişirimi yapılmış, opak veya şeffaf sırla sırlanmış yüzey üzerine uygulanmaktadır. Sırlı pişirimi yapılmış yüzeye uygulanan macun, lüster pişirimi için tasarlanan fırınlarda indirgen ortamda gerçekleştirilmektedir. İndirgenme fırın içinde oksijenin yanıcı malzemelerle yok edilmesiyle oluşturulmaktadır. Pişirim esnasında eriyen metalin yüzeye birkaç mikron yayılmasıyla oluşan, parlak ışıltılı, yanardönerli, altın, kırmızı renkler elde edilmektedir. Bu tekniğin kâse, sürahi, bardak, şişe ve duvar kaplamalarında uygulandığı görülmektedir.

Birinci bölümde çininin tanımı tarihçesi ve teknikleri anlatılmış, ikinci bölümde lüster (kil -macun) tekniğinin tanımı tarihçesi ve bu teknikle yapılan çinilerin görüldüğü bölgelerden bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde lüster tekniği çeşitleri, uygulaması, fırınlaması, lüster uygulayan sanatçılar anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde günümüz koşullarında lüster (kil-macun) denemeleri ve sonuçları anlatılmıştır.

Araştırmanın Konusu

Binlerce yıldır üretilen çömlekçiliğin farklı bir bezeme ve sırlama tekniği olan Lüsterli çiniler, tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Lüster kelime anlamı parlaklık, parıltı, ışık veren şey demektir. Çini sanatında ise lüster (Kil-Macun) hem sır içinde hem de sır üstünde uygulanabilen bir tekniktir. Türk İslam sanatında Abbasîler devrinde Irak'ta başlamış; daha sonra Mısır, Suriye, İran, İtalya ve İspanya'da, devam etmiştir. 9.yüzyıldan Anadolu Selçuklu devrinin sonuna kadar Anadolu'da üretilmiş; Beylikler döneminden sonra bir daha görülmemiştir. Bu tez kapsamında, kil macun lüster tekniğiyle 16.yüzyıl İznik motiflerinin uygulandığı lüster pişirim çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada ayrıca bugün müzelerde, bulunan lüsterli çinilerin örnekleri verilmiş dönemlerine göre renk, hammadde, teknik özellikleri ve konu programları incelenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Türk İslam sanatlarında çini, basit çömleklerin bezenmeye başladığı zamandan itibaren önce ihtiyaç için yapılmış daha sonra ise binlerce yıl sürecek bir sanata dönüşmüştür. Tarihi çok eskilere dayanan seramik, çini sanatı olarak Abbasî devrinden itibaren lüster tekniğinde görülmeye başlamıştır. Yapıldıkları dönemde saray ve padişahlar için üretildiği düşünülen parıltılı, yanardönerli altın görünümlü kaplar o dönemin yaşam biçimi, ekonomik durumu, kılık kıyafeti hakkında bilgiler barındırmaktadır. Bütün bu eserler tarihi birer belge niteliğindedir. Devletlerin zamanla iktidar değiştirmeleri, ekonomik şartların gelişimi, bu duruma paralel olarak kaselerin daha ince, pürüzsüz ve daha parlak görünümlü olarak üretilmelerini sağlamıştır. Kimi zaman ise hammadde değişikliğinden ürünler kalın ve kaba kirli sarı renktedir. Lüsterler kimi zaman çok parlak kimi zamanda tek renk ve parıltıdan yoksundur. Lüster tekniğindeki çiniler İran dönemine kadar kâse, tabak, şişe, testi, gibi kullanım kapları için üretilmiş, daha sonra Büyük Selçuklu döneminde Kaşan' daki merkezde ağırlıklı olarak duvar kaplamaları üretilmeye başlanmıştır. Bu gelenek Anadolu Selçuklu 'ya kadar devam etmiştir. Bu çalışmada lüsterli çinilerin hangi devirlerde görüldüğü anlatılarak, bünye, form, renk, teknik ve desen özellikleri incelenerek, kil macun lüsteri uygulamaları yapılacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı Türk İslam sanatının bir keşfi olan lüsterli çinilerin, 9.yüzyıldan günümüze coğrafi konularına göre araştırılması, nerede üretildikleri incelenmesi, teknik, desen, renk, bünye gibi temel özelliklerinin araştırılarak, diğer bölgelerle olan etkileşiminin incelenmesi olacaktır. Bir diğer amaç ise Osmanlı devrinde üretimi yapılmayan lüsterli çinilerin günümüz şartlarında hazır akçini karo, iznik üretimi taş karo bünye üzerine gazlı fırında uygulamalarının yapılmasıdır. Desenlerde 16.yüzyıl çinilerinde görülen yarı stilize çiçek desenleri ve replikalar uygulanacak ve lüsterli üretim devam etseydi nasıl sonuçlar elde edilebilirdi; sorusuna yanıt aranacaktır.

Günümüzde lüster tekniği ülkemizde seramik sanatçıları tarafından uygulamaktadır. Bu tezin bir amacı da bu yöntemle geleneksel çini sanatçılarına, öğrencilere lüster tekniği ile uygulama yapılabileceği ve tekniğin geleneksel sanatlar çerçevesi içinde yaşatılması amaçlanmıştır; ayrıca bu konuda yazılı ve görsel kaynak oluşturmak hedeflenmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Lüster, uygulama gerektiren bir tekniktir. Geleneksel Türk çini sanatında Anadolu Selçuklu devrinden sonra uygulanmamıştır. Ülkemizde bu tekniği seramik sanatçıları uygulamakta ve bu konu hakkında yazılı ve görsel eserler seramik sanatı çerçevesindedir. Bu konudaki yazılı kaynaklar çok sınırlı, yazılan bazı tezler ise erişime kapalıdır. Bu tezin yazılma aşamasında dünyada yayılan ve ülkemizi de etkileyen Covid 19 pandemisi bu tezin daha kapsamlı şekilde araştırılmasını ve uygulama sürecini etkilemiştir. Bu konu hakkında yazılan sayılı kitaplardan ve dünya müzelerinde bulunan görsellerden yararlanılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu tezde lüsterli çinilerin görüldüğü dönemlerin sosyal, siyasal, ekonomik ve politik ortamları araştırılmış, dönemden döneme geçişte yaşanan sorunların lüster tekniğine yansımaları incelenmiş ve lüster tekniğindeki çinilerin tarih içindeki görüldüğü yerler araştırılmıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu tezde kütüphanelerden yazılı kaynaklardan, makalelerden, tezlerden, dergi ve konferans belgelerinden yararlanılmıştır. Ayrıca elektronik ortamda literatür taraması yapılmıştır.

BÖLÜM 1: TÜRK İSLAM DÖNEMİNDE ÇİNİLER

1.1. Çininin Tanımı ve Tarihçesi

Çini, günlük kullanım kapları için kullanılsa da genelde seramik çamurundan, benzer tekniklerle yapılan bir yüzü parlak sırlı ve bezemeli yüzey kaplama malzemesidir ¹. Kap kacak seramiklerine evani, mimaride kullanılanlara ise kaşi dendiği bilinmektedir. Çini kelimesinin tarihi Osmanlı çağından öteye gitmemektedir². İlk Türk çini örneklerinin Uygur Türklerinde görülmüştür. Türklerde sırlı tuğlanın kullanımı, Uygur kentlerinde yapılan kazılarda ortaya çıkmıştır³. İslam mimarisinde oldukça kısıtlı olduğu bilinen çini bezemenin ilk büyük aşamasına 13. yüzyılda Anadolu Selçuklu devrinde rastlanmıştır. 9. yüzyılda, bulunan çini kalıntıları Abbasiler döneminde Türk askerleri için kurulan ve Bağdat'ın kuzeyinde yer alan Samarra şehrinde bulunmuştur⁴.

Resim 1: Kubadabad Sarayı Yıldız Biçimli Sıraltı Çiniler

Kaynak: www.habitat.org.tr E.T. (15/09/2018)

İlk uygulanmaya başladığında sadece düz karoların düz renkli sırlanması şeklinde ve dış yüzeylerde kullanılan bir sanat iken, bu dönemde çini sanatı İslam mimari süslemesinde büyük bir atılım gerçekleştirmiştir⁵. Genellikle dini ve sivil mimaride kullanılan çini, sırlı tuğla kullanımıyla zenginleştirilmiştir.

¹ KARACA, Nursel. Çininin Sır Altındaki Serüveni. s. 300

² AVŞAR, Mezhahir, AVŞAR, Lale, Çini Sanatı ve Terminolojisi Üzerine s.4

³ TANYOLU, Derya, Kılıç Ali Paşa Camii Çinileri s.12

⁴ ÖNEY, Gönül, Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları. s.93

⁵ KARACA, Nursel, Çininin Sır Altındaki Serüveni, s.300

Anadolu Selçuklu döneminin ardından gelen Beylikler döneminde mimaride olduğu gibi çini sanatında da Selçuklu geleneğinin devam ettirildiği görülmektedir ⁶. Anadolu Selçuklu dönemi iç ve dış süslemelerinde kullanılan çini, bu alanda ileri düzeyde seçkin eserler vermiştir. Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdıkları önemli bir mimarlık süslemesi olmuştur.⁷ Yüzyıllar boyunca çini sanatında farklı teknikler görülmüş ve uygulanmıştır. Bu çiniler renk ve desen olarak ayrı bir karakter yaratmayı başarmışlardır⁸.

1.2. Çini Teknikleri

Ana malzemesi kil olan çini bünye, yabancı maddelerden temizlenip havuzlarda çamur haline getirilmektedir. İkinci bir havuzda birkaç gün bekletilen kil, süzülerek üçüncü bir havuza aktarılmaktadır. Çini üretimi için yoğun bir kıvama getirilen çamur, kalıp şekillendirme atölyelerinde kurutularak pişirilmektedir⁹. Yapılan araştırmalar Selçuklu devri çinilerinin 700-800 derece gibi düşük sıcaklıkta pişirildiğini göstermektedir. Fırında pişirimi gerçekleştirilen çini veya seramik, yavaş bir şekilde soğutularak fırından alınmakta, daha sonra desen ve boyama yapılmaktadır.

Resim 2: Kubadabad Sarayı Minai Çini, Met Müze

Kaynak: <http://www.habitat.org.tr> E.T. (15/09/2018)

Selçuklu devri seramik ve çinilerinde astar kullanılmadığı, desenli veya desensiz olarak boyanmış olan çini veya seramiğin yüzeyinin şeffaf sır ile sırlandığı bilinmektedir. Şeffaf sır kurşundan imal edilen sülyen, kuvars ve cam kırıklarının öğütülmesi, biraz buğday

⁶ KARACA, Nursel. Çininin Sır Altındaki Serüveni s.300

⁷ DÖNMEZ, N, Emine, İstanbul Yapılarında 17. Yüzyıl çinileri p.1

⁸ ÖNEY, Gönül, Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları s.93

⁹ A.g.e, s.93

unu ve suyla karıştırılması ile elde edilmektedir. Sırlamadan sonra çini veya seramik yeniden fırınlanır¹⁰. Samanoğulları, Fatimi, Eyyubi ve Büyük Selçuklular devirlerinde görülen sırsız, sırlı, tek renk sırlı, tek renk yaldızlı, kabartma, çini mozaik, lüster, minai, renkli sır, sıraltı teknikleri, Anadolu Selçuklu devri çinilerinde geniş bir teknik yelpazesi ve motif zenginliği sunmaktadır¹¹.

1.2.1. Sırsız Tuğla

Sırsız tuğla Dini mimaride camilerin minarelerinde kullanılmış tuğlaların, geniş ve dar yüzlerinin sıralanışı ile dikey, yatay ve diagonal şekillerde dizilerek estetik bir bezeme oluşturulmuştur. Ayrıca bu tuğlalardan kesilen parçalarda kullanılarak çeşitli geometrik, geçmeli örgüler özellikle kitabelerde uygulanmıştır¹². Sırlı ve sırsız tuğlalarla uygulanan tuğla mozaik olarak tanımlanan dekor tekniği büyük bir ustalık gerektirmektedir. Anadolu Selçuklular tarafından geliştirilen sırsız tuğla tekniğinin çok yaygın bir şekilde kullanılmasına rağmen, çini dekorunun 12. yüzyılın başlarında çok kısıtlı olarak kullanıldığı bilinmektedir¹³.

Resim 3: Harput Ulu Camii (1156-1157)

Kaynak: wowturkey.com E.T. (15/09/2018)

¹⁰ ÖNEY, Gönül, A.g.e s. 94

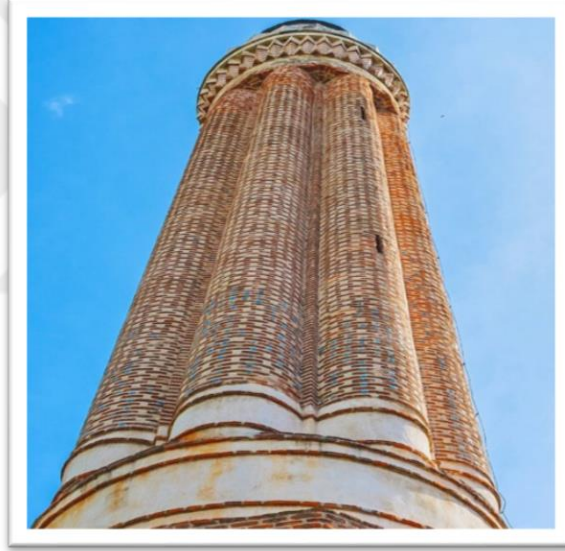
¹¹ ÖNEY, G, ÇOBANLI, Z, Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı s.107

¹² ATAGÜN Dilek (2010), Türk Çini Sanatında Renkli Sır Teknikleri ve Reçeteleri, s.15

¹³ ÖNEY Gönül (1990), İslam Mimarisinde Çini, s. 18

1.2.2. Sırlı Tuğla

Çininin gelişiminin mimari süslemede sırlı tuğla ve sırlanmış kabartma levhalarla başladığı bilinmektedir. Cami, mescit türbe gibi dini yapılarda ve saraylarda kullanılan çini süsleme Selçuklu mimarisinde özel bir yere sahiptir. O devirde yapıların dışında, özellikle minarelerde ve tuğla gövdeli türbelerde doğa aşımına karşı dirençli olan sırlı tuğla kullanılmıştır¹⁴. Genellikle kırmızı ve sarı renkli tuğlaların, dar uzun yüzeyleri, firuze, lâcivert veya patlıcan moru sırla kaplanıp fırınlanarak elde edilmiştir.¹⁵ Sırlı tuğlalarda kullanılan çini dekoru genellikle sade firuze bantlar, kufi kitabeler şeklinde görülmektedir. Yüzyılın ortalarından itibaren farklı bir çeşitlilik gösteren teknik, bütün minare gövdesini saran geometrik şekiller, baklavalar, yatay ve dikey uzanan zikzaklar, kufi yazılar, şerefe altı dolguları ve niş dolgularında kullanılmıştır¹⁶.

Resim 4: Antalya Yivli Minare (1156-1157),

Kaynak: www.arrivalguides.com E.T. (15/09/2018)

Bu çiniler sırlı tuğlaya benzer şekilde, fakat daha kaliteli ve sert olan çini hamuru ile yapıldığı, sırrın altında genellikle astar kullanılmadığı bilinmektedir¹⁷.

¹⁴ ALTUN Ara (2002), Osmanlıda Çini ve Seramik Öyküsü, s. 34

¹⁵ ÖNEY Gönül (1994), Türk Çini Sanatı, s. 56

¹⁶ ÖNEY Gönül, Anadolu Selçuklu Mimari ve Süsleme Sanatları, s.95

¹⁷ ÖNEY, Gönül, A.g.e, s.96

1.2.3. Tek Renk Sırlı Çiniler

Bu çini karolar dini mimaride ve saraylarda yapı içinde geniş yüzeyleri kaplamak amacıyla kullanılmıştır. Hâkim renk yine firuze olup lacivert, yeşil, siyah veya patlıcan moru renklerde sırlanmıştır¹⁸. Çeşitli formlarda levha halinde hazırlanan çini çamurunun üzerinde, tek renk görünümlü bir yüzey elde etmek için genellikle astar kullanmaksızın, şeffaf veya opak (örtücü) sır kullanılarak elde edilen bir tekniktir¹⁹. Selçuklu devrinde çini çamuru sarımsı kül rengindedir. Kare, dikdörtgen, altıgen veya üçgen şekillerde hazırlanırlar. Kaplamada bazen iki veya üç ayrı renkten çinilerle tasarlanmış kompozisyonlar meydana getirilir. Düz çiniler daha çok duvar alt bölümlerinde ve lahitlerin kaplamasında kullanılmıştır²⁰.

Resim 5: Sivas Buruciye Medresesi Türbesinde Tek Renkli Çinileri

Kaynak: Nevin Ayduşlu, Anadolu Selçuklu Mimarisinde Çini Mozaik (2012)

1.2.4. Tek Renkli, Yıldızlı Çiniler

Genellikle üçgen veya kare çini levhalar üzerine uygulanan yıldızlı çiniler bir sır üstü dekor tekniğidir²¹. Bisküvi pişirimi yapılmış levhalar tek renk sırlanarak tekrar fırınlanmaktadır. Süslemeyi oluşturan motifler kesilip bir fırça yardımıyla yapıştırılmakta

¹⁸ KARACA, Nursel, Türk Çini Sanatının Öz Gelişim Çizgisi s.304

¹⁹ ARIK, Rüçhan, ARIK, Oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri s.17

²⁰ ÖNEY, Gönül, A.g.e, s.96

²¹ KOYUN, Sultan, Bursa İli Çini Sanatı ve Çini Sanatı tekniklerinin İncelenmesi, s.93

ve ıslak pamuk yardımıyla düzeltilerek düşük derecede tekrar fırınlanmaktadır²². Anadolu Selçuklu döneminde tek renk yaldızlı çiniler turkuaz ve yeşil renkli çiniler üzerinde görülmektedir.

Resim 6: Konya Karatay Medresesi Yaldızlı Çiniler.

Kaynak: R Arık, O. Arık, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri (2007)

1.2.5. Kabartma Tekniği

Afganistan’da Gazze sarayında bulunan tek renk sırlı kabartmalı çiniler tekniğin en erken örneklerini oluşturmaktadır. Sarı, kahverengi, mavi ve yeşil sırlı kabartmalı çiniler kare veya altıgen şeklindedir²³. Sivil mimaride kullanılan kabartmalı çinilerde daha çok figür tasvirlerinin sık işlendiği anlaşılmaktadır. Yüzey rengi pembe, beyaz ve gri tonlarında olan kabartmalı çiniler, kare, daire ve dikdörtgen şekilli olup, genellikle bordürlerde kullanılmıştır. Haç biçimli olanlar ise yıldız şekilli çinilerin arasında yer almaktadır²⁴.

²² ARIK, Rüçhan, ARIK, Oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri s.17

²³ ATAGÜN, Dilek, Türk Çini Sanatında Renkli Sır Teknikleri ve Reçeteleri, s.20

²⁴ ÖNEY, Gönül, İslam Mimarisinde Çini, s.25

Resim 7: Konya Alaattin Camii Cephesinde Kabartma Çini

Kaynak: R. Arık, O. Arık, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri (2007)

1.2.6. Çini Mozaik Tekniği

Anadolu’da çini mozaik tekniği, tekli tuğlalar arasındaki boşluklara çini parçaların yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur²⁵. Kesilen çini plakaların, kubbeye geçiş, kemer, niş, duvar kaplamaları, mihraplar ve kubbe içleri çini mozaik tekniği ile süslenmiştir. Patlıcan moru, kobalt mavisi, siyah renkte sırlanan çini plakalarda, genellikle firuze renk hâkimdir. İstenen motife göre şekillere kesilen çiniler dekoratif bir kompozisyonla bir araya getirilmektedir²⁶. Anadolu Selçuklu döneminde en çok kullanılan tekniklerdendir. Zengin desenleri, yuvarlak bombeli yüzeylere uygulamak mozaik tekniği ile mümkün olmuştur.

²⁵ YETKİN, Şerare, Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi, s.162

²⁶ ÖNEY, Gönül, Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları, s.97

Resim 8: Akşehir Taş Medrese Türbesi Çini Mozaik

Kaynak: R. Arık, O. Arık, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri (2007)

Sahte Mozaik adı verilen bir diğer teknik, çini mozaik tekniğine benzemekte ve daha az kullanılmaktadır. Bu teknikte tek renk sırla sırlanmış levha yüzeyindeki sırlar kazınarak, zeminde sırlı desen ortaya çıkarılmaktadır²⁷. Genellikle küçük sahalarda ve kitabelerde kullanılmıştır²⁸.

1.2.7. Lüster Tekniği

Lüsterli seramiklerin ilk defa nerede üretildiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, ele geçen buluntulara dayanarak, bilinen en eski örneklerin 9. yüzyılda Irak'ta, Bağdat, Basra ve Küfe kentlerinde üretildiği düşünülmektedir²⁹. İlk lüster örneğinin Mısır'da cam üzerine uygulandığı, kazı çalışmalarında ele geçen bir kadehten anlaşılmaktadır. Bu dönemde uygulanan lüsterler kil macun lüsterleridir. Bu teknik Anadolu Selçuklu devri sonuna kadar bu yöntemle uygulandığı bilinmektedir.

Fırınlanmış, mat beyaz sırlı veya şeffaf sırlı bünye üstüne, gümüş ve bakır gibi madenlerin kil ve sirke ile macun kıvamına getirilip ince bir tabaka halinde form üzerine uygulanan lüster, hem sır üstünde hem de sır içinde uygulanabilen bir tekniktir.³⁰. Lüster tekniği uygulaması oldukça zor ve deneyim gerektiren bir uygulamadır. İslamiyet'in kabulüyle değerli madenlerin kullanımı bırakılmış; bunun yerine altın ışıltısı veren lüsterli kaplar ve

²⁷ YETKİN, Şerare, Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi, s.156

²⁸ A.g.e, s.157

²⁹ ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı, s.19

³⁰ ÖNEY, Gönül, Anadolu Selçuklu Süslemesi ve El Sanatları, s.100

duvar kaplamaları keşfedilmiştir. Sarayları ve dini yapıları süsleyen lüsterli çiniler Abbasilerden sonra Anadolu Selçukluya kadar geçen sürede en güzel örneklerini vermiştir. Anadolu Selçuklu devri kapanınca bir daha uygulanmamıştır. Bu teknik tezin ana konusunu oluşturmaktadır ve ilerleyen bölümlerde detaylı olarak incelenecektir.

Resim 9: Kubadabad Sarayı Lüster Tekniği Çini

Kaynak: Melahat Altundağ, Sıtkı Olçar'ın Yorumuyla Selçuklu Çini ve Seramikleri (2018)

1.2.8. Minai ve Lacvardina Tekniği

Ebul Kasım'ın "heft-reng" (yedi renk) olarak adlandırdığı, çok renkli boyamayla yapılan, Minai tekniği Selçuklular tarafından çini ve seramiğe kazandırılmış, farklı ve kaliteli bir süsleme tekniğidir³¹. İlk kez batılı koleksiyonerler tarafından “Mina'i Ware” olarak kullanılmış ve hep bu isimle anılır olmuştur. Uygulaması çok yönlü ve zahmetli olan Minai tekniği, opak beyaz sır ile sırlanmış zemin üzerine uygulanmaktadır.³² Süsleme, yedi renkle bazen şeffaf turkuaz, bazen de mavi veya kobalt mavisi renklerle, dekorun bir kısmı sır altına bir kısmı sır üstüne uygulanmaktadır. Yüksek dereceye dayanıklı sıraltı yeşil, koyu mavi, mor, turkuaz renkte boyalar kullanılır, sırlanarak fırınlanır. Daha sonra kiremit kırmızısı, siyah, beyaz ve altın yaldız ile sır üstü boyanarak daha düşük derecede tekrar fırınlanır³³. Sır üstü boyamada renkler, dağılmadan keskin hatlarla belirginleştiği için çok ayrıntılı süslemeler yapmaya imkân vermektedir. Sırda opak beyazın yanı sıra

³¹ ARIK, Rüçhan, ARIK, Oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri, s.19

³² KARACALAR, Şule, 13. ve 14. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi Çini Sanatında Görülen İnsan, Hayvan, Bitki Motifleri ve Günümüz Seramik Sanatındaki Yorumu, s.32

³³ ARIK Rüçhan, Kubadabad Selçuklu Saray ve Çinileri, s.30

örtücü turkuaz, mavi ve lacivert kullanılır. Lacivert sırlı çinilerde boyaların tamamı sır üzerine uygulanmaktadır ve lacvardina tekniği diye isimlendirilir³⁴

Resim 10: Minai Tekniği ile Yapılmış Çukur Kâse- İran 1200 Civarı,

Kaynak: <https://kikasworld.com/sakip-sabanci-muzesi/> E.T. (15/09/2018)

1.2.9. Renkli Sır Tekniği

Erken Osmanlı dönemi çini sanatının karakteristiği olan renkli sır tekniği, o dönem yapılarında tekniğin işlenişi, motif ve kompozisyondaki zenginliği ve kullanılan renkleri ile çini sanatında yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur³⁵. Farklı renkte sırlarla kaplanan yüzeylerin kullanılan yöntemle göre, bazen çizikleme ile çukur veya kabarık kontörlerle birbirinden ayrılır³⁶. İplikler veya şekerli maddelerle uygulanan kontörler fırında yanar. İspanya’da ipliklerin kullanıldığı bu tekniğin yaygın adı “cuerda secca” olarak bilinir. İpler ile sağlanan kontörler renklerin birbirine karışmasını engeller³⁷

Genellikle beyaz üzerine yeşil, sarı, eflatun, renkler kullanılan renkli sır tekniği, Osmanlı sanatına Timurlular devrinde gelmiştir. Bursalı Nakkaş Ali Bin İlyas Ali 1402 yılında Timur tarafından Semerkant'a götürülmüş, Tebrizli ustalardan öğrendiği yeni teknik ve üsluplar ile Bursa'daki eserleri yaratmıştır³⁸. 15. yüzyılın ilk yarısına kadar Anadolu çini sanatında görülmeyen bu teknik çoğunlukla Erken Osmanlı döneminde yaygınlık kazanmış ve gelişmiştir. Beylikler devrinde Osmanlı toprakları dışındaki en başarılı

³⁴ ÇEKEN, Muharrem, Minai Tekniği Üzerine Bir Değerlendirme, s.377

³⁵ CURA, Nilgün, Erken Osmanlı Mimarisinde Renkli Sır Tekniğindeki Çiniler, s.15

³⁶ ALTUN Ara (2002), Osmanlıda Çini ve Seramik Öyküsü, s.23

³⁷ A.g.e, s.23

³⁸ DÖNMEZ, N, Emine, Osmanlı Dönemi Türk Çini Sanatı, s.16

örneği Karamanoğlu İbrahim Bey İmaratinin bugün İstanbul Çinili Köşk Müzesinde yer alan mihrabında görülmektedir³⁹.

Resim 11: İbrahim Bey İmaratinin Çinili Köşk'te Mihrabı

Kaynak: <https://islamansiklopedisi.org.tr>. E.T. (15/09/2018)

1.2.10. Sıraltı Tekniği

İslamiyet dönemi ve Anadolu Türk çini sanatında en yaygın kullanılan teknik ise sıraltı boyama tekniğidir. Sıraltı boyama tekniği mimari ve günlük çinilerde ortak kullanılan süsleme yöntemidir⁴⁰. Osmanlı çini ve seramiğinde de genel gelişmeye paralel olarak özellikle erken dönemde değişik bezeme teknikleri kullanılmıştır. Ancak klasik Osmanlı çini sanatında kullanılan en yaygın teknik sıraltı tekniği olmuştur⁴¹. Çini bünye üzerine 900-950 derece ısıya dayanıklı farklı renklerdeki boylarla yapılan süslemenin üzerine renkli veya şeffaf sır sürülerek fırınlanması ile oluşturulan bir tekniktir. Çini yüzey üzerine yapılan süsleme, pişirim sonrası desen sır kalınlığı altından görülmektedir⁴². Selçuklu devrinde şeffaf sır altında koyu mavi, mor, firuze, siyah renkler kullanılmakta firuze sır ve altında siyah desen kullanımı çok yaygındır.

³⁹ ARIK, Rüçhan, ARIK, Oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri, s.21

⁴⁰ KARACA, Nursel, Çininin Sır Altındaki Serüveni, s. 6

⁴¹ ALTUN, Ara, Osmanlıda Çini ve Seramik Öyküsü, s.23

⁴² ARIK, Rüçhan, ARIK, Oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri s.17

Resim 12: Anadolu Selçuklu Kubadabad Sarayı Sıraltı Çinileri Çift Başlı Kartal Ve Hizmetli Figürü

Kaynak: R. Arık, O. Arık, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri (2007)

Osmanlı devrine geçişte pek çok teknik keşfedilmiş olup en önemlisi önce mavi beyaz olarak adlandırılan ve sır altı tekniği uygulanan çinilerdir. 16.yüzyılda muhteşem eserler verilen bu üsluptaki ilk örnekler Süleymaniye Camiinde, Rüstem Paşa Camii çinilerinde görülmektedir. Osmanlılar devrinde mavi beyaz çinilerin yansıra yeşil tonları, kırmızı, eflâton renkleri de görülür⁴³. İznik kırmızısı renklere katılmış olup Osmanlı devletinin çöküşüne kadar devam eden sıraltı tekniği iç ve dış mimaride, dini yapılarda çok başarılı bir şekilde uygulanmış, ticaret yoluyla Avrupa'ya ihraç edilmiştir.

⁴³ ATAGÜN, Dilek, Türk Çini Sanatında Renkli Sır Teknikleri ve Reçeteleri, s.30

BÖLÜM 2: LÜSTERİN TANIMI VE TARİHÇESİ

Pırıltılı renkli bir yüzey efekti olarak tanımlanan lüster ya da lostra sözcüğü, parlıltı, ışıltı anlamı taşımaktadır. Lüsterin albenisi yanardöner metalik ışıltısından kaynaklanır⁴⁴. Metalik ışıltı bazen tüm sır yüzeyini kaplayarak parlak ve pırıltılı bir fon oluşturmaktadır. Altın, gümüş ya da bakırdan yapılmış izlenimi veren lüster, bazen bordürde ya da bir motifte uygulanabilmektedir⁴⁵.

Kullanılan bünyeye renk veren metal tuz bileşiklerine bağlı olarak altın, bakır, gökkuşağı gibi çok değişik görünümler vermektedir⁴⁶.Zahmetli ve uzun zaman alan bir dizi uygulamayla ortaya çıkan teknik, birden fazla fırınlama gerektirmektedir. İlk pişirimde bünye, ikinci pişirimde sır, üçüncü pişirimde ise lüster boyalar fırınlanır. Uygulama tekniklerine bağlı olarak farklı biçimlerde tanımlanan lüsterler; yüzeylerinde indirgeme ile elde edilen sedefli, metalik ve dalgalı renkli görünümler oluşan sırlar olarak tanımlanabilir⁴⁷.

Resim 13: 9.Yy. Duvar Panosu (Irak- Samarra) Opak Sır Üzerine Lüster

Kaynak: www.metmuseum.org E.T. (15/09/2018)

“Lüster” terimi, seramik bezeme teknikleri arasında, daha çok “indirgenmiş pigment lüsteri” anlamında kullanılır. Pişmiş sırlı seramik yüzeye, metalik pigmentlerin (özellikle bakır ve gümüş bileşiklerinin) kil veya okr ile macun haline getirilerek sürülen lüster,

⁴⁴ ÇİZER, Sevim, Lüster Tarihi, Tekniği, Sanatı, s. 11

⁴⁵ ÇİZER, Sevim, Endüstri Seramiğinde Sırüstü Dekorlama Malzemelerinden Lüster ve Yıldızların Kullanımı, s.2

⁴⁶ ŞÖLENAY, Emel, 1000° C Gelişebilen Redüksiyonlu Lüsterli Sır Araştırmaları, s.17

⁴⁷ FEYZOĞLU, E, Tuğrul, Lüsterli Seramikler, s.88

düşük sıcaklıkta ve indirgen bir ortamda pişirilerek uygulanmaktadır⁴⁸. Pişirim tamamlandıktan sonra Seramik parça soğuyup fırından dışarı çıkarılarak, altından değişik renklerde metalik pırıltılı, yanardöner lüsterin ortaya çıkarılabilmesi için, yüzeyi ovularak temizlenir. Her türlü sır üzerinde uygulanan lüster tekniğinde en iyi sonuç opak beyaz sır ile alınmaktadır.⁴⁹

Lüsterler pişirim yöntemlerine göre yükseltgen ortam lüsterleri ve indirgen ortam lüsterleri olmak üzere ikiye ayrılırlar. Sır içi lüsterler indirgen ortam lüsterlerinden olup, sır içerisine çeşitli metal tuzlarının eklenmesi ve sırn gelişim sıcaklığına ulaşıldıktan sonra soğuma aşamasında indirgen ortam oluşturulması sonucunda oluşur. Metalik, parıltılı ve yanardönerli bir yüzey özelliğine sahip sırlardır⁵⁰. Türk İslam çini sanatında uygulanan, indirgen pişirim (redüksiyon) tekniklerinden olan kil macun lüsteridir. Diğer teknikler ise yine indirgen ortamda uygulanan sır içi lüsteri ve nötr ortamda pişirilen rezinat lüsteridir. Her üç lüster tekniği de uygulanması, astar, sır, boya içeriklerini hazırlanması teknik bilgi gerektirmektedir⁵¹. Uygulanması zor ve deneyim gerektiren bir yöntemdir.

2.1. Türk İslam Seramiklerinde Lüster

Lüster sır tekniğinin Abbasi dönemi başlarında Mısır ve Suriye'deki cam yapımcıları tarafından icat edilmiş olduğu düşünülmektedir. En eski tarihli örnek, Mısırdaki 773'te sadece bir ay görevde kalan Abbasi valisinin adının yazılı olduğu kırık bir uzun cam bardaktır⁵².

⁴⁸ ÇİZER, Sevim, Piccolpasso'nun Lüster Fırını Üzerine Deneysel Bir Tasarım Çalışması, s.2

⁴⁹ ARIK, Rüçhan, ARIK, Oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri, s.18

⁵⁰ GÜNEŞ Ç, Pınar, İndirgen Ortam Lüsterlerinden Sır içi Lüster Tekniği, s.284

⁵¹ PALA Ç. İrem, Türk Çini Sanatı Tekniklerinden Lüsterin Günümüz Uygulamaları, s.733

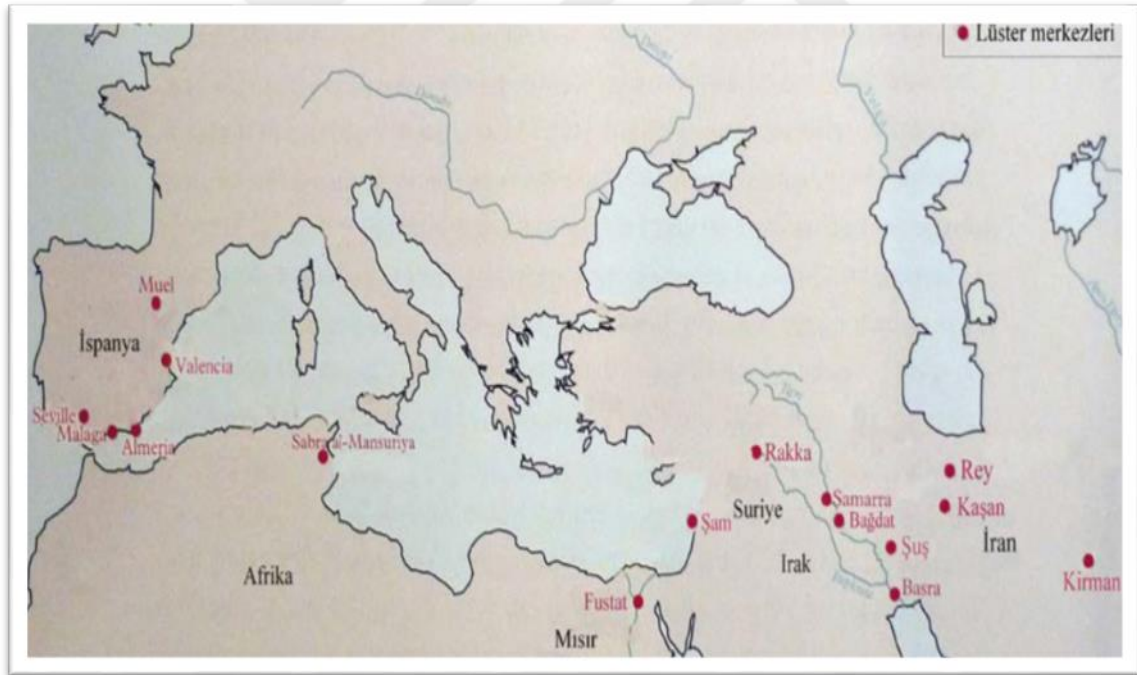
⁵² HATTSTEİN, Marcus, DELİUS, Peter, İslam Sanatı ve Mimarisi, s.122

Resim 14: 8.Yy. Suriye Lüster Bezemeli Cam Kupa

Kaynak: <http://collections.vam.ac.uk> E.T. (15/09/2018)

İlk lüsterli seramikler çok renkli uygulamalardır. Bunlar yansıyan metalik pırıltıları ile diğer renklerin ortaya çıkmasına olanak sağlamışlardır, hatta yer yer renkli boyalar ve metalik yüzeyler yan yana görülmektedir⁵³.

Resim 15: 9.Yüzyıl - 17.Yüzyıl Arasında Lüsterli Seramik Üreten Merkezler

Kaynak: Sevil Karimpour, İran Pigment Lüsterleri ve Uygulamalı Araştırılması (2012)

İslamiyet'te altın tabak, çanak gibi eşyaların kullanımı lüks sınıfına girdiğinden dini yönden caiz görülmemiştir. Bunun yerine yeni keşfedilen altın parıltılı lüsterlerin

⁵³ KARIMPOUR, Sevil, İran Pigment Lüsterleri ve Uygulamalı Araştırılması, s.12

beğenilmesiyle Milattan sonra 10. yüzyılın başlarında tek renkli zeytin yeşili altın lüsterin üretimi başlamıştır. Düşük sıcaklıkta fırınlanan altın sarısı, kahverengi metalik parlak görüntülü çanak, çömlek, vazo, sürahi, duvar kaplama çinisi vb. üretilmiştir⁵⁴. Bazen metalik altın parlaklığı veren lüsterler üretilmese de yeşil-sarı metalik lüsterlerin üretimi başarıyla sonuçlanmıştır⁵⁵. Daha sonra 10. ve 14. yüzyıl arasında, İran'da merkezi kaşan olan bir lüsterli seramik endüstrisi gelişmiştir. Bu merkezde o güne dek eşi benzeri olmayan kalitede ve ustaca yapılmış lüsterli seramikler üretilmiş, bu zarif lüster işleri, neredeyse eşzamanlı olarak, Fatimiler hâkimiyetindeki Mısır'da ve ardından da Suriye'de görülmeye başlamıştır⁵⁶.

2.1.1. Irak'ta Abbasîler Döneminde Lüster

Abbasîler döneminde sırlı seramik üzerinde bilinen ilk lüster bezemeleri Bağdat ve Samarra'da görülmüştür⁵⁷. Roma döneminden beri cam ustalarının kullandığı bu malzemeyi seramikleri üzerine uygulayan, Abbasî dönemi çömlekçileri, deneme yanılma yöntemiyle veya tamamen rastlantısal olarak, lüster bezeme tekniğini keşfettiler⁵⁸.

Resim 16: 9.Yy. 10.Yy. Irak, Kalay Sır Üzerine Lüster Bezeme Tabak ve Kase

Kaynak: <http://collections.vam.ac.uk>. E.T. (15/09/2018)

Samarra, Mezopotamya'da Bağdat'ın kuzeyinde Dicle nehrinin kenarında kurulan, Abbasi Halifesi el Mutasım'ın kurduğu şehir, İslam imparatorluğunun yeni başkentidir. Burada yapılan yeni ve görkemli binaların bezemesinde kullanılan bu yeni kaplama

⁵⁴ ÖNEY, Gönül, Büyük Selçuklu Seramik Sanatında Resim Programı ve Gelişen Figür Üslubu, S.12

⁵⁵ AĞIL, A. Aslı, KARASU, Bekir, Lüster Sırlarının Karakterizasyonuna Genel Bir Bakış, s. 52

⁵⁶ ÇİZER, Sevim, Lüster Hakkında Genel Bilgiler s.5

⁵⁷ ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı, s.21

⁵⁸ ÇİZER, Sevim, Piccolpasso' nun Lüster Fırını Üzerine Deneysel Bir Tasarım çalışması s.3

türünün, Abbasilerin esas merkezi Bağdat'ta üretilip getirildiği sanılmaktadır⁵⁹. Bu dönemdeki en önemli teknik atılım seramikteki daha önce kullanılmayan zor bir tekniğin, lüster tekniğinin gelişmesidir. Lüster-meşakkatli bir işlem süreci ile üretilir. Abbasi lüster seramikleri Semerkant, Sind, Mısır, Tunus ve İspanya gibi birbirinden çok uzak bölgelerde bulunur; zanaatkârdan çok seramiklerin ihraç edilmiş olduğu varsayılabilir⁶⁰.

Abbasi sırları; kahverengi kehribar, turuncu, sarı, kırmızı, zeytin yeşili ve siyah tonlarında birkaç rengin bir arada kullanılması ile oluşan parlak renkler içeren, çarpıcı karışık desenli etkiye sahiptiler. Gümüş esaslı yeşil metalik altın parlaklık kolaylıkla üretilmiş, bakır kırmızısı gibi diğer renklere göre güçlü renkler kullanılmıştır. Farklı bileşimdeki metalik ve metalik olmayan parlak renkler karıştırılmıştır⁶¹.

Abbasîlerde lüster tekniği, kâse, tabak ve ibrikler kadar duvar çinilerinde de uygulandığı görülmektedir. Çok renkli lüsterli duvar çinileri Samarra'daki Jausaq al-Khaqani ve al-Ashiq saraylarındaki kazılarda bulunmuştur⁶². Tunus'taki Kayravan kentinde bunlarla paralellik gösteren aynı tarzda lüster bezemeli çiniler bulunmaktadır. Seyd-i Ukba Camii mihrabındaki duvar çinilerinin Bağdat'tan getirildiği ve Abbasî kökenli olduğu düşünülmektedir. Çinilerdeki desenler kanat biçiminde yapraklı kompozisyonlar, stilize bitki motifleri, geometrik desenler, Sasani motiflerinden gelmektedir. Bu da Abbasî sanatının ilginç bir özelliği olarak kabul edilir⁶³.

⁵⁹ ARIK, Rüçhan- ARIK, oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri s.28

⁶⁰ HILLENBRAND, Robert, İslam Sanatı ve Mimarlığı s.56

⁶¹ AĞIL, Aslı-KARASU, Bekir, Lüster Sırlarının Karakterizasyonuna Genel Bir Bakış s.52

⁶² BAŞEĞİT, Yücel, Türk-İslam Seramiklerinin Çağdaş Seramik Sanatına Etki ve Yansımaları s.8

⁶³ ARIK, Rüçhan- ARIK, Oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri, s.28

Resim 17: 8.yy. 9.yy. Irak Kalay Sır Üzerine Lüsterkâse ve Tabak

Kaynak: <http://collections.vam.ac. E.T.> (15.09.2018)

Yine aşağı Mısır'da bir kent olan Fustat'ta 9.yüzyıla ait bol miktarda lüsterli seramik kırığı bulunmuştur. Buradaki kalıntılar 868'de Samarra'daki saray, Mısır'a atanmış olan subay Ahmet İbni Tulun'un sarayının kalıntılarıdır⁶⁴. Lüsterin seramik üzerinde uygulanmaya başlaması beyaz (opak) sır kullanımı ile ilişkilendirilmektedir. Beyaz sırnın kullanılmaya başlamasının Abbasi'lerin M.S. 751'de Semerkant yakınlarında Çinlilere karşı kazandıkları zafer sonucu beraberlerinde esir aldıkları ustaları Bağdat'a getirmeleri sonucu ortaya çıkmış olması muhtemeldir⁶⁵.

2.1.2. Mısır'da Fatimiler Döneminde Lüster

Mısır'da lüster tekniği 11. ve 12. yüzyıllarda Fatimiler döneminde gelişmiştir. Bu dönemden kalma bir küçük kâse de Victoria & Albert Müzesi'nde bulunmaktadır. Bakır lüsterinin bakır kırmızından, metalik bakıra dönen renk skalasını sergilemektedir⁶⁶. Çok renkli lüsterli seramikler çoğunlukla geometrik veya bitkisel motiflerle süslenmiştir; ama birkaçında kuşlar, yılan ve ejderhalar betimlenmiştir.

⁶⁴ ÇİZER, Sevim, Lüster Tarihi, Tekniği, Sanatı, s.21

⁶⁵ KARİMPOUR, Sevil, İran Pigment Lüsterleri ve Uygulamalı Araştırılması s.11

⁶⁶ ÇİZER, Sevim, Endüstri Seramiğinde Sırüstü Dekorlama Malzemelerinden Lüster ve Yıldızların Kullanımı s.4

Resim 18: 9.yy. 11.yy. Mısır Fatımi Dönemi Lüsterli Kuş Motifli ve Lüster Figürlü Tabak

Kaynak: <https://art.thewalters.org->(15.09.2018), <https://collections.vam.ac.uk> (15.09.2018)

Tek renkli lüster çömleklerin renkleri altın sarısından bakıra koyu kahverengiye kadar değişir, ancak bazılarında lüster beyaz zemin üzerine boya ile belirtilmiştir. Gövde kaba ve kumludur⁶⁷. Fatımi döneminde özellikle metalik lüster tekniğinin kullanıldığı seramikler, Fustat'taki atölyelerin rakipsiz olduğu dönemde, 10. yüzyıldan itibaren üstün nitelikli işler üretmeye başlamışlardır. Lüsterli seramikler yapıldıkları devirde ve daha sonra büyük bir ilgi ve talep kaynağı olmuştur⁶⁸. Fatimilerin kuzey batı Afrika, Sicilya ve batı Akdeniz adalarıyla da bağlantıları olması sebebiyle, Akdeniz ülkeleri ve bilhassa İtalya ile olan iyi ilişkileri ile lüster sanatının gelişmesine önemli katkılar yapmış, tanıtımı ve yayılmasında da öncü olmuşlardır⁶⁹.

2.1.3. Suriye’de Lüster

Suriye’de gelişmiş olan seramik üretim geleneği, İslamlıktan çok daha eski dönemlere dayanır lüster tekniğinin başlangıcının ise, 1169 da Fustat’ta çömlekçiler mahallesinin yanması üzerine, Suriye’ye göç eden ustalar tarafından yapıldığına inanılmaktadır⁷⁰. İran Selçuklu bölgesinde bulunan seramiklerin 12. yüzyıl sonu ile 13. yüzyılda Suriye’de Rakka’da görülen lüster ve sıraltı tekniğindeki çinilerin bir uzantısı olduğu, düşünülmektedir.

⁶⁷ HILLENBRAND, Robert, İslam Sanatı ve Mimarlığı s.83-84

⁶⁸ <https://islam.ansiklopedisi.org.tr/abbasiler>

⁶⁹ ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı A.g.e s. 25

⁷⁰ ÇİZER, Sevim, A.g.e s, s.30

Resim 19: 11.yy. 12.yy. Suriye Rakka Lüsterli Kâse

Kaynak: <http://collections.vam.ac.uk> E.T. (15/09/2018)

Rey ve Kaşan lüsterleriyle karşılaştırıldıklarında Suriye’de bulunan lüster çiniler, çok düşük kalitede örneklerdir. Ender olarak kullanılan av hayvanları ve bağdaş kuran insan figürlü lüsterler, soyut ve yenilik getirmeyen örnekler olarak nitelendirilmektedir⁷¹.

Resim 20: 11.yy, 12 yy. Arası Suriye Lüster Kavanoz ve Kase

Kaynak: <https://art.thewalters.org> (15.09.2018)

1171 yılında Fatımi Hanedanlığının yıkılmasından sonra Mısır’dan ayrılarak Suriye’ye gelen seramik ustaları, Orta Suriye’de, Fatımi atölyeleri ile birlikte lüsterli çinilerin üretildiği seramik endüstrisini başlatmışlardır⁷². Suriye’de daha çok buluntuya Rakka’da

⁷¹ ÖNEY, Gönül, Büyük Selçuklu Seramik Sanatında Resim Programı ve Gelişen Figür Üslûbu s.66

⁷² ÖZTÜRK, Çetin, Çini Sanatının Medeniyetler Arası Etkileşimdeki Rolü, s.274

rastlanmaktadır. Bu ürünler arasında şeffaf sırlı beyaz angoplu seramikler, siyah sıraltı dekorlu turkuaz sırlı seramikler, çok renkli sıraltı dekorlu seramikler “Lakabi”ler ve sırsız seramikler yer almaktadır. Lüsterli seramikler buradaki üretimin sadece küçük bir kısmını oluşturmaktadır⁷³.

Suriye’nin kuzeyinde özellikle Rakka’da çömlekçiler- İran’da olduğu gibi- yeni fritli çamurla son derece ince bir şekilde şekillendirdikleri formları sıraltı ve lüster tekniklerini kullanarak dekorlamışlardır⁷⁴.

2.1.4. İran Döneminde Lüster

İran’da lüster sanatının gelişmesi 12. yüzyılda Fatimi devletinin yıkılmasından sonra zanaatkârların bir kısmının Suriye, bir kısmının ise İran’a yerleşmesinden sonra gerçekleşmiştir. Bir diğer görüş ise o dönemde Selçuklu İmparatorluğunun ekonomisinin zayıflamasına bağlı olarak, bu ustaların İran’a çağırılmış olduğu düşünülmektedir⁷⁵.

Resim 21:12. yy. Kaşan İran, Yazılarla Çevrili Lüster Tabak ve Ejder Motifli Lüster Çini

Kaynak: <http://collections.vam.ac.uk> E.T. (15/09/2018)

Kaşan çini üretimiyle ünlü bir merkezdir, Fakat Kaşan bu şöhretine sırlı duvar çinileri ile kavuşmuştur⁷⁶. Anadolu’da çini karşılığı Orta çağda kullanılan “Kaşi” sözcüğü benzer türde kaplama çinilerin kaynağı olarak gösterilmektedir⁷⁷. Kaşan’da yapılan lüster

⁷³ KARIMPOUR, Sevil, İran Pigment Lüsterleri ve Uygulamalı Araştırılması, s.55

⁷⁴ KARIMPOUR, Sevil, A.g.e. s.53

⁷⁵ ÇALIŞICI, İrem, Türk Çini Sanatı Tekniklerinden Lüsterin Günümüz Uygulamaları, s.733

⁷⁶ SAVAŞ, Serap, İran Selçukluları Döneminde (10.-13.Y.Y.) İsfahan, Rey, Kaşan ve Samarra’da Yapılmış Olan Seramiklerin Özellikleri ve Günümüze Uyarlanması, s.13

⁷⁷ KUBAN, Doğan, Batıya Göçün Sanatsal Evreleri s.192

dekorlu çiniler zengin desenleriyle dikkat çekmektedir. Figür desenli yıldız şeklindeki çiniler, bitkisel desenli haç biçimli çinilerle bağlanarak büyük panolar oluşturmaktadır⁷⁸.

Resim 22: 14.yy. Başları Kaşan Lüster Tekniğinde Duvar Çinisi,

Kaynak: <http://collections.vam.ac.uk> E.T. (18/10/2018)

Dr. Oliver Watson Kaşan lüsterini üç ana evreye ayırmaktadır.

1. Monumantal (Anıtsal) üslup
2. Minai (Minyatür üslubu)
3. Kaşan üslubu

1.Monumantal (Anıtsal) üslup: Oliver Watson, en eski üslubu “Anıtsal üslup” olarak adlandırmıştır. Bunun nedeni ise desenlerde kullanılan büyük boyutlu insan figürleri ve İslami motiflerdir. Rey kentinde bulunan çok sayıdaki örnek nedeniyle bu çinilerin Rey’de üretildiği düşünülmektedir⁷⁹.

2. Minai (Minyatür üslubu): Rey şehrinde üretilen, desenlerinde yedi renk olarak kullanılan, sır üstü ve sır altı boyamalı, yaldızlı “minai tekniği” ile sanki minyatür desenleriyle işlenmiş, İran Selçuklu hayatından örnekler gibidir⁸⁰. Lüsterli çiniler minai tekniğindeki çinilerle desen özellikleri bakımından benzerlik gösterir.

⁷⁸ ÖNEY, Gönül, Büyük Selçuklu Seramik Sanatında Resim Programı ve Gelişen Figür Üslubu s.63

⁷⁹ KARIMPOUR, Sevil, A.g.k, s.31

⁸⁰ ÖNEY, Gönül, ÇOBANLI, Zehra, Anadolu’da Türk Devri Çini Sanatı, s.15-17

3. Kaşan üslubu: Kaşan üslubunda desenler, Monumantal (Anıtsal) üsluptaki yöntemi izleyen çizgi- figür biçiminde, ancak daha ritmik halledirler. Ayrıca tek figürler yerine grup sahneleri daha yaygındır⁸¹.

Resim 23: 11. yy.12.yy. Kaşan lüster İbrik ve Şişe

Kaynak: <http://collections.vam.ac.uk> E.T. (18.10.2018)

2.1.5. Selçuklu Dönemi Lüster

Selçukluların İran'a gelip yerleşmeleri, seramik sanatının İslam kültürü çerçevesinde gelişmesi, Erken İslam seramik sanatında önemli bir yere sahip olmalarını sağlamıştır. Selçuklu seramik sanatı tarihi içinde Büyük Selçuklu döneminde İran'da; Rey, Kaşan, Sultanabad, Susa, Curcan, Nişabur, Merv, Suriyede; Rakka, Rusafa gibi şehirler önemli seramik merkezleridir⁸².

⁸¹ ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı, s.42

⁸² ALTUNDAĞ, Melahat, Sıtkı Olçar'ın Yorumuyla Selçuklu Çini ve Seramikleri, s.367

Resim 24: 12.yy.13.yy. Lüster Kâse ve 13.yy. Lüster Duvar Karosu Selçuklu Dönemi İran

Kaynak: <https://asia.si.edu> E.T. (18.10.2018)

Tüm lüster ve minai seramiklerin -bunlar dönemin en pahalı seramikleri idi- Kaşan'da yapılmış olduğu genel olarak kabul edilmiştir (ancak Kirman'da bulunan bazı lüsterli çinilerin ağır kırmızı gövdeleri bunların yerel atölyelerin ürünü olduğunu düşündürür)⁸³. Burada gerçekleştirilmiş çok sayıda kazı sonucunda ele geçen imzalı ve tarihli seramik buluntular, Kaşan'ın 1202- 1339 tarihleri arasında sürekli bir üretim merkezi olduğunu belgelemektedir⁸⁴. (Tarihlendirme için ayrıca bakınız Lane, 1948: 37) Lüster seramiklerde rastlanan usta isimleri ve tarihleri, çoğunlukla 12. yüzyıl sonu ve 13. yüzyıl başına ait oldukları belgelenmiştir. 1220 yılındaki Moğol akınlarında yakılıp yıkılan Rey ve Kaşan şehirlerinden kaçan ustalar İran ürünlerinin azalmasına yol açar. Suriye, Mısır ve Anadolu'ya büyük olasılıkla İran'dan kaçan ustaların sürdürdüğü lüsterli çiniler daha düşük kaliteli, daha soyut desenli ve sade konuları olan ürünlerdir⁸⁵.

⁸³ HİLLENBRAND, Robert, İslam Sanatı ve Mimarlığı, s.96

⁸⁴ ÇALIŞICI, PALA, İrem, Türk Çini Sanatı Tekniklerinden Lüsterin Günümüz Uygulamaları s.733

⁸⁵ ÖNEY, Gönül, Büyük Selçuklu Seramik Sanatında Resim Programı ve Gelişen Figür Üslûbu s.63

Resim 25:12.yy Ceylan Figürlü ve Kadın Lüster Kâse Kaşan

Kaynak: <http://collections.vam.ac.uk> E.T. (18.10.2018)

Kaşan lüsterlerine göre Rey’de üretilen lüsterli çinilerde figürler daha soyut ve tek başına desenlenir. Türk tipi (Bağdaş)oturan sultan, müzisyenler, av hayvanları, opak sır üzerine altın renklerinde siluet şeklinde resmedilir. Bezeme negatif şekilde lüster yüzeyde olabilir, bazen de figürlerin etrafında hale şeklinde bir boşluk bırakılır, zeminde genelde doğanın simgesi sayılan tam tepelikli rumi motifi görülmektedir⁸⁶.

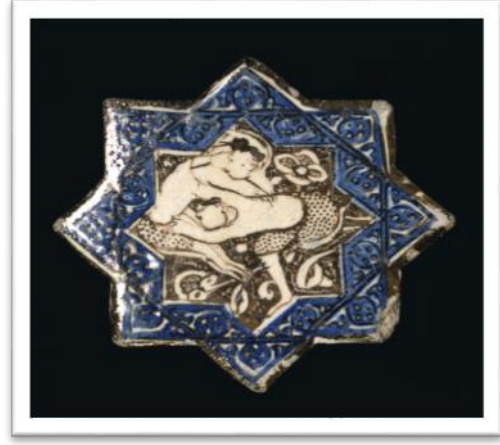
2.1.6. İlhanlılarda Lüster

İlhanlılarda lüster üretimi Moğol istilası ile oluşan güvensizlik ortamı nedeniyle düşüşe neden olmuştur. Moğol öncesi klasik Kaşan lüsteri de yavaş yavaş değişerek, yeni yöneticilerin beğenisini yansıtmaya başlamıştır⁸⁷. 13. yüzyıl sonunda kaplarda kullanılan bünye çamuru, kaba ve daha iri taneli ayrıca beyazdan çok grimsi – pembe renklidir. Sırlar yeterince temiz ve örtücü değildir. Lüster ise genellikle parlak ve metalik parıltılıdır; ancak eski Kaşan işlerindeki yanar döner parıltılı görüntüden yoksundur⁸⁸.

⁸⁶ ÖNEY, Gönül, A.g.e s.63

⁸⁷ SMITH, C, Alan, Lustre Pottery ,s.76

⁸⁸ ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı, s.47

Resim 26: 13.yy. İkinci Yarısı Güreşçiler, Lüster Yıldız Karo İlhanlı Dönemi, İran

Kaynak: <https://art.thewalters.org> E.T. (18/10/2018)

Yıldız ve haç şekilli lüsterli çiniler ve genellikle bağlayıcı olarak kullanılan tek renkli sırlı çiniler dini yapılarda ve saraylarda ışıltılı, geniş yüzeyler yaratmıştır⁸⁹. Çoğu zaman, her bir çininin çevresi boyunca acele ile yazılmış gibi görünen bir yazı bulunur, bu yazılarda iyi dilek temennileri şiirler ve dualar bulunur. Bitki ve hayvan figürleri bu çinilerde kullanılan başlıca dekoratif unsurlardır⁹⁰.

2.1.7. Safavilerde Lüster

İsfahan bu dönemde Safevi başkenti olmuştur. Kısa süre içinde başlayan lüster üretimi, 300 yıl önceki lüsterlerden çok farklı olduğu düşünülmektedir. Bu dönemin lüsterleri 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir⁹¹. Safevi dönemindeki lüsterli işlerde iki çeşit pigment kullanılmıştır. Biri parlak altın sarısı veren, diğeri de yumuşak kahverengi- altın, kırmızı- koyu kırmızı ve kızıl, koyu kırmızı ve mor renk veren bakırlı pigmentlerdi⁹².

⁸⁹ HİLLENBRAND, Robert, İslam Sanatı ve Mimarlığı s.209

⁹⁰ A.g.e s.209

⁹¹ KARIMPOUR, Sevil, İran Pigment Lüsterleri ve Uygulamalı Araştırılması s.48

⁹² SMITH, C, Alan, Lustre Pottery, A.g.e, s.82

Resim 27:17. Yüzyıl Safevi Dönemi Lüster Kâse

Kaynak: <https://asia.si.edu> E.T. (18/10/2018)

İlhanlı devletinin çöküşünden sonra, düşük kalitede duvar kaplaması ve mezar taşı üreten birkaç atölyenin dışında lüster tekniği neredeyse unutulmuştur. Şah I. Abbas'ın yeni başkenti İsfahan'da kurmasından kısa bir süre sonra lüster üretiminin tekrar başladığı sanılmaktadır ⁹³.

2.1.8. Anadolu Selçuklu Döneminde Lüster

Selçuklu sultanı Alparslan'ın Bizans ordularını yenmesinden sonra Anadolu'ya ilerleyen Türk boyları 1071'de yeni bir kültür ve sanat ortamı yaratmışlardır.⁹⁴ Selçuklular kısa sürede yayılarak, Konya'yı başkent yaptılar. Başta Konya olmak üzere, Akşehir, Beyşehir, Sivas, Tokat, Kayseri, Antalya ve Alanya gibi daha pek çok yerleşim merkezinde, Selçuklu dönemi yapıları ve o yapıları süsleyen değişik tekniklerde, seramik kaplamalar üretilmiştir ⁹⁵.

Bazı çini tekniklerine her devirde rastlanırken bazı tekniklere farklı dönemlerde rastlamak mümkün olmuştur. Camii, medrese, türbe ve saray yapılarında önemli bir süsleme ögesi oluşturan çini bezeme, mimaride de çeşitli biçim, desen ve tekniklerle uygulanmıştır.

Çinilerde işlenen konularda insan, hayvan, grifon, harpi, vb. tasvirler görülmektedir, çiniler genellikle sekiz ve altı kollu yıldız şeklinde kare ve haç biçimli levhalarla bir bütün

⁹³ ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı, s.50

⁹⁴ ÖNEY, Gönül, Anadolu Selçuklu Sanatı <https://www.tarihtarih.com>, prg.1

⁹⁵ ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı, s.54

oluşturacak şekilde yapılmıştır⁹⁶. Lüster uygulamaları Anadolu’da İran etkileşimli olarak 13. yüzyılda gelişmiştir. En çok saray mimarisinde kullanılmıştır⁹⁷.

Resim 28: Kubad Abad, Büyük Saray'da, İn-Situ Bulunan Çeşitli Konulardaki Sekiz Köşeli Yıldız Lüster ve Çiniler

Kaynak: R. Arık, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri (2007)

Anadolu Selçuklu saraylarına ait lüsterli çinilerin en kaliteli olanları çoğunlukla opak beyaz sır üzerine uygulanmış olanlardır. Patlıcan moru ve lacivert sır üzerine uygulanan lüsterlerde başarı sağlanamadığı söylenebilir⁹⁸. Bu çinilerin en güzel örnekleri Kubadabad sarayında görülür.

Yıldız şeklindeki çinilerde beyaz sır, haçvari çinilerde ise beyaz, patlıcan moru ve lacivert renkli sırlar kullanılmıştır. Bazı beyaz opak sırlı yıldız ve haç şeklindeki çinilerde, turkuaz ve kobalt mavisi boyaların sır içinde kullanıldığı örnekler görülmektedir. Kazılar sırasında lüster boyaların döküldüğü ve sadece sır içi boyaları kalmış çinilerle de karşılaşmıştır⁹⁹.

2.2. Avrupa’da Lüster

2.2.1. İspanya’da Lüster

İspanya’da Magribi lüsterli işler 13.yüzyıldan itibaren üretilmeye başlanmıştır. Endülüs Emevileri tarafından bu sanat beş yüzyıl öncesinde yapılmaya başlanmıştır¹⁰⁰. Endülüs

⁹⁶ARIK, Rüçhan, Anadolu’da Türk Devri Çini Sanatı, Selçuklu Saraylarında Çini, s. 74

⁹⁷ALTUNDAĞ, Melahat, Sıtkı Olçar’ın Yorumuyla Selçuklu Çini ve Seramikleri, s.370

⁹⁸ARIK, Rüçhan- ARIK, Oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri, s.18-19

⁹⁹ARIK, Rüçhan- ARIK, Oluş, A.g.e s.19

¹⁰⁰ÇİZER, Sevim, Piccolpasso’nun Lüster Fırını Üzerine Deneysel Bir Tasarım Çalışması, s.3

devletinin İspanya’da kurulması sonucu lüster tekniği “13.yüzyıldan 17. yüzyıl sonuna kadar birçok şehirde ortaya çıkmıştır. Bu şehirler Malaga, Burgos, Manies, Paterna’ dır”. 12. yüzyılda El- İdrisi isimindeki şahıs, İspanya’nın ürettiği lüsterli fayanslardan söz eder ve üretim yeri olarak Aragon’da bulunan Toledo ya da Calatuyud’u gösterir¹⁰¹.

Resim 29: Elhamra Lüster Vazo ve Opak Beyaz Sır Üstüne Lüster Kâse İspanya

Kaynak: <http://collections.vam.ac.uk> E.T. (18/10/2018)

Bu teknikte üretilen seramiklerin en önemlileri, yalnızca Gırnata’da üretilen bir tür olan ve Elhamra vazoları denilen dev kaplardır. 1.20 metreden uzun olan, amforalara benzeyen bu kaplar, lüster veya lüster ve mavi sırla kaplanmış, dekoratif saplarla süslenmiştir. Bazılarında kötülöklere karşı koruyucu gücü olduğuna inanılan hams veya kutsal el motifi bulunur. Bu motif, bu kaplara korunması gereken bir şeyin şarap, yağ, parfüm, su vb. sıvılar için kullanıldığını düşündürmektedir¹⁰².

2.2.2. İtalya’da Lüster

16. yüzyılda İtalya’da iki merkez lüster işleriyle ünlenmişti. Bu merkezlerden biri Deruta diğeri ise Gubbio idi. Deruta işleri mavi-beyaz Delft benzeri bezeme üzerine soluk altın rengi lüsterlidir. Gubbio işlerinin renkleri canlıdır. Rubi kırmızı lüsterler Gubbio’da yapılmıştır. Ancak o zamana dek lüster ürünlerde bakır kırmızısı sadece rastlantısal olarak görölmüştür. Gubbio lüsterinin yapısında da bakır vardır¹⁰³.

¹⁰¹ ŞÖLENAY, Emel, 1000 derecede gelişebilen Redüksiyonlu Lüsterli Sır Araştırmaları, s.12

¹⁰² İLLENBRAND, Robert, İslam Sanatı ve Mimarlığı, s.197

¹⁰³ ÇİZER, Sevim, Endüstri Seramiğinde Sırüstü Dekorlama Malzemelerinden Lüster ve Yıldızların Kullanımı, s.5

15. yüzyıldan itibaren Deruta, Gubbio, ve Cafagiolo gibi kasabalarda lüster üretimi yapılmaya başlanmıştır. İtalya’da lüsterli işlere mayolika denmektedir. Bu merkezlerde üretilen mayolikalar fırça dekoru ile altın, gümüş ve kırmızı renkleri ile güzel bir renk bütünlüğü yakalamıştır¹⁰⁴.

Resim 30: Gubbio Lüster Tabak ve Gubbio Kâse , 15.Yy. İtalya,

Kaynak: <https://collections.vam.ac.uk> E.T. (18/10/2018)

2.3. Anadolu’da Bulunan Lüsterli Çiniler

2.3.1. Ani Kazısı Buluntuları

Ani, Kars’ a 45 km. mesafede, Türkiye Ermenistan sınırında, Arpaçay’ın batı kıyısında yer almaktadır. 4. yüzyılda küçük bir kale olarak (Bu günkü içkale) Kamsaranganlar sülalesinin elinde bulunan şehrin önem kazanması, 961 yılında Bagrati Krallığının başkenti olması ile başlamıştır¹⁰⁵. MS.4. yüzyılda Kamsaranganlar, Ani’de kale, saray ve kilise inşa ettirmiştir, sonradan iç kale olarak kullanılan bu kısımda N. Marr tarafından 19.yüzyıl sonu ile 20.yüzyıl başında yapılan kazılarda bu dönem eserleri günışığına çıkarılmıştır¹⁰⁶.

¹⁰⁴ ÇİZER, Sevim, Piccolpasso’nun Lüster Fırını Üzerine Deneysel Bir Tasarım çalışması, s.4

¹⁰⁵KARAMAĞARALI Beyhan – YAZAR, Turgay, Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Ani Kazısı Buluntuları s.123

¹⁰⁶ KARAMAĞARALI, Beyhan, Ani , cilt 1 s.102.

Resim 31: Ani Harabeleri, Lüsterli Çiniler ve Lüsterli Çini Parçası

Kaynak: G. Öney, Z. Çobanlı, Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı. (2007)

Kars ilinin Ani kasabasında bulunan lüsterli çini örnekler bezemeleri açısından önemli bir grup oluşturmaktadır. Bu çiniler günümüzde Kars müzesinde korunmaktadır. Bir kâse ve sekiz kollu yıldız çini hem iç hem de dış yüzey bezemesi ile dikkat çekicidir¹⁰⁷. Yıldız çinideki bezeme büyük Selçuklu minyatür üslubundadır, karşılıklı bağdaş kurarak oturmuş iki figürden oluşmakta ve ortalarında servi ağacı bulunmaktadır. Figürlerde börk tipi başlıkları oturuşları ile badem gözlü yuvarlak tombul yüzleri, kollarında tiraz bantları ile orta Asya özellikleri taşımaktadırlar¹⁰⁸.

2.3.2. Ahlat Kazısı Buluntuları

Ahlat 1230'da Alâeddin Keykubat tarafından Anadolu Selçuklu İmparatorluğuna katılmış; 1244 yılından itibaren Moğolların idaresine geçmiştir. Daha sonraları Celayirliler, Karakoyunlu, Akkoyunlular ve 1503'te Safevilerin eline geçen şehir, 1515 yılında Çaldıran savaşıdan sonra Osmanlı topraklarına katılmıştır¹⁰⁹. Bugün küçük bir kasaba olan Ahlat tahminlere göre 13. yüzyılda boyu 11 km. eni 5 km. ye varan bir şehirdir. Halen o eski şehir birbirinden uzak mahalleler halindedir¹¹⁰. 7 mezarlığının bulunması¹¹¹, burasının ne kadar geniş ve büyük bir yer olduğunu belgeler. 1246 yılında vuku bulan bir zelzele sebebiyle 12.000 hane Ahlatlının Mısır'a göç etmesi, şehrin 13.

¹⁰⁷ KARAMAĞARALI Beyhan – YAZAR, Turgay, A.g.e, s.128

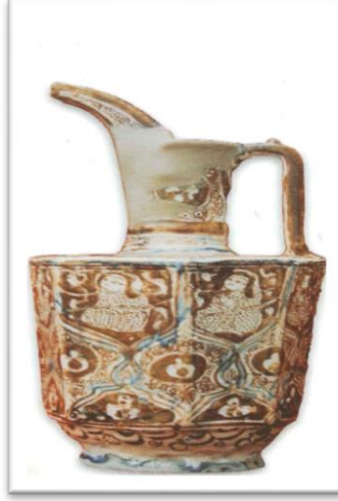
¹⁰⁸ ÖNEY, Gönül, Büyük Selçuklu Seramik Sanatında Resim Programı ve Gelişen Figür Üslubu s.63

¹⁰⁹ KARAMAĞARALI, Beyhan, YAZAR, Turgay, Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Ahlat kazısı buluntuları.s.135

¹¹⁰ KARAMAĞARALI, Y, Beyhan, Ahlat Seramik Ekolü s.397

¹¹¹ A.g.e s.136

yüzyılda nüfusunun 300.000 civarında olduğunu düşündürmektedir¹¹². Ahlat çini ve seramik kırıklarının zenginliği ve üzerindeki motiflerin çeşitliliği ile İslam dünyasının başta gelen merkezlerinden biri olmalıdır. Ahlatta imal edildikleri düşünülen bu çinilerin şehir kazısı sırasında bulunan kırık parçalardan anlaşıldığı düşünülmektedir¹¹³.

Resim 32: Ahlat Seramikleri Lüsterli İbrik

Kaynak: H.Karamağaralı, Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Ani Kazısı Buluntuları (2007), Kars Müzesi

Ahlat seramiklerinde çok çeşitli çini süsleme teknikleriyle karşılaşmıştır, bunlar Büyük Selçuklu, Yakın Doğu, Orta Asya ve Orta Çağda görülen tekniklerle örtüşmektedir¹¹⁴. Ahlat kazıları arasında pek çok kırık lüsterli parça ele geçmiştir. Fakat çok küçük parçalar oldukları için çoğunun üzerindeki motifler anlaşılmamaktadır¹¹⁵. Lüster tekniğindeki seramikler Ahlat'ta imal edilmişlerdir. Bulunan bozuk sıraltı ve lüster tarzındaki seramik parçaları, bu kapların Ahlat' ta yapıldıklarının delilleridir¹¹⁶.

Ahlat seramikleri motifler ve kompozisyonlar bakımından da inanılmaz bir çeşitlilik göstermektedir. Türlerine göre geometrik, bitkisel, insan, hayvan, ikonografik ve yazı motifleri olarak gruplandırılabilir¹¹⁷. Bugüne kadar bilinen çeşitli temaların yanı sıra işlenen konuların içinde güncel hayat sahnelerinin bulunması da ilgi çekicidir. Günlük

¹¹² A.g.e s. 397

¹¹³ KARAMAĞARALI, Beyhan, s.70-71

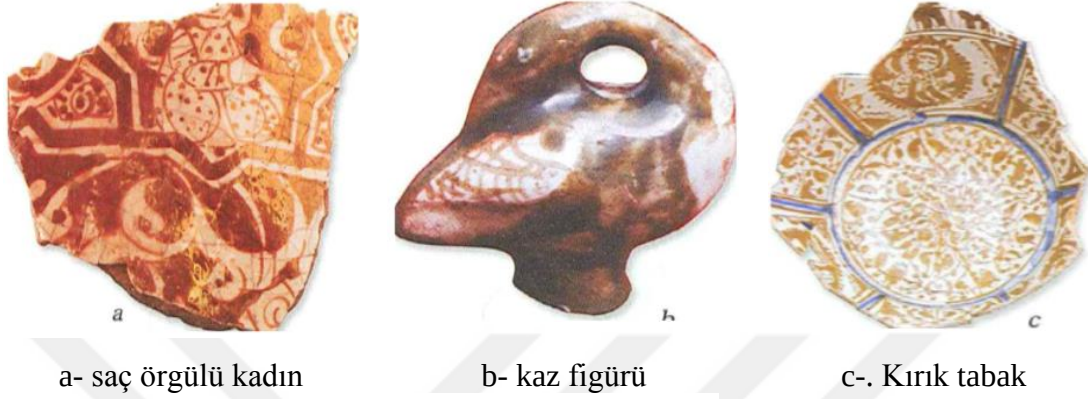
¹¹⁴ KARAMAĞARALI, Nakış, A.g.e, s.143

¹¹⁵ KARAMAĞARALI, Beyhan, A.g.e. s. 406

¹¹⁶ KARAMAĞARALI, Beyhan, Ahlat Seramik Ekolü, s. 398

¹¹⁷ KARAMAĞARALI, Nakış, Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Ahlat kazısı buluntuları s.145

elbisesi içinde saç örgülü bir kadın (Resim:31), bir kaz figürü (bu kaz figürünün bir örneğine daha önce rastlanmamıştır.) kanadını temizlemek için başını geriye doğru çevirip gagasını kanatlarının arasına sokmuştur¹¹⁸(Resim:31). Bu ve bunun gibi motifler Ahlat'a has görünmektedir¹¹⁹.

Resim 33: Ani Harabeleri

Kaynak: H.Karamağaralı, Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Ani Kazısı Buluntuları (2007), Kars Müzesi

2.3.3. Samsat Kazısı Buluntuları

Eski ve orta çağların başkentlerinden ve önemli kalelerinden biri olan Samsat (İslam öncesinde Samosata, İslami devirde Sümeysat), kuzeydoğuda Kahta, güneybatıda Göksu çaylarının arasına kurulmuş, Adıyaman iline bağlı bir ilçe merkezidir¹²⁰. Samsat Fırat nehrinin batısında, deniz seviyesinin 500 metre kadar yüksekliğinde yer alır. Atatürk barajı kurtarma kazılarının en büyük höyüğüdür. Büyüklüğü kuzey-güney doğrultusunda 250 m. uzunluğunda ve doğudan batıya 150 m. genişliğe sahiptir ve üzerinde bir yerleşim alanı bulunmamaktadır¹²¹. Karl Dörner ve Rudolf Naumann tarafından ilk araştırmaları yapılan Samosata höyüğünde ilk kazı çalışmasını Theresa Goell 1964 yılında yapmıştır .1978 yılından 1987 yılına kadar geçen sürede kazılar Nimet Özgüç tarafından sürdürülmüştür¹²². Samsat' ta 1978-1989 yılları arasındaki kazılar sırasında ele geçen

¹¹⁸ A.g.e. s.407

¹¹⁹ A.g.e.s.146

¹²⁰ BULUT, Lale, Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Samsat Kazısı Buluntuları s.147

¹²¹ ÖNEY, Gönül, 1978- 79 ve 1981 Yılı Samsat Kazılarında Bulunan İslam Devri Buluntularıyla İlgili ilk Haber s.71

¹²² SALMAN, Barış, Kommegene ve Suriye Bölgesi Mozaiklerinde Yerel Özellikler ve Yabancı Etkiler: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, s.188

buluntular arasında büyük yer tutan orta çağ İslam seramik malzemesi, şimdiye kadar Anadolu’da hiçbir merkezde görülmediği kadar çeşitlidir¹²³.

Samsat’ın yakın doğudan seramik, cam ve çeşitli ürünler ithal eden bir merkez olduğu düşünülmektedir. Kil özellikleri büyük ölçüde Suriye’deki örneklerle benzemekte özellikle Rakka, Hama ve Harran kazısı buluntuları ile paralellik göstermektedir. Seramiklerin Suriye’den gelen ustalar tarafından bu yörede üretildikleri düşünülmektedir¹²⁴. Samsat kazılarında üst tabakalarda Abbasi ve Anadolu Selçuklu Devri’ne ait az sayıda lüster fragmanı bulunmuştur. Büyük olasılıkla ithal olan bu seramikler, devirlerinin üstün kaliteli ince, porselen gibi sert ve beyaz hamurlu örnekleridir¹²⁵. Lüsterlerin (sırlı seramiklerin %29 u) bol olarak bulunduğu dikkati çeker. Dört ana tipte görülürler¹²⁶. Bunlar beyaz lüsterler, mavi süslü beyaz lüsterler, mor lüsterler, kobalt mavisi lüsterlerdir. En bol grubu beyaz lüsterler oluşturur. Bu seramiklerde kirli beyaz kumlu çamur kullanılmıştır.

Resim 34: Beyaz Lüster Kâse ve Mavili Lüster Kâse

Kaynak: L. Bulut, Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı. (2007)

Bu seramiklerde yeşil şeffaf sır üzerine kahverengi tonlarında lüster bezeme yapılmıştır. Desenler özensiz kaba şekilde işlenmiştir¹²⁷. Özellikle kuş figürlü lüster tabak Suriye’nin erken dönem Fatımi etkili lüsterleriyle benzerlik gösterir (Resim:34).

¹²³ BULUT, Lale, Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Samsat Kazısı Buluntuları, s. 176

¹²⁴ ÖNEY, Gönül, 1978- 79 ve 1981 Yılı Samsat Kazılarında Bulunan İslam Devri Buluntularıyla İlgili İlk Haber s.74

¹²⁵ BULUT, Lale, A.g.e, s.179

¹²⁶ ÖNEY, Gönül, A.g.e s.75

¹²⁷ ÖNEY, Gönül, , 1978- 79 ve 1981 Yılı Samsat Kazılarında Bulunan İslam Devri Buluntularıyla İlgili ilk Haber s.75

Mavi süslü lüsterlerde, beyaz lüsterli kâselerle aynı çamura sahiptir. İlk fırınlamadan önce beyaz astar çekilmiş, şeffaf sır altına kobalt mavisiyle çizgiler, yazı bordürleri, stilize şekiller, benekler çizilmiştir. Mavi süsleme sır içine karışmıştır¹²⁸.

Bir grup lüsterde patlıcan moru ile sırlanmıştır. Üçüncü grubu oluşturan bu lüsterler kirli beyaz, kumlu çamur üzerine ince beyaz astar, sonra da kalın tabaka halinde mor sır kullanılmıştır. Mor üzerine yeşilimsi- sarı tonlarındaki lüster bezeme çok aşındığından dolayı zor seçilir. Bu grup lüsterli işler küçük kaselerden oluşmaktadır. Bitkisel süslemeli yatay bordürler ve kısa diyagonal hatlar ile beyaz lüsterli kaselerle benzerlik göstermektedir¹²⁹.

Dördüncü grup lüster kobalt mavisi sırlanmış lüsterlerden oluşur kazılarda sadece birkaç kâse fragmanı ele geçmiştir. Bu tip lüsterlerde ince gözenekli beyaz çamur üzerine beyaz astar ve şeffaf kobalt mavisi sır uygulanmıştır. Kahverengimsi sarı lüster bezeme, koyu mavi zemin üzerinde zor seçilir, bezemelerde soyut bitkisel şekiller, kûfi yazılar dikkat çeker¹³⁰. Sözü edilen dört grup lüster dışında, bir kaç kırık lüster parça 9.-10. yüzyıl Abbasi devri, 12.-13. yüzyıl ortası büyük Selçuklu devri çinileri olarak tarihlenmektedir¹³¹.

2.3.4. Antalya ve Alanya İç Kale Sarayında Bulunan Lüsterli Çiniler

12. yüzyılda Selçuklu Sultanı 1. Gıyasettin Keyhüsrev tarafından fethedilen Antalya, Selçuklu İmparatorluğunun önemli bir liman kenti olmuştur. Daha sonra 1. Alâeddin Keykubad zamanında Alanya'nın da fethi ile Anamur'a kadar Akdeniz kıyıları, Selçuklu egemenliğine girmiştir¹³². Alanya iç kale sarayının çini bezemeleri, Kubadabad'da bulunan örneklerle eş sayılabilecek teknik, desen ve düzenleme özellikleri göstermektedir¹³³.

¹²⁸ BULUT, Lale, Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Samsat Kazısı Buluntuları, s.181

¹²⁹ ÖNEY, Gönül, A.g.e s.76

¹³⁰ A.g.e ,s.182

¹³¹ A.g.e, s. 76

¹³² ARIK, Rüçhan- ARIK, Oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri s.263

¹³³ ARIK, Rüçhan, Selçuklu Saraylarında Çini, s. 80

Resim 35: Balık Desenli Lüster Parçası Antlya

Kaynak: R. Arık, O. Arık, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri. (2007)

Kabartma nesih yazılarla ve çeşitli rumi tepelik ve yapraklarla süslü olan bu çinilerde, insan figürlerinin yer almadığını makalesinde açıklayan Aslanapa, ancak dört lüster çiniyi çizimlerle tanıtır. Bugün bu çiniler olmadığı gibi onların hakkında başka bir bilgi de yoktur¹³⁴. Alanya kazısında lüster çiniler şimdilik çok azdır ve çoğu küçük parçalar halinde ele geçmiştir¹³⁵.

2.3.5. Kayseri Keykubadiye Sarayında Bulunan Lüsterli Çiniler

Anadolu Selçuklu döneminin en önemli saraylarından birisi olan Keykubadiye Sarayı, Kayseri’de Keykubad Gölünün doğusunda, Kayseri Şeker Fabrikası arazisi içerisinde yer almaktadır. İnşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte dönemin kaynaklarından anlaşıldığı kadarıyla 1220’li yılların ortalarında I. Alaeddin Keykubad tarafından yaptırılmıştır¹³⁶. 1953 yılında yaptığı araştırmalar ve sondajlarla Keykubadiye’nin yerini belirleyen ve onu ilk kez bilim dünyasına tanıtan Zeki Oral’dır¹³⁷. Keykubadiye Sarayı kazılarında, sıraltı, lüster ve tek renk sırlı boyanmış geometrik, figürlü ve soyut desenli örnekler içeren buluntular ele geçirilmiştir. Fakat ne yazık ki bunların çoğu tahrip olmuş ve kırık durumdadır¹³⁸. Özellikle Kayseri müzesinde bulunan sekiz kollu yıldız formu lüster çini üstündeki kuş benzeri figür oldukça ilginçtir.

¹³⁴ A.g.e, s.265

¹³⁵ ARIK, Rüçhan- ARIK, Oluş, A.g.e. s.281

¹³⁶ BAŞ, Ali, Tarihi Kaynaklar ve Kazılar Işığında Bir Selçuklu Sarayı: Keykubadiye s.51

¹³⁷ ARIK, Rüçhan- ARIK, Oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri s.249

¹³⁸ ÖZDEMİR, Yurdağül, Kayseri Keykubadiye Sarayı Arkeolojisi s.118

Resim 36: Lüster Çini

Kaynak: Kayseri Müzesi, R. Arık, O. Arık, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri. (2007)

Kalınlığı 2,2 cm. olan yıldız çininin, opak beyaz zemin üzerine, kızıl kahverengi yapraklı kıvrık dallar ile tüm yüzeyi kaplayan stilize kuşa benzer bir figür işlenmiştir. (Resim:36) Oliver Watson, böyle bir formun Suriye çevresinden olabileceğini, resim stiline ne İran ne Suriye ne de Mısır örneklerine benzediğini; Kuzey Afrika ve İspanya yapımı da olamayacağını; herhangi bir kategoriye de girmediğini söylemekte ve 12.yüzyıl ortası veya sonrası olarak tarihlendirmektedir¹³⁹.

2.3.6. Kubadabad Sarayında (Büyük Saray, Küçük Saray Kazılarında) Bulunan Lüsterli Çiniler

Selçuklu devri lüster süslemelerinde yeni sanat ekolünün tüm ayrıntıları en yüksek ustalıkla uygulanmış, bazı örneklerdeki usta imzaları süslemelerin dönemin minyatür sanatçıları tarafından yapıldığını ortaya koymuştur. Anadolu Selçuklu döneminde lüsterli çiniler hem kapacak hem de mimari seramik kaplamalar üzerinde uygulanmıştır. Anadolu Selçuklu yapılarında günümüze taşınmış en güzel örnekleri Alâeddin Keykubad'ın Kubadabad sarayıdır¹⁴⁰.

¹³⁹ ARIK, Rüçhan- ARIK, Oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri, s. 251- 253

¹⁴⁰ AVŞAR, Lale – AVŞAR, Mezahir, Seramik Sanatı Eğitiminde Selçuklu Seramiğinin Yeri s.103

Resim 37: Kubad Abad, Büyük Saray'da, Sekiz Köşeli Yıldız Lüster Çiniler

Kaynak: R. Arık, O. Arık, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri. (2007)

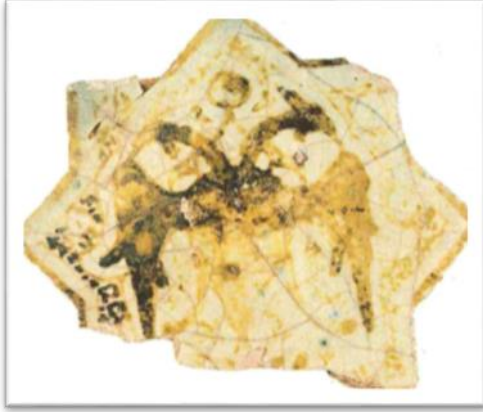
Kubadabad Sarayı Konya Beyşehir gölü kıyısında 1236'da Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad tarafından yaptırılmıştır. Yazlık saray olarak kullanılan binanın duvarlarında yıldız ve haç biçimli çiniler sıraltı ve lüster tekniğinde yapılmıştır. Lüster bezemeli yıldız şeklindeki bu plakalar, yeşilimsi-kahve, sarı-kahve tonlarındadır. Haç biçimli olanlar ise; manganez moru renkli saydam bir sır üzerine, lüster bezemelidir¹⁴¹. Konular sır-altı çinilerde olduğu gibidir: Bağdaş kurarak oturan insan figürleri, tek başına hayvanlar, fantastik yaratıklar, kuşlar, geometrik ve bitkisel desenler¹⁴².

Küçük saray kazılarında da büyük saraydaki çinilere benzer yıldız ve haç biçimli lüster çiniler bulunmuştur. Çift başlı kartal tasvirli tek lüsterli çini, küçük saray kazılarında bulunan tek örnektir. (Resim: 37) Bir başka tek örnek ise hayat ağacı dalları arasında tasvir edilen kuşlar lüster tekniği ile yapılmıştır. (Resim: 37). Küçük Saray lüsterleri arasında önemli bir grup "sır içi boyama" tekniği ile yapılmış mavili lüsterlerdir. Bunların en ilginç örneklerinden biri, kahverengi-sarı lüster ve yer-yer kobalt mavisıyla resmedilen iki insan figürünü içeren sekiz köşeli yıldız çinidir¹⁴³.

¹⁴¹ ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı, s.55

¹⁴² ARIK, Rüçhan, ARIK, Oluş, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri, s.328

¹⁴³ ARIK, Rüçhan, ARIK, Oluş, A.g.e s. 332

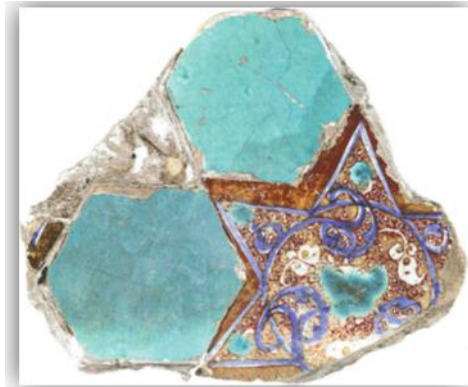

Resim 38: Kubadabad Küçük Saray Lüster Yıldız Çini, Çift Başlı Kartal ve Hayat Ağacı

Kaynak: R. Arık, O. Arık, Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri. (2007)

2.3.7. Kütahya Vacidiye Medresesinde Bulunan Lüsterli Çiniler

Kütahya'da bulunan iki lüster çini, bugün çini müzesine dönüştürülen Yakup Çelebi imaretinde sergilenmektedir. 1958 yılında Vahit Paşa kitaplığının temizliği sırasında bulunup müzeye getirilmiştir. Bunlar, Vacidiye Sandukası çinileri olarak bilinmektedirler¹⁴⁴. Çinilerden ikisi altı köşeli yıldız formunda ve lüster tekniğinde, helezonlarla doldurulmuş bir zemin üzerinde rûmî ve tepelikli kıvrık dal dekorudur, (Resim:39) birinde ise bitkisel süslemenin tam ortasında bir kuş figürü seçilmektedir¹⁴⁵(Resim: 39).

Resim 39: Vacidiye Sandukası Lüsterli Altı Kollu Yıldız Çini Ve Lüsterli Çini Parçası

Kaynak: R. Arık O. Arık Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri., (2007)

¹⁴⁴ ARIK, Rüçhan, ARIK, Oluş, A.g.e. s.260

¹⁴⁵ KAF AZADE, Selda, Vacidiye Medresesi, T.D.V.İslam Ans.s.410 c.42

Medresede bulunan çiniler, Abdülvacid'in ana eyvanda görülen sandukası üzerinde yer almaktadır. Sandukanın üzerinin 1940 yılına kadar orijinal çinilerle kaplı olduğu bilinmektedir. Medrese 1950- 1957 yılları arasında restore edilmiştir. Restorasyon sırasında sandukanın lüster teknikli çinileri restore edilmek amacıyla kaldırılmıştır. Bu süre zarfında çinilerin çoğu kaybolmuştur¹⁴⁶. Bunların nereden geldiklerine dair bir kanıt olmamasına rağmen bazı görüşler vardır.

Böylesi geç bir tarihte, altı kollu, lüster teknikli ve Selçuklu üslubunda çini yapıldığına dair hiçbir arkeolojik kanıt ve bilgi bulunamamıştır, bu yüzden, çinilerin bir Selçuklu merkezinden, ya da kalıntısından geldiklerini ve sanduka üzerinde yeniden kullanıldıklarını düşünmenin daha doğru olacağı görüşü savunulmaktadır¹⁴⁷.

2.3.8. Kuşadası Kadıkalesi'nde (Anaia) Bulunan Lüster Teknikli Çiniler

Kuşadası'nın güneyindeki sahilde bulunan Kadı Kalesi'nde 2001 yılından bu yana yürütülen arkeolojik kazılar, görkemli burçları ve kalın duvarlarına rağmen burasının sadece bir savunma yapısı olmadığını ortaya koymuştur¹⁴⁸. 12. ve 13. yüzyılın önemli bir liman kenti olan Anaia aynı zamanda bir piskoposluk merkezidir. Anaia kazılarında ortaya çıkarılan İslam dönemi seramikleri içerisinde yer alan 4 adet lüster teknikli fragman çok ilgi çekicidir. Küçük fragmanlar halinde bulunan bu örnekler, gevşek dokulu ve krem/beyaz renkli çamurludur¹⁴⁹.

¹⁴⁶ AKBAŞ Uyanık, Zeynep, Çinilerde Kullanılan Klasik Kütahya Çini Desenleri s.80

¹⁴⁷ ARIK, Rüçhan, ARIK, Oluş, A.g.e s. 262

¹⁴⁸ MERCANGÖZ, Zeynep, Kuşadası, Kadı kalesi (Anaia), s.404

¹⁴⁹ GÜRMAN, Sevinç, Kuşadası Kadı kalesinde (Anaia) Bulunan Lüster Teknikli Seramik Fragmanları Üzerine Ön Değerlendirme s.9

Resim 40: Anaia da Bulunan Lüster Fragman

Kaynak: S. Gürman, Kuşadası Kadıkalesinde (Anaia) Bulunan Lüster Teknikli Seramik Fragmanları Üzerine Ön Değerlendirme (2016)

Resim 41: Anaia Lüster Fragman

Kaynak: S.Gürman, Kuşadası Kadıkalesinde (Anaia) Bulunan Lüster Teknikli Seramik Fragmanları Üzerine Ön Değerlendirme (2016)

İslam dönemi seramiklerinin genel değerlendirilmesi yapıldığında bunların özellikle İran ve Suriye üretimi seramiklere oldukça benzer olduğu dikkat çekmektedir, üzerlerindeki dekorlarda rumi, helezon ve küfi yazılar belli belirsiz seçilmektedir. Doğu ülkeleriyle yapılan ticarete ve her ne kadar yoğunluğu tespit edilemese de bu ticaretin sonucu çinilerin oraya geldiğine ilişkin bulgular olduğu düşünülmektedir¹⁵⁰.

¹⁵⁰GÜRMAN, Sevinç, A.g.e s.9

Resim 42: Anaia Lüster Fragman

Kaynak: S. Gürman, Kuşadası Kadikalesinde (Anaia) Bulunan Lüster Teknikli Seramik Fragmanları Üzerine Ön Değerlendirme (2016)

BÖLÜM 3: GÜNÜMÜZ LÜSTER TEKNİĞİ VE UYGULAMALARI

3.1. Lüster Uygulamalarının Sınıflandırılması

Lüsterler kimyasal ve görsel nitelikleri ile farklı yapım yöntemleri açısından çeşitli biçimlerde tanımlanmış hatta bu nedenle tanım kargaşaları doğmuştur. Bu alanda problemleri ele alan ve araştırmalarını 1906 yılında ayrıntılı biçimde yayınlayan Fransız kimyacı M.L. Franchet dir. Franchet lüsterleri iki temel gruba ayırmıştır¹⁵¹.

1. Yükseltgen ortam lüsterleri
2. İndirgen ortam lüsterleri
 - 2a. İndirgen ortam (fırın içinde talaş. Yağ vb. maddeler atılarak oksijenin yok edilmesiyle oluşturulan ortam).
 - 2b. Yükseltgen pişirim (Fırın içinde oksijenle oluşturulan ortam)

3.1.1. Yükseltgen Ortam Lüsterleri

Endüstriyel üretimde sıklıkla kullanılan yükseltgen ortam lüsterleri, lokal bir etki yapan reçineler ya da yağlar yardımıyla yükseltgen pişirim ortamında geliştirilen lüsterler olarak bilinmektedir¹⁵² ve üç başlık altında toplanabilir.

- 1 Sıvı yaldızlar ve rezinat lüsterleri
- 2 Buharlaştırma lüsterleri
- 3 Metale doyurulmuş sırlar

Yükseltgen ortamda geliştirilen sıvı yaldızlar ve rezinat lüsterlerini, indirgen ortamda elde edilen lüsterlerden ayıran en önemli fark; lüsterin altındaki sır ile kimyasal bir tepkimeye girmeden, sırnın yüzeyinde bir metalik film tabakası oluşturmasıdır¹⁵³. Yaldızlar, altın, gümüş, iridyum, platin, rodyum, paladyum gibi değerli ve soy metallerden elde edilirler, İlk defa Almanya'da 1830'da Meissen'de yapılan altın yaldızın yapım yöntemi 20 yıl boyunca bir sır olarak saklanmıştır. 1850'de Fransa'da Dutertre kardeşler tarafından yapılan yaldızla, bu bir sır olmaktan çıkmıştır¹⁵⁴. Günümüzde

¹⁵¹ ÇİZER, Sevim, Endüstri Seramiğinde Sırtüstü Dekorlama Malzemelerinden Lüster ve Yaldızların Kullanımı s.2

¹⁵² ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı, A.g.e s.17

¹⁵³ ÇİZER, Sevim A.g.e s144

¹⁵⁴ ÇİZER, Sevim, A.g.e, s. 8

yaygın olarak kullanılan, Buharlaşıma lüsterleri tuz sırlarında olduğu gibi lüster yapıcı malzemenin fırın içinde buharlaştırılarak parçaların yüzeyinde lüster görünümüleri oluşturmaktadır. Püskürtme lüsterleri toz halindeki metal bileşiklerin su ile solüsyon oluşturulup fırın içerisindeki işlerin üzerine, sırların yumuşama derecelerinde püskürtülmesi ile oluşturulan lüsterlerdir¹⁵⁵.

3.1.2. İndirgen Ortam Lüsterleri

Bu teknik, Vilmos Zsolnay tarafından lüster efekti elde edebilmek için bisküvi pişirimi yapılmış seramiğin bakır, gümüş veya bizmut içeren sırlarla bezenip, erime noktasına kadar pişirilmesi ve soğuyana kadar indirgenmesi ile keşfedilmiştir¹⁵⁶. Pişirim sıcaklıkları ve uygulanmaları sırüstü lüsterlerden oldukça farklıdır. Tek pişirimde elde edilirler. Elde edilen lüsterlerin yüzey etkileri çok çeşitli ve ilginçtir¹⁵⁷.

Bunun dışında renk değişimi ve lüster oluşumu; sırların yüzeylere uygulama şekli, sırn kalınlığı ya da inceliği, fırın atmosferi, indirgeme süresi gibi etmenlere bağlı olarak değişim göstermektedir¹⁵⁸.

Resim 43: Vilmos Zsolnay,

Kaynak: <http://www.art-nouveau-around-the-world.org> E.T. (11/04/2020)

¹⁵⁵ TOSUN, Sedat, Cevahirname-İ Nizami Kitabında Yer Alan Lüster Reçetelerinin Günümüz Koşullarında Uygulanması s.23

¹⁵⁶ FEYZOĞLU, Emre, Tuğrul, Lüsterli Seramikler s.90

¹⁵⁷ ŞÖLENAY, Emel, A.g.k s33

¹⁵⁸ ÇALIŞICI, Pınar, İndirgen Ortam Lüsterlerinden Sırıçi Lüster Tekniği s.285

3.2. İndirgenmiş Pigment (Kil-Macun Lüsterleri)

Bu yöntem 9. yüzyıldan 18. yüzyıl sonlarına kadar kullanılmıştır. Abbasilerden Mısır'a, Suriye, İran, İspanya ve İtalya'ya kadar bu yöntem uygulanmıştır. İndirgenmiş pigment lüsterinin elde edilmesinde, gümüş ve bakır bileşiklerinden oluşan pigmentler, kil ya da okr, ile karıştırılarak, pişmiş sırlı yüzey üzerine uygulanır¹⁵⁹. Üzerinde uygulama yapılan parça sır tabakası yumuşayana kadar fırında tekrar ısıtılır. Fırın ortamının oksijeni yok (Fırın içine talaş, şeker, çıra, naftalin gibi yanıcı maddeler atılarak) edilerek indirgen bir ortam sağlanır. Pigment içeriğindeki metal bileşikleri bozularak parçanın sırlı yüzeyinde ince bir metalik tabaka oluşturur¹⁶⁰. Parça soğuduktan sonra yüzey temizlenir ve pigment lüsterde kullanılan metal tuzlarına bağlı olarak farklı metalik görünümlü yüzeyler elde edilir¹⁶¹.

Resim 44: Kil Macun Lüsteri

Kaynak: 12.yy. Kaşan, collections.vam.ac.uk/ E.T. (11/04/2020)

Hazırlanan karışımın sırlı yüzeye yapışmasını sağlamak için yapıştırıcı kullanılır. Yapıştırıcı olarak kitre, Arap zamkı, karanfil yağı, sirke gibi organik maddelerden yararlanılır, bilinen en eski yapıştırıcı sirkedir¹⁶². Sirke lüster macunu hazırlamada önemli bir maddedir. Uygulamada dekorun işlenişinde boyanın kaymasını sağlar, pişirmede ise lüster oluşumunda yardımcı olur. Sevim Çizer'e göre "Sıcak asetat asit (sirke asidi), sır içindeki kurşun oksidi kolayca çözer ki bu, sır yüzeyine gözeneklilik verir ve karşılıklı tepkimeye girdiği kurşun oksidi açığa çıkarır; artan sıcaklıkla birlikte sır yüzeyinde giderek kurşun asetat

¹⁵⁹ ÇİZER, Sevim, lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı, s.117

¹⁶⁰ A.g.e, s.117

¹⁶¹ KARİMPOUR, Sevil, İran Pigment Lüsterleri ve Uygulamalı Araştırılması s.78

¹⁶² ŞÖLENAY, Emel, 1000 C' de Gelişebilen Redüksiyonlu Lüsterli Sır Araştırmaları s. 31

birikmesini sağlar. Yüzeyi örten okr ve kil karışımından oluşan tabaka, buharlaşmayı ve böylece sırn dönüşümünü sınırlandırarak, belirli bir kalınlıkta kalabilmesine izin verir (birkaç mikron civarında)¹⁶³.

3.2.1. Sır Özellikleri

Lüster pigment tekniği her çeşit sır üzerine uygulanabilir, uygulamada en önemli nokta sırn yumuşama zamanıdır. Bu zaman belirlendikten sonra indirgeme işlemi başlatılır. Eğer sırn yumuşaması yeterli değilse, lüster tabakası sır üzerine tutunamaz. Ters halde sırn gereğinden fazla yumuşamasıyla, lüster tabaka sırn içine gömülür ve indirgeme sonucunda metalik olmayan mat -lüstersiz- bir yüzey elde edilir¹⁶⁴. Lüster pigmentindeki gümüş ve bakırın kolayca metalik tabaka oluşturabilmesi için zemindeki sırn sodyum ve potasyum içermesi (alkali olması) gerekir. Lüster oluşumu sırn düşük ısıda yumuşama göstermesine bağlıdır. Bu nedenle alkali sırlar zemin olarak rahatlıkla kullanılabilirler¹⁶⁵.

3.2.2. Uygulama

Her pigment macunu reçetesinin kendine uygun bir uygulama kalınlığı vardır. Eğer uygulama çok ince ise, lüster oluşumu yerine gri bir leke görülür¹⁶⁶. Lüster pigmentleri küçük bir tencerede sıvı olarak tutulur, kullanım sırasında bir palete alınarak karıştırılır ve krem kıvamına gelince kolayca uygulanabilir¹⁶⁷. Geleneksel yöntemlerle sirkeyle inceltelen pigmentler, Arap zımkı ya da şekerli su ile inceltilerek daha akıcı olmaları sağlanabilir¹⁶⁸. Pigment macunu genellikle fırça ile sürülerek uygulanır, ancak süngerle tampon, püskürtme, dökme, akıtma veya şablonla maskeleme gibi yöntemlerde kullanılabilir¹⁶⁹.

3.2.3. Fırınlama

Fırınlama lüsterli iş üretiminde çok önemli bir faktördür, fırının sıcaklığı ve işlerin diziliminin çok iyi denetlenmesi gerekmektedir. Fırınları yakıt cinsine göre;

1.Odun yakıtlı fırınlar, 2.Gaz yakıtlı fırınlar, 3.Elektirikli fırınlar olarak incelenebilir

¹⁶³ ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı s.134

¹⁶⁴KARİMPOUR, Sevil, A.g.k s.77

¹⁶⁵ FEYZOĞLU. E. Tuğrul, Lüsterli Seramikler, s.6

¹⁶⁶ ÇİZER, Sevim A.g.e s.131

¹⁶⁷ SMITH, C, Alan, Lustre Pottery s.205

¹⁶⁸ A.g.e s.205

¹⁶⁹ÇİZER, Sevim, A.g.e s.131

İndirgen ortam lüster pişiriminde genellikle odunlu ve gaz yakıtlı fırınlar, yükseltgen ortam lüsterinde elektrikli fırınlar kullanılmaktadır.

Fransız kimyacı Louis Franchet lüsterlerin oluşuma ilişkin deneylerini gaz yakıtlı bir mufl (gömlek) fırında gerçekleştirmiştir¹⁷⁰. Gaz yakıtlı fırınlar odun yakıtlı fırınlara göre indirgemenin yapılmasında daha kontrollü olduğu düşünülmektedir. Öte yandan İngiliz araştırmacı ve uygulamacı William Burton, Pilkington'da Royal Lancastrian Pottery fabrikasında, indirgenme yoluyla lüsterli kap üretiminde gazlı fırınlar kullanılmasını sağlamıştır¹⁷¹. Uygulamalarda gaz yakıtlı fırınların uygunluğu konusunda fikir birliği etmektedirler. Lüster uygulaması yapılacaksa bunun dış ortamda yapılması gerekmektedir indirgeme esnasında fırına atılan duman çıkarıcı yanıcı maddeler bu işlemin açık havada yapılmasını gerektirmektedir.

Fırındaki indirgeme doğru zamanda yapıldıysa fırından çıkarılan ürün üzerindeki kil temizlenerek yanar döner altın parıltılı lüster parlaklığı ortaya çıkar. Lüster uygulaması zor ve deneyim gerektiren bir tekniktir, ısının ayarları, pişirilecek ürünlerin dengeli yerleştirilmesi önemlidir uygun ortam oluşturulamazsa lüster sıra gömülecek mat renkler elde edilecektir. Geçen yüzyıla kadar, seramik pişiriminde kullanılan fırınlar genellikle odun yakıtlı fırınlardır.

Cipriano piccolpasso (1523-79) 16.yüzyılda yazdığı “The Three Books of the Potters Art”adlı kitabında lüster fırınına tarif etmiş ama kitabın saklı kalmasını istemiştir bu yüzden kitap 19.yüzyıla ortalarına kadar yayınlanmamıştır. Geleneksel odunlu fırınlar genellikle üstten çekişlidir. Piccolpasso'nun tanımladığı ve çizdiği fırında bu tür bir fırındır.¹⁷²

Piccolpasso lüster fırınına şöyle tarif etmektedir; Lüster fırınında sadece iki kemer bulunmaktadır, bu kemerlerden biri ön cepheden arkaya, diğeri ise bir yandan diğeri yana çapraz konulmaktadır. Fırının dört köşesinde birer adet hava kanalı bulunmaktadır. Kemerlerin üzerinde silindir gövdeli, gövdesinde ve tabanında delikler bulunan tuğla kilinden yapılmış bir konteynır yerleştirilmiştir¹⁷³. Lüster fırınlarında hava kanallarının çok önemli olduğu ateşin fırının dört köşesinden serbest bir şekilde dolaşmasının önemi vurgulanmıştır. Konteynır

¹⁷⁰ ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı, s.163

¹⁷¹ A.g.e s.163

¹⁷² ÇİZER, Sevim A.g.e s.154

¹⁷³ ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı s.134

üzerindeki delikler sıcaklığın bir uçtan öbür uca düzgün dağılımını sağlar, ayrıca fırının köşelerinden çıkan ateş de bu delikler sayesinde konteynır içindeki işlere yönelir. Fırının sadece bir giriş ağzı vardır ve ateş bu giriş boyunca yakılır¹⁷⁴. Fırının duvarlarını tuğla ile örüldüğü, fırının yakılma şeklinin farklılık gösterdiği belirtilmiştir. Çizilen plan da fırınların evlerin zeminlerine, küçük boyutlu, korunaklı bir şekilde ve temelsiz olarak inşa edildiği belirtilmektedir. Lüster tekniğinde başarılı sonuçlar almak için fırındaki pişirimin çok önemli olduğu ve bunun için özel bir fırın yapılması gerektiği anlatılmış, fırının yapımını önemli bir sır olarak saklanmışır¹⁷⁵. Bu el yazması eser bugün Victoria ve Albert müzesinde bulunmaktadır. Piccolpasso'nun kitabında lüster fırınının, odun ateşi ile küçük boyutlarda ve açık alanda yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Resim 45: Piccolpasso fırını

Kaynak: <https://atelierable.nl/> E.T. (11/04/2020)

¹⁷⁴ A.g.e s.157

¹⁷⁵ ÇİZER, Sevim, Lüster, Tarihi, Tekniği, Sanatı s.158

3.3. Kil Macun Lüsteri Uygulayan Sanatçılar

3.3.1. William De Morgan

1839 yılında doğan Sanatçı Arts and Crafts Hareketi'nin en yaratıcı ve yenilikçi tasarımcısıydı. Londra Kraliyet Sanat Akademisini kazandı ve burada 1859-1863 yılları arasında güzel sanatlar okuluna kaydoldu; ama eğitimini yarım bıraktı. Vitray çalışmaları yaparken rastlantısal olarak cam üzerinde parlak metalik renkleri elde etti. William, bu yöntemin, Suriye'den Rönesans'a kadar üretildiğini biliyordu, Orta Doğu ve Avrupa'ya yayılmadan önce Mısır'da 9. yüzyılda üretilen lüster tekniğini seramiklerine uyguladı. Lüster ile ilgili kimyasal analizler ile tekniği mükemmelleştirmeye çalıştı. Araştırmalarını bu yönde ilerleten sanatçı eserlerinde bitkisel motifler, hayvan figürleri, fantastik canavarlar, kalyon desenleri kullanmıştır ¹⁷⁶.

Resim 47: William De Morgan 1888, İndirgenmiş Pigment Lüster Bezemeli Vazo, İndirgenmiş Pigment Lüster Tabak İndirgenmiş Pigment Lüster Tabak Kalyon 1890

Kaynak: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/> E.T. (11/04/2020)

Kaynak: <https://www.christies.com> E.T. (11/04/2020)

¹⁷⁶ <https://www.demorgan.org.uk/discover>

3.3.2. Clément Massier

Seramikçi bir ailenin çocuğu olarak doğan Clément Massier, erken yaşlardan itibaren bu işe ilgi duydu. 1883'te Massier çalışmalarını Golfe-Juan'a taşıdı ve burada kendi lüster sırlarını geliştirmeye başladı¹⁷⁷. Clément Massier, 1887'de Massier'in yardımcısı olan Lucien Lévy-Dhurmer'in etkisiyle metalik parlak sırların estetik potansiyelini keşfetmeye başladı. Lévy-Dhurmer, İspanyol topraklarından oluşan bir kategori olan Hispano-Moresque seramiklerinin etkisinde kaldı. Bakır, altın ve gümüş gibi çeşitli metallerden türetilen yanardöner(lüster) sırlarla Art Nouveau seramiklerinin öncüsü oldu¹⁷⁸.

Resim 48: Art Nouvea Tarzı İndirgenmiş Pigment Lüsteri 1900 Clement Massier

Kaynak: <https://gallerease.com/fr/oeuvres-dart/art-nouveau-vase> E.T. (11/04/2020)

3.3.3. Alain Caiger Smith

Alain Caiger Smith, Buenos Aires, Arjantin'de doğdu. Londra Camberwell Sanat ve El Sanatları Okulu'nda (1947-49) okudu. 1954 yılında Merkez Sanat ve Tasarım Okulu'nda Dora Billington yönetiminde bir çömlekçi olarak eğitimine başladı. İngiliz ve Yakın Doğu seramik geleneklerinden esinlenen Caiger-Smith Aldermaston Çömlekçiliğini kurdu. Kalay sırlı toprak kaplar ve geçmeli kaligrafi fırça darbeleriyle süslenmiş parlak yüzeyler elde ettiği lüsterler ile dünyaca ünlü bir seramikçidir. Çalışmaları dünya çapında müze ve koleksiyonlarda görülebilir. İngiliz ve yakın doğu seramik ve çinilerinden

¹⁷⁷ <http://www.jasonjacques.com/historic/clement-massier>

¹⁷⁸ <https://www.metmuseum.org/art/collection/>

esinlenen Alain Caiger – Smith seramik tarihi hakkında 'Tin-Glaze Pottery' (1973) ve 'Lustre Pottery' (1985) gibi kapsamlı kitaplar yayınlamıştır ¹⁷⁹.

Resim 49: Lüster kase , Alain C.Smith,

Kaynak: <https://www.readingmuseum.org> E.T. (11/04/2020)

Resim 50: Lüster Detay

Kaynak: Alain C.Smith, <https://www.readingmuseum.org> E.T. (11/04/2020)

Resim 51: İndirgenmiş Pigment Lüster

Kaynak: Alain C.Smith, <https://www.readingmuseum.org.uk/> E.T. (11/04/2020)

¹⁷⁹ <https://www.jennaburlingham.com/artists/121-alan-caiger-smith/biography/>

3.3.4. Greg Daly

1954 yılında Avustralya'nın Melbourne şehrinde doğan sanatçı 1975- 1976 yılları arasında Royal Melbourne Teknoloji Enstitüsü'nde okudu. 1992'den beri, Avustralya Ulusal Üniversitesi, Canberra Seramik Atölyesi Ulusal Sanat Enstitüsü'nde yarı zamanlı dersler vermiştir. Avustralya genelinde ve yurt dışında yüksekokul ve seramik gruplarına yüz otuzun üzerinde atölye çalışması ve konferans vermiştir. Greg Daly, üç yıl boyunca Avustralya El Sanatları Konseyi Başkanlığı yapmış (1992-1995) ve kariyeri boyunca birçok farklı sanat organizasyonu ile ilgilenmiştir. Greg Daly, uluslararası alanda zengin sır efektleri üzerine uzmanlaşmış bir seramik sanatçısıdır. Sanatçının aynı zamanda *Sır ve Cam Teknikleri* (1995 Simon & Schuster) isimli yayını, 80 ulusal ve uluslararası sanat galerisinde işleri sergilenmektedir.¹⁸⁰

Resim 52: İndirgenmiş Pigment Lüsteri, Greg

Kaynak: daly www.gregdaly.com E.T. (11/04/2020)

3.3.5. Abbas Akbari

Abbas Akbari 1971 İran doğumludur. 2011 Tahran Sanat Üniversitesi'nden Doktora derecesi almıştır, halen aynı fakültede yardımcı doçent olarak görevini sürdürmektedir. 2015'de Uluslararası seramik akademisi üyesi olmuştur. Akbari'nin son dönemlerde doğaçlama yazı anlayışına sahip çalışmaları Londra'daki Oxford, Victoria & Albert Müzeleri'nin dikkatini çekmiş ve bu eserleri kalıcı bölüme taşımıştır. Çalışmalarına İran'da devam eden sanatçı kil macun lüsteri geleneğini İslam çağı şartlarını yaratarak uygulamaktadır. İşlerin pişirimde el yapımı odun fırını kullanan sanatçı çok sayıda kişisel

¹⁸⁰ <https://soad.cass.anu.edu.au/people/greg-daly>

ve karma sergiye katılmıştır. Sanatçının yazılı kitapları makaleleri ve katıldığı uluslararası sempozyum ve workshopları bulunmaktadır¹⁸¹.

Resim 53: Abbas Akbari İndirgenmiş Pigment Lüsteri,

Kaynak: <http://www.honaronline.ir> E.T. (11/04/2020)

Resim 54: Abbas Akbari İndirgenmiş Pigment Lüsteri

Kaynak: <http://www.honaronline.ir> E.T. (11/04/2020)

3.3.6. Sevim Çizer

Ülkemizin önemli seramik sanatçılarından biri olan Sevim Çizer, 1974 İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Seramik bölümünden mezun olmuş, 1975-84 yılları arasında Seramik endüstrisinde, çeşitli kuruluşlarda tasarımcılık, yöneticilik ve danışmanlık yapmıştır. 1987 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Seramik Bölümünün kuruluşunu gerçekleştirmiş, 2018 yılında aynı üniversiteden emekli olmuştur. Lüster ile ilk tanışması 1975-76 yıllarında Eczacıbaşı fabrikasında asistan olarak çalıştığı sırada gerçekleşmiştir. İzmir’de yeni kurulan bir kimya laboratuvarının rezinat lüsteri ve yıldız üretmeye

¹⁸¹ <http://www.honaronline.ir/Section-visual-4/159413-iran-golden-glaze-tiles-in-the-permanent-section-of-the-chirac-museum>

başlaması ile bu ürünleri Eczacıbaşı fabrikasına göndermesi ile bu malzemeleri kullanmaya başlayan sanatçı, ilk sergisini bu çalışmaları ile açmıştır.¹⁸² Eserleri yurt dışı ve yurt içinde müze resmi kurum ve özel koleksiyonlarda yer almaktadır. Yurt içi ve yurt dışında dersler veren sanatçı lüster tekniği kapsamında kil macun lüsteri, rezinat lüsteri ve diğer lüster tekniklerini uygulamış ve başarılı sonuçlar almıştır. Lüster tekniği ile ilgili bildiri ve makaleler yayınlamıştır. Lüster, Tarihi, Tekniği ve Sanatı isimli kitabı bu tezin ana kaynağını oluşturmaktadır.

Resim 55: İndirgenmiş Kil Macun Lüsteri

Kaynak: Sevim Çizer (özel koleksiyon) Sedat Tosun, Cevahirname-İ Nizami Kitabında Yer Alan Lüster Reçetelerinin Günümüz Koşullarında Uygulanması, 2022

3.3.7. Halil Yoleri

Halil Yörelî 1963 yılında Kırklareli'nde doğdu. 1986 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü'nden mezun oldu. 1992 yılında Stuttgart'a giderek Staatliche Akademie der Bildenden Künste'den yüksek lisans derecesi aldı. “Macun Lüsteri Tekniğinin Günümüzde Uygulanması” adlı sanatta yeterlilik tezi bulunan sanatçı, tezinde geleneksel zemin sırası ile macun reçeteleri hazırlamış daha sonra sonuçlardan yola çıkarak reçetelerini geliştirmiş ve çağdaş formlar üzerinde uygulamıştır. Yurt içi ve yurt dışında birçok kişisel sergi açmış ve karma sergiye katılmıştır¹⁸³.

¹⁸² ALPER, Buket, 1980 Sonrası Türk Seramik Sanatında Üç İsim: Çizer, Yoleri ve Güngör s.46

¹⁸³ <http://www.turkishculture.org>

Resim 56: Müzik Serisi 1, İndirgenmiş Pigment Lüsteri

Kaynak: Sevim Çizer, Lüster, tarihi, tekniği, sanatı (2010)

3.3.8. T. Emre Feyzoğlu

Ankara’da doğan T.Emre Feyzoğlu 1995 yılında Lisans, 1998’de ise Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. Pek çok ulusal ve uluslararası etkinliklere eserleri ile katılan sanatçı yurt içinde ve dışında çok sayıda sempozyum ve çalıştaya katılmıştır. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü’nde Öğretim Üyesi olarak çalışmalarını sürdüren sanatçının yedi kişisel sergisi bulunmaktadır. “Kapadokya Doğasının Lüster Sırlı Seramik Formlarda Yorumu” tezinde Kapadokya doğasının lüster sırlı seramik formlardaki yorumlamaları ve bu konuyu oluşturan temel düşünceler irdelenmiştir. Sanatçının, 1999-2001-2008 yıllarında 60. 62. ve 69. Devlet Resim Heykel Sergisi Seramik Yarışması Başarı Ödülü, Sanat Kurumu Seramik Dalında “Yılın Sanatçısı” Ödülü yer almaktadır¹⁸⁴.

¹⁸⁴ <https://aku.edu.tr/akusergi/tugrul-emre-feyzoglu>

Resim 57: Kil Macun Lüsteri Altın Şehir Serisi

Kaynak: Emre Feyzoğlu, Özel koleksiyon 2022

3.3.9. İrem Çalışıcı Pala

İzmir’de doğan sanatçı, İlk ve orta öğrenimini İzmir’de tamamlamış, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümünde lisans ve yüksek lisansını tamamlamıştır. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Ana sanat Dalı “Osmanlı Dönemi Saray Mutfağında Kullanılan Pişmiş Toprak Sunum Kaplarının Form Özellikleri” tez başlığı ile Sanatta Yeterliliğini tamamlamıştır. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Çinicilik ve Çini Onarımı Ana Sanat Dalında görev yapmaktadır.¹⁸⁵

¹⁸⁵ <https://docplayer.biz.tr/2468669>

Resim 58: İrem Çalışıcı Kil Macun Lüsteri Ve Sıraltı Fırça Dekorü, Fritli Çamur Astar, İndirgen Pişirim, 2003.

Kaynak: <http://sssjournal.com/Makaleler> E.T. (11/04/2020)

3.4. Sırıçi Lüster, Rezinat Lüster Tekniği Uygulayan Sanatçılar

3.4.1. Vilmos Zsolnay

Resim 59: Vazo, Vilmos Zsolnay, Eozin lüsteri

Kaynak: <http://www.art-nouveau-around-the-world.org/> E.T. (03/02/2021)

Resim 60: Çaydanlık, Vilmos Zsolnay, Eozin lüsteri

Kaynak: <http://www.art-nouveau-around-the-world.org/img/quittenbaum> E.T. (03/02/2021)

Vilmos Zsolnay 19 Nisan 1828’de Macaristan’ın Pecs kentinde doğmuş; eğitimini İngiltere’de seramik alanında tamamlamıştır. Ailesine ait olan seramik fabrikasının, savaş yüzünden iflas etmek üzere olması nedeniyle, fabrikayı devir almıştır. Farklı teknikler deneyen sanatçı “Eozin” adı verilen yanardönerli lüster sıırı geliştirerek Art Nouveau tarzı seramikler üretmiştir. Macaristan’ın yenilikçi ünlü mimarı Ödon Lechner ile lüsterli yapı ve soba kaplamaları üretmiştir. Tüm yaşantısı süresince seramik çalışmalarını sürdüren sanatçının fabrikası bugün hala üretimlerine devam etmektedir

3.4.2. Alan Peascod

Alan Peascod, (1943-2007) İngiltere’de doğdu. Doğu Sydney Teknik Koleji’nde seramik okudu ardından 1966’da Sturt Pottery’de çalıştı, Canberra sanat okulunda öğretmenlik yapan sanatçı Mısırlı Said el Sadr ile tanıştı ve lüster tekniğı ile ilgilenmeye başladı ¹⁸⁶. Ortadoğı, İspanya ve İngiltere’de İslam sanat koleksiyonlarını incelemektedir. Ayrıca İslamiyet dönemi seramiklerini ve lüster tekniklerini kapsamlı bir şekilde araştırmıştır. Yenilikçi yaklaşımıyla lüster tekniğinin geleneksel yapısını geliştirmiştir.

¹⁸⁶ <https://www.australianpotteryatbemboka.com>.

Resim 61: Şişe, Alan Peascod

Kaynak: <https://www.carters.com.au/index.cfm/index/4104> E.T. (03/02/2021)

3.4.3. Emel Şölenay

1991 Yılında Anadolu Üniversitesi Uygulamalı Sanatlar Yüksekokulu Seramik Bölümü'nden mezun oldu. 1995 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Bölümü'nde yüksek lisans tezini tamamladı. 2002 Yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Bölümü'nde Sanatta yeterlilik tezini tamamladı. 2006 Yılında Doçent, 2012 Yılında Profesör oldu. Ulusal ve Uluslararası çok sayıda sergilere katılmış yedi kişisel sergisi bulunmaktadır. 2020 yılının Nisan ayında emekli olan sanatçı halen Anadolu Üniversitesi Sanat Tasarım Fakültesi'nde misafir akademisyen olarak ders vermektedir. Çalışmalarında Redüksiyonlu Lüster sırlarını kullanmaktadır. “1000 derecede gelişebilen Redüksiyonlu Lüsterli Sır Araştırmaları” başlıklı tezi ile yüksek lisansını tamamlayan sanatçının ‘Seramik Sanat eğitiminde Sırlama ve Pişirim Yöntemleri’ el kitabı başlıklı kitabı bulunmaktadır¹⁸⁷.

¹⁸⁷ <http://www.guraymuze.com/>

Resim 62: İndirgeme İle Elde Edilmiş Sıriçi Lüster, 2011 Emel Şölenay

Kaynak: <http://www.dartgaleri.com.tr> E.T. (03/02/2021)

BÖLÜM 4: LÜSTER TEKİNİĞİNİN (KİL, MACUN) GÜNÜMÜZ KOŞULLARINDA UYGULANMASI

9. yüzyıl ile 13. yüzyıl arasında uygulanan lüster üretiminin Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılmasından sonra devam etmediği görülmektedir. Beylikler ve Osmanlı dönemi sonrasında Cumhuriyetin ilanına kadar geçen sürede çini sanatında yoğun olarak sıraltı tekniği uygulanmıştır. Lüsterli çinilerin üretilmemesinin nedenleri hakkında kesin bilgiler bulunamamıştır. Lüster dekor olarak uygulanan bir sır tekniğidir. Bu tez kapsamında ele alınan lüster tekniği geleneksel indirgenmiş pigment (kil, macun) lüsteridir. Bu teknikte üç pişirim uygulanmaktadır.

- 1 Pişirim bisküvi pişirimidir, şekillendirilen çamur ilk pişirim yapılır.
- 2 Pişirim bisküvinin üzerine hazırlanan reçeteye göre şeffaf sır veya opak (örtücü) sır uygulanıp ikinci pişirim yapılır.
- 3 Pişirim metal tuzları ve sirke ile hazırlanan özel reçetenin sürülebilir kıvama gelinceye kadar değirmende ya da elde ezilerek hazırlanır. Bu karışım dekor uygulamaya uygun hale getirilir. Daha sonra gazlı ya da odun yakıtlı fırında redüksiyon (indirgeme) yapılarak pişirilir. İndirgeme için çıra, naftalin, şeker gibi fırın ortamında yanıcı ve duman çıkaran malzemeler kullanılarak fırın ortamındaki oksijen azaltılır.

Yapılan uygulamada, günümüz koşullarında bulunan hazır Kütahya ve İznik üretimi 10x10 cm, 20x20 cm, karo ve 18 cm' lik bisküvi pişirimi yapılmış tabaklar kullanılmıştır. Kütahya'dan temin edilen çini karo, İznik'ten temin edilen karolar taş (kuvars oranı yüksek) karo kullanılmıştır.

Resim 63: İznikTaş Karo Şeffaf ve Karo Opak Sırlı Bünye

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Ürünlerin bir kısmı şeffaf çini sırçasıyla hazırlanmıştır (Resim:64-65). Opak sır ise şeffaf

Likit çini sırnın içine bir litre sıra;

Kalay 60 gr

Çinko 50 gr

Zirkon 50 gr

Katılarak opak sır elde edilmiştir. Karışım toz haldeyken değirmende 20 dakika öğütülmüştür. (Resim:4.4-4.5). Daha sonra lüster macun hazırlama aşamasına geçilmiştir.

Resim 64: Kütahya Akçini Karo Şeffaf ve Karo Opak Sırlı Bünye

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

4.1. Lüster Macunun Hazırlanması

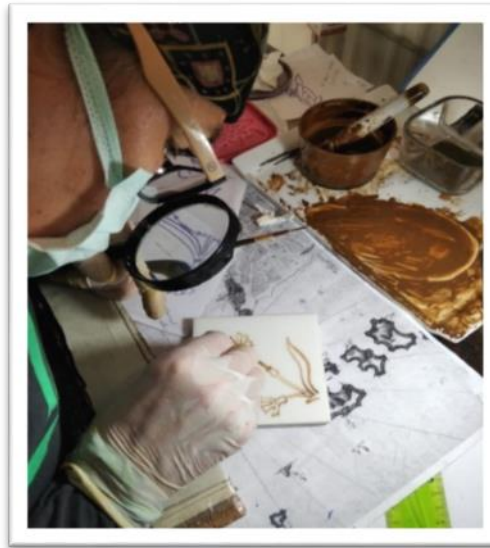
Dünyada ve ülkemizde yaşanan Covid 19 salgını ve pandemi nedeniyle, seyahat imkânlarının kısıtlı olması, çalışma ortamı ve özel bir pişirim gerektirdiği için uygun fırın

bulunmasını etkilemiş ve uygulama sayısını kısıtlamıştır. Yaşanan zorluklar ve malzeme fiyatlarındaki artış deneme sayısının belli bir oranda uygulamasına olanak vermiştir.

Resim 65: Reçete İçin Kullanılacak Malzemeler

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Resim 66: Kil Macun Lüsteri Uygulama Aşaması

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Lüster macun uygulamasında ilk ve öncelikli adım+ reçete hazırlamaktır. Hazırlanan deneme reçeteleri T.Emre Feyzoğlu ve Sevim Çizer'in yayınlarından kaynak alınarak oluşturulmuş, yapılan denemeler sonucunda reçeteler değiştirilerek olumlu sonuçlar alınan reçeteler verilmiştir.

Tablo 1: Uygulamada Kullanılan Reçeteler

1. Reçete	20 kısım gümüş nitrat
	30 kısım bakır nitrat
	25 kısım demir oksit
	25 kısım kaolin
	30 cc sirke
2. Reçete	25 kısım gümüş nitrat
	35 kısım bakır nitrat
	25 kısım demir oksit
	25 kısım kaolin
	30 cc sirke
3. Reçete	15 kısım bakır nitrat
	10 kısım gümüş nitrat
	Kaolin 12.5 kısım
	Kırmızı kil 12.5 kısım (kalsine edilmiş ve öğütülmüş)

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Tablo 2: Redüksiyon (İndirgeme) İçin Kullanılan Maddeler ve Miktarları

PAKETLER	ÇIRA	ŞEKER
1. Paket	285 gr.	29 gr.
2. Paket	260 gr.	29 gr.
3. Paket	243 gr.	24 gr.

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Reçetelerin hazırlanması aşamasında kullanılan malzemeler maden tuzları içerdiği için (gümüş nitrat, bakır nitrat vb.) gerekli korunma önlemleri alınmalı, macun hazırlanırken solunmamalı ve cilde temas ettirilmemelidir (Resim: 68). Cerrahi eldiven ve maske takılarak, ayrıca uzun kollu bir giysi giyilmeli ve karıştırma aşamasında açık havada çalışılmalıdır (Cilde temas ettiğinde uzun süre çıkmayan lekelere neden olmaktadır).

Reçete içeriğinde bulunan malzemeler hassas tartıda ölçülmüş, macun miktarına uygun büyüklükte, cam bir kâsede hazırlanmıştır. Öğütme işlemi için bir porselen havan tokmağı kullanılmış belirlenen ölçüde üzüm sirkesi ilave edilerek öğütme işlemi

yapılmıştır. Yapılan ilk uygulamada macun 30 dakika öğütülerek, üstü plastik cam bir kaba alınmış, kullanım aşamasında bir kısım alınarak porselen ya da cam bir kâseye kullanılacak kadar alınıp kalanı plastik bir kapakla kapalı olarak saklanmıştır (macun saklandığı kapta açık bırakılırsa sirke uçarak macunun katılaşmasına neden olmakta ve yüzeye sürülmesinde zorluk yaşanmaktadır).

Resim 67: Kıl Macun Lüsteri Hazırlaması

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Resim 68: Kıl Macun Lüsteri Tabak Yüzeyinde Uygulama Aşaması

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Elde edilen macun fırça dekoruna uygun bir kıvama getirildikten sonra, uygulanacak yüzeyler temizlenmiş, dekor yapılırken desen spontane olarak uygulanmıştır. Teknik olarak herhangi bir şekilde deseni yüzeye önceden geçirme imkânı yoktur. Lüster uygulama aşamasında desenlerde 16.yüzyıl çini motiflerinden sümbül, karanfil, gül, sap çıkması desenleri kullanılmıştır.

Uygulamada öncelikle 10x10 cm. karolara Osmanlı imparatorluğu döneminde 16.yüzyılda üretilen çini motiflerinden sümbül, karanfil, gül, sap çıkması desenleri kullanılmıştır (Resim: 69,70).

Resim 69: Kil Macun Lüsteri Fırça İle Uygulama Aşaması

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Resim 70: Kil Macun Lüsteri Fırça Dekorı

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

18 cm.'lik tabak ve bir adet 10x10 cm. karoda, kazıma tekniğı uygulanmıştır. Macun koyu kıvamlı bir malzeme olduğundan desenleri geçirmekte güçlükle karşılaşılması, macunun kıvamı sıraltı boyalar gibi suyla çözülmediğı için desenlerin hassasiyetle işlenmesinde, zorluklar yaşanmıştır. Bu nedenle macunun kıvamında eser miktarda sirkeyle inceltme yoluna gidilmiştir.

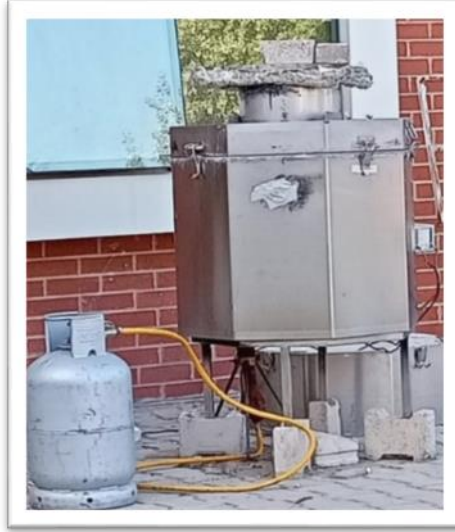
Lüster boyama tekniklerinden kazıma tekniğı uygulanan yüzeyler tamamen macunla boyanarak kapatılmış, kuruması beklenmiştir. Daha sonra sivri uçlu bir aletle yüzey

kazınarak desen oluşturulmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta kazıma aletinin delici ve kesici olmamasıdır. Zira zemin sıırı zarar görebilir. Bu nedenle Hat sanatında kullanılan kemiş ucu biraz daha inceltilerek kullanılmıştır (Resim 71).

Resim 71: Kil Macun Lüsteri Sivri Uçlu Alet Yardımıyla Kazıma Uygulaması

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Resim 72: Gazla Çalışan Redüksiyon Fırını

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Formlar, fırın doldurma işleminde fırın rafına birbirlerine değmeyecek şekilde yerleştirilmiş redüksiyon esnasında dumanın homojen bir şekilde dağılması için raflar arasında aralıklar bırakılmıştır.

Resim 73: Lüster Pişirimi Fırın Doldurma Aşamaları, Redüksiyon Fırını

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Pişirim fırın ateşlenerek başlatılmış, fırının yükselişi her saat başı 100 derece artacak şekilde ayarlanmıştır. Fırın 635 dereceye çıktığında gaz kısılarak sıcaklığın sabit kalması sağlanmıştır. İndirgeme için 500 gr. çıra ikiye bölünerek bağlanmış ve fırına atılıp bütün hava alan delikler ve kapaklar kapatılarak ortam oksijensiz bırakılmıştır.

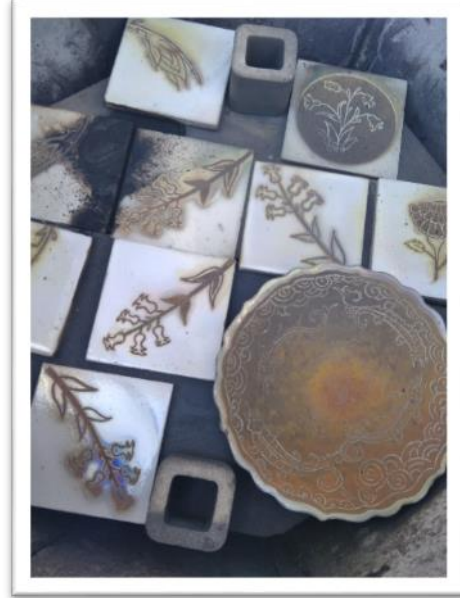
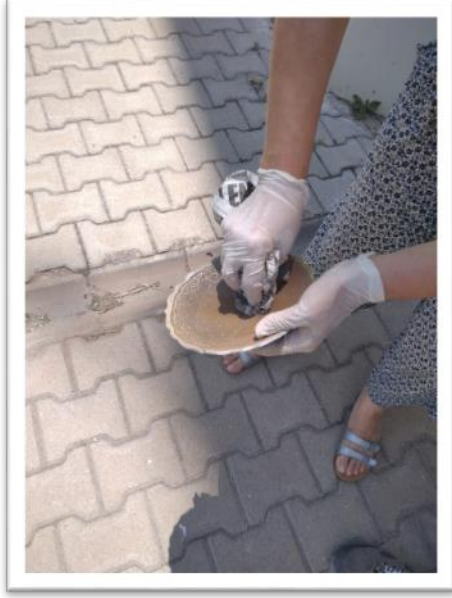

Resim 74: Lüster Pişirimi Esnasında Fırına Çıra Atılarak Yapılan Redüksiyon Aşamaları

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Pişirim tamamlandıktan sonra soğumaya bırakılmış, Ertesi gün soğuyan fırın boşaltılarak işlerin yüzeyleri sert bir sünger yardımıyla ovularak üzeri temizlenmiştir. Yüzeydeki

macun gazete, bulaşık teli gibi sert cisimler yardımıyla ovularak altta oluşan lüster parlaklığı açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Resim 75: Lüster Pişirimi Sonrası Fırından Çıkan İşlerin Kilden Kazınma Aşaması
Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

4.1.1. Birinci Pişirim

Birinci pişirimde yapılan uygulamalardan elde edilen verilerle yapılan denemeler sonucunda lüster parlaklığının elde edildiği gözlemlenmiş, sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir. Fırın rejimi ve ateşin alttan gelmesi şeffaf sırn erime noktasının tam tespit edilememesinden dolayı lüster oluşum desen dışına ve zemine yayılmış, yer yer parlaklık, altın rengi ve parıltılı görünüm sağlanmıştır.

Tablo 3: Redüksiyon (İndirgeme) İçin Kullanılan Maddeler ve Miktarları

1. Reçete	20 kısım gümüş nitrat		
	30 kısım bakır nitrat		
	25 kısım demir oksit		
	25 kısım kaolin		
	30 cc sirke		
PAKETLER		Motoryağı	ŞEKER
1. Paket		500 gr.	30 gr.

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 1

18 cm. tabak, Kütahya
akçini bünye, opak sır
üzerine macun lüster
uygulaması 600-635
derecede arası pişirim,
kazıma tekniği 1.Reçete

Resim 76: Kütahya Akçini Tabak, Serbest Tasarım, Suna Aktaş

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 1

18 cm. tabak, Kütahya
akçini bünye, opak sır
üzerine macun lüster
uygulaması 600 -635
derecede pişirim,
kazıma tekniği (detay)

Resim 77: Kütahya Akçini Tabak ,Serbest Tasarım, Suna Aktaş ,Detay

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 2

10×10 cm. Kütahya
akçini bünye, şeffaf çini
sır üstüne macun lüsteri
600 -635 derecede
pişirim, fırça dekoru
1.Reçete

Resim 78: Kütahya Akçini Karo , Gül Motifi, 16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 3

10×10 cm. İznik taş karo
bünye, opak sır üstüne
macun lüsteri 600 -635
derecede pişirim, fırça
dekoru 1.Reçete

Resim 79: İznik Taş Karo, Gül Motifi, 16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 4

10×10 cm. Kütahya akçini
bünne, şeffaf çini sır üstüne
macun lüsteri 600 -635
derecede pişirim, fırça
dekoru 1.Reçete

Resim 80: Kütahya Akçini Karo, Sumbül Motifi, 16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 5

10×10 cm İznik taş karo
üzerine macun lüsteri 600 -
635 derecede pişirim, fırça
dekoru 1.Reçete

Resim 81: İznik Taş Karo, Sumbül Motifi, 16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 6

10×10 cm. Kütahya akçini
bünne, şeffaf çini sır üstüne
macun lüsteri 600 -635
derecede pişirim, fırça
dekoru 1.Reçete

Resim 82: Kütahya Akçini Karo , Sap Çıkması,16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

res

10×10 cm. İznik taş karo
üzerine macun lüsteri 600-
635 derecede pişirim, fırça
dekoru 1.Reçete

Resim 83: İznik Taş Karo , Sap Çıkması,16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 8

10×10 cm. Kütahya akçini
bünne, şeffaf çini sır üstüne
macun lüsteri 600 -635
derecede pişirim, fırça
dekoru 1.Reçete

Resim 84: Kütahya Akçini Karo, Karanfil Motifi 16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 9

10×10 cm İznik taş karo
üzerine macun lüsteri 600 -
635 derecede pişirim, fırça
dekoru 1.Reçete

Resim 85: İznik Taş Karo, Karanfil Motifi 16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 10

10×10 cm. Kütahya akçini
bünye seffaf sır üzerine
macun lüster uygulaması
600 -635 derecede pişirim,
kazıma tekniği 1.Reçete

Resim 86: Kütahya Akçini Karo, Tasarım Suna Aktaş

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 10

10×10 cm. Kütahya akçini
bünye seffaf sır üzerine
macun lüster uygulaması
600 -635 derecede pişirim,
kazıma tekniği (detay)

Resim 87: Kütahya Akçini Karo, Tasarım Suna Aktaş

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

4.1.2. İkinci Pişirim

Birinci pişirimdeki lüster reçetesi ikinci pişirimde değişiklik yapılmadan hazırlanmıştır. Hassas terazide tartılan hammaddeler çukur bir cam kâsede karıştırılmış, hazırlanan karışım maske takarak açık havada uygulanmıştır. Öğütme işlemi ilk pişirimdeki öğütme süresinden daha uzun yapılarak yaklaşık 4 saat süre havan tokmağı ile öğütülmüş daha pürüzsüz bir karışım elde edilmiştir.

Macun öğütüldükten sonra belirlenen desenler boş yüzeye fırça dekoru ile çalışılmıştır. Dekorlama sırasında hata oluştuğunda kulak temizleme çubuğuyla düzeltilip tekrar çalışılabilmektedir. Uygulamada macun sık sık karıştırılmalı, kullanılmadığı zaman metal kapak oksitlenmeye sebep olacağından üstü plastik kapakla örtülmeli, fırçalar hemen temizlenmelidir.

Tablo 4: Redüksiyon (İndirgeme) İçin Kullanılan Maddeler ve Miktarları

2. Reçete	25 kısım gümüş nitrat
	35 kısım bakır nitrat
	25 kısım demir oksit
	25 kısım kaolin
	30 cc sirke
PAKETLER	ÇIRA
1.Paket	500 gr.

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 1

10x10 cm. Kütahya
akçini karo şeffaf sır
üstüne lüster sır
denemesi 610-635
derecede pişirim,
fırça dekoru 2. Reçete

Resim 88: Kütahya Akçini Karo, Rüstem Paşa Cami Çinilerinden Detay

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 1

10x10 cm. Kütahya akçini karo şeffaf sır üstüne lüster sır denemesi 610-635 derecede pişirim (detay), fırça dekoru

Resim 89: Kütahya Akçini Karo, Rüstem Paşa Cami Çinilerinden Detay

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Yapılan ikinci pişirimin sonucunda oluşan lüster denemelerinde ışıltılı, yanardönerli parlaklık elde edilmiştir. Kütahya akçini karo ve tabaklardaki lüster oluşumu İznik taş karoya ve opak sıra göre daha başarılıdır. Daha iyi sonuçlar elde edebilmek için fırın ateşinin işlerin direkt üzerlerine gelmemesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca sıcaklık ayarları çok iyi denetlenmeli ani ısı değişiklikleri oluşmamalıdır.

Deneme 2

Kütahya akçini bünye, 22 cm. tabak lüster uygulama, Abbasî devri replika 610-635 derecede pişirim, fırça dekoru 2. Reçete

Resim 90: Kütahya Akçini Tabak, Abbasi Devri Replika

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 2

Kütahya akçini bünye, 22 cm. tabak lüster uygulama, Abbasî devri replika 610-635 derecede pişirim (detay), fırça dekoru

Resim 91: Kütahya Akçini Tabak, Abbasi Devri Replika

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 3

10x10 cm. İznik taş karo bünye, opak sır üzerine lüster deneme, 610-635 derecede pişirim, fırça dekoru
2. Reçete

Resim 92: İznik Taş Karo ,Lale

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 4

10x10 cm. İznik taş karo
opak sır üzerine lüster
deneme, 610-635 derecede
pişirim, fırça dekoru

2. Reçete

Resim 93:İznik Taş Karo ,Kalyon

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 5

10x10 cm. Kütahya
akçini bünye seffaf sır
üzerine lüster uygulama
610 -635 derece,
kazıma tekniği

2. Reçete

Resim 94: Kütahya Akçini Karo ,Hatai Motifi

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 6

Kütahya akçini bünye, 22 cm. tabak lüster uygulama, 610-635 derecede pişirim, fırça dekoru 2. Reçete

Resim 95: Kütahya Akçini Tabak, Anadolu Selçuklu Devri Replika

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 7

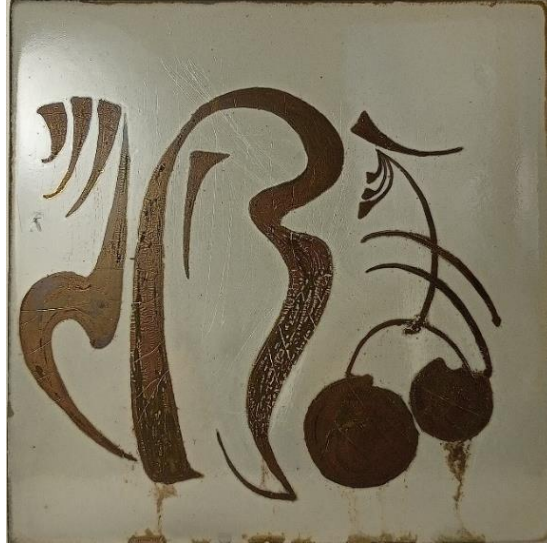

20×20 cm. İznik taş karo opak sır üzerine lüster deneme, 610-635 derecede pişirim, fırça dekoru 2. Reçete

Resim 96: İznik Taş Karo , 16.Yüzyıl İznik Deseni Replika

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 8

20×20 İznik taş karo
opak sır üzerine lüster
deneme, 610-635
derecede pişirim, fırça
dekoru 2. Reçete

Resim 97: İznik Taş Karo, Alan Caiger Smiht Replika

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 9

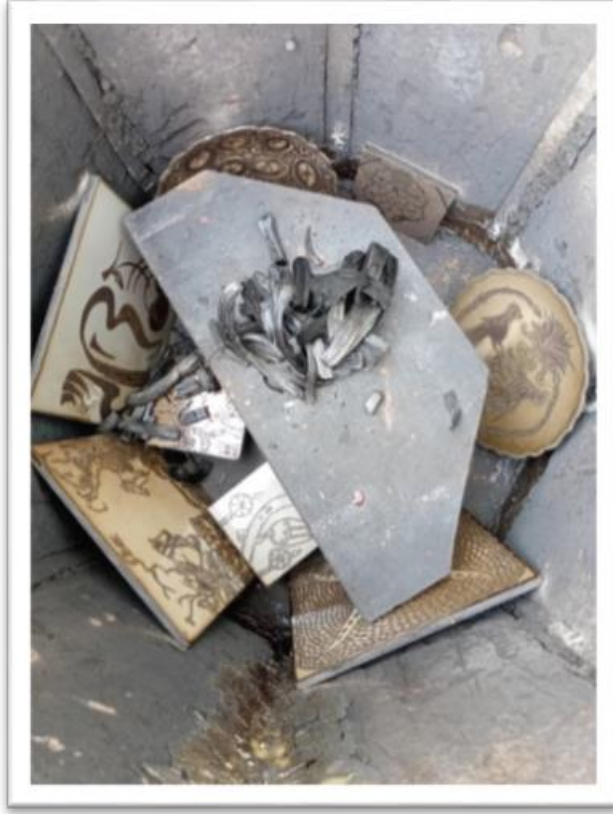

20×20 cm. İznik taş
karo şeffaf sır üzerine
lüster deneme, 610-
635 derecede pişirim,
fırça dekoru
2. Reçete

Resim 98: İznik Taş Karo Tasarım, Suna Aktaş

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

İkinci uygulamada daha iyi sonuç elde edebilmek için fırın doldurma işleminde farklılık yapılmıştır. Fırının hacmini artıran bir parçası çıkartılarak fırın küçültülmüş, işler kat çıkılarak değil açık olarak birbirlerine bakacak şekilde dizilmiştir. Fırın içerisinde redüksiyon anında bütün işlerin dumana maruz kalmaları sağlanmıştır.

Resim 99: Lüster Pişirimi Sonrası Fırın Açılma Anı

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

4.1.3. Üçüncü Pişirim

Üçüncü pişirimde iki farklı reçete kullanılarak uygulama yapılmıştır. İkinci pişirimde uygulanan reçete içerisine kil ilave edilmiş oranları aşağıdada verilmiştir. Bir diğer reçete hazırlanarak ilk uygulamadan farklı olarak kullanılan hammaddeler bakır ve gümüş nitrat suda çözülerek sodyum bikarbonat ile çöktürülmüştür. Elde edilen çökelti daha önce öğütülen kırmızı kil ve kaoline eklenmiştir. Sonrasında sirke ilave edilerek, öğütülmüştür. Sürülebilir kıvama gelen macun dekorlanarak uygulanmıştır.

Tablo 5: Redüksiyon (İndirgeme) İçin Kullanılan Maddeler ve Miktarları

3. Pişirim 1. Reçete	10 kısım gümüş nitrat	
	15 kısım bakır nitrat	
	12,5 kısım demir oksit	
	12,5 kısım kaolin	
	15 kısım kırmızı kil	
	13 cc sirke	
3. Pişirim 3. Reçete	15 kısım bakır nitrat	
	10 kısım gümüş nitrat	
	Kaolin 12.5 kısım	
	Kırmızı kil 12.5 kısım (kalsine edilmiş ve öğütülmüş)	
PAKETLER	ÇIRA	ŞEKER
2. Paket	285 gr.	29 gr.
3. Paket	260 gr.	29 gr.
4. Paket	243 gr.	24 gr.
Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.		

Deneme 1

10x10 cm. İznik taş
karo opak sır üstüne
luster deneme 550-
555 derecede pişirim,
fırça dekoru
3.Reçete

Resim 100: İznik Taş Karo , Rüstem Paşa Cami Çinilerinden Detay

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 2

10x10 cm. İznik taş
karo şeffaf sır
üstüne luster sır
deneme 550-555
derecede, Kazıma
tekniği 3.Reçete

Resim 101: İznik Taş Karo ,Rüstem Paşa Cami Çinilerinden Detay

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 3

10x10 cm. Kütahya Akçini bünye opak sır üstüne lüster deneme 550-555 derecede, fırça dekoru 3.Reçete

Resim 102: Kütahya Akçini Karo, Kalyon 16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 4

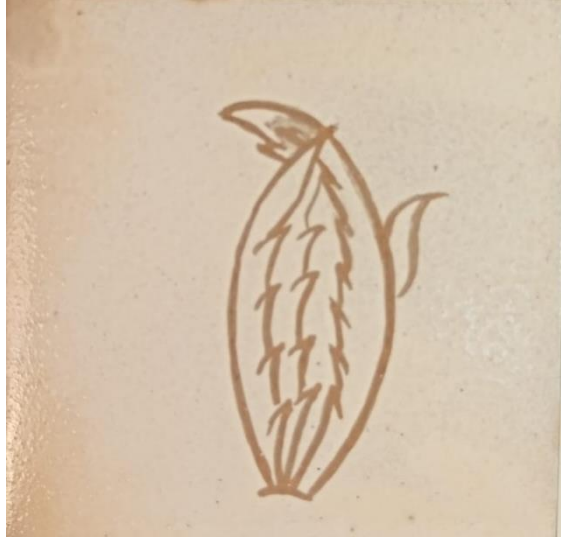

10x10 cm kütahya akçini bünye şeffaf sır üstüne lüster deneme 550-555 derecede pişirim, fırça dekoru 3.Reçete

Resim 103: Kütahya Akçini Karo, , Kalyon 16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 5

10x10 cm İznik taş
karo opak sır üstüne
luster deneme 550-
555 derecede
pişirim, fırça dekoru
3.Reçete

Resim 104: İznik Taş Karo, , Yaprak Motifi,16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 6

10x10 cm. İznik taş
karo şeffaf sır üstüne
luster deneme 550-
555 derecede
pişirim, fırça dekoru
3.Reçete

Resim 105: İznik Taş Karo, Yaprak Motifi,16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 7		10x10 cm. Kütahya Akçini bünye opak sır üstüne lüster deneme 550-555 derecede, Kazıma tekniği 3.Reçete
------------------------	---	--

Resim 106: Kütahya Akçini Karo, Rüstem Paşa Cami Çinilerinden Detay

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 8		10x10 cm. kütahya akçini bünye şeffaf sır üstüne lüster deneme 550-555 derecede pişirim, fırça dekoru 3.Reçete
------------------------	--	---

Resim 107: Kütahya Akçini Karo, Rüstem Paşa Cami Çinilerinden Detay

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 9		10x10 cm. İznik taş karo opak sır üstüne lüster deneme 550-555 derecede pişirim, fırça dekoru 3.Reçete
-----------------	--	--

Resim 108: İznik Taş Karo, İznik Taş Karo, Kalyon, 16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 10		10x10 cm. İznik taş karo şeffaf sır üstüne lüster deneme 550-555 derece pişirim fırça dekoru 3.Reçete
------------------	--	---

Resim 109: İznik Taş Karo, Kalyon, 16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 11		10x10 cm. Kütahya Akçini bünye opak sır üstüne lüster deneme 550-555 derecede pişirim, fırça dekoru 3.Reçete
------------------	--	--

Resim 110: Kütahya Akçini Karo, , Lale Motifi,16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 12		10x10 cm. Kütahya Akçini bünye şeffaf sır üstüne lüster deneme 550-555 derecede pişirim, Fırça dekoru 3.Reçete
------------------	---	--

Resim 111: Kütahya Akçini Karo, Lale Motifi,16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 13		10x10 cm. İznik taş karo opak sır üstüne lüster deneme 550-555 derecede pişirim, fırça dekoru 3.Reçete
-------------------------	--	--

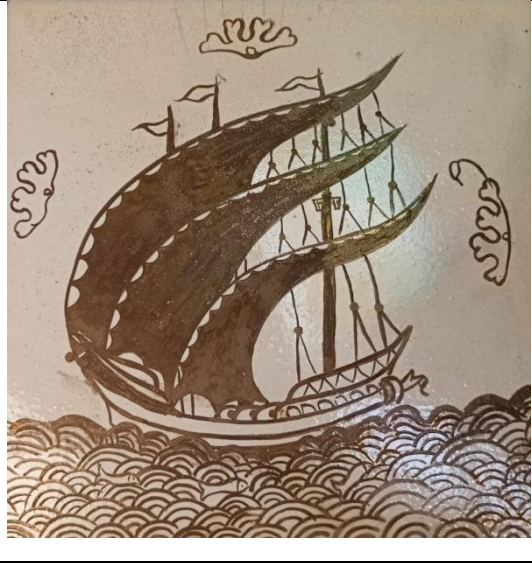
Resim 112: İznik Taş Karo,Lale Motifi, 16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 14		10x10 cm. İznik taş karo şeffaf sır üstüne lüster deneme 550-555 derece pişirim fırça dekoru 3.Reçete
-------------------------	---	---

Resim 113: İznik Taş Karo, Lale Motifi, 16.Yüzyıl İznik

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 17		20x20 cm. Kütahya Akçini bünye opak sır üstüne lüster deneme 550-555 derecede pişirim, fırça dekoru 3.Pişirim 1.Reçete
------------------	---	---

Resim 114: Kütahya Akçini Karo,Tasarım Suna Aktaş

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Deneme 18		20x20 cm. İznik taş karo şeffaf sır üstüne lüster deneme 550-555 derece pişirim fırça dekoru Kuş figürü 3.pişirim 3.reçete Diğer desenler 3.pişirim 1. reçete
------------------	--	---

Resim 115: İznik Taş Karo, 10-11 Yüzyıl İran Replika

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Üçüncü uygulamada fırın 4 saatte 553 dereceye çıkartılarak indirgenme işlemi 10 dakika arayla ve üç kez tekrarlanmıştır. İndirgenme için çıra ve küp şeker kullanılmıştır. Fırın yavaş bir şekilde soğutulurken açılmış, çıkan işler ovularak kilden arındırılmıştır. Pişirim sonucunda taş karo üzerine yapılan uygulamalarda kil yüzeyden kolaylıkla sıyrılmış fakat altta parlak görünüm oluşmadığı gözlemlenmiştir. Kütahya ak çini bünyede ise yer yer

parlak gönümün oluştuğu görölmüştür. Bu pişirim için hazırlanan üçüncü farklı reçete uygulamalarında ise kil macun hazırlama aşamalarında macun görönümünün yeşil ve kahve tonlarında olduğu ve lüster görönümü oluşmamıştır. Diğer reçetede ise kısmi altın parlaklık elde edilmiştir. Tüm bu oluşumların sonucunda indirgeme derecesinin düşük olduğu sonucuna varılmış, Sırın ergime derecesi ile lüster tabaka sırın içine gömülmüş parlaklık kısmi elde edilmiştir. Deneme 18. Resim 115’ de uygulanan replikada iki farklı reçete aynı anda kullanılmıştır, yüzeydeki kil kolay temizlenmiş ısı yükselme derecesi düşük geldiği için lüster oluşumu tam olarak gerçekteşmemiştir.

SONUÇ

Pırıltılı renkli bir yüzey efekti olarak bilinen lüster, yüzeylerinde indirgeme ile elde edilen sedefli, metalik ve dalgalı renkli görünümüler oluşan sırlar olarak tanımlanmaktadır. İlk örneklerine cam yüzeyler üzerinde rastlanan lüster tekniğinin en erken örneklerine 9.yüzyılda Abbasiler döneminde rastlanmıştır. İslamiyet'in etkisi ile altın gümüş gibi madenlerin kullanılmaması, parıltılı altın etkisi veren yanardönerli lüster tekniğinin bulunmasına ve gelişmesine sebep olmuştur.

Duvar kaplaması, çanak, kâse, ibrik, vazo vb. kullanım eşyaları lüster tekniği ile üretilmiş; Fatımiler döneminde ticaretle İtalya ve İspanya'ya kadar yayılmıştır. Uygulaması zor deneyim ve sabır isteyen masraflı bir tekniktir. Devletlerin yükseliş dönemlerinde lüsterler parlak ve janjanlı çöküş dönemlerinde ise sarı mat ve parlaklıktan uzaktır. Buna rağmen pek çok başarılı ve muhteşem eserler üretilmiştir.

16.yüzyıla gelindiğinde Osmanlı döneminde lüsterli çini üretimi durmuş; yerini sıraltı tekniğinde çinilere bırakmıştır. Daha sonra lüster tekniği uygulanmasa da Anadolu Selçuklu devletinin izleriyle, ülkemizde yapılan kazılarda değişik bölgelerde bu çiniler görülmüş; bunların taşınarak buralara geldiği düşünülmüştür.

Lüster tekniği 18.yüzyılda Avrupa'da bazı seramik sanatçıları tarafından araştırılmış ve çok güzel eserler üretilmiştir. Dünyada, William De Morgan, Wilmos Zsolnay, Clement Massier, Alain Caiger Smith, Alan Peascod, Greg Daily ve Abbas Akbari gibi çağdaş sanatçıları tarafından uygulanan lüster tekniği, ülkemizde ise Sevim Çizer, Emre Feyzoglu, Emel Şöleney Halil Yoleri gibi seramik sanatçıları tarafından uygulanmaktadır.

Yapılan araştırmada Türk Çini sanatında Anadolu Selçuklu dönemi sonrası neredeyse uygulamalarına hiç rastlanmayan lüster tekniği çini yüzeylerde uygulanarak pişirimleri gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla kaybolmaya yüz tutmuş Lüster tekniğinin uygulanabilirliği araştırılıp uygulanmaya çalışılmıştır.

Yapılan araştırmalar neticesinde günümüze kadar yapılan uygulamalar araştırılarak lüster reçetesi oluşturulmaya çalışılmış Sevim Çizer ve T. Emre Feyzoglu'nun reçetelerinden yola çıkılarak üç farklı reçete uygulanmıştır.

Zor ve zahmetli bir teknik olan lüsterin uygulama aşaması günümüz koşullarında gazlı bir fırın kullanılarak Bilecik Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Cam Tasarımı Fakültesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Yapılan uygulamalarda reçete yaklaşık dört saat el ve havan yardımı ile öğütülmüştür. İyi bir dekor yapılabilmesi için öğütme işleminin son derece önemli olduğu belirlenmiştir. Lüster tekniği uygulama aşamasında üç pişirim yapılmıştır. Birinci pişirimde fırın dizilimi raflarla kat dizilerek yerleştirilmiştir. Fırının ısınması içindeki cam yünün nemli olması sebebi ile bir süre ısısı yükselmemiştir. Isı artmaya başladığında her saat 100 derece yükselecek şekilde gaz verilmiştir. Fırın 635 dereceye yükseldiğinde indirgeme için hazırlanan 250 gr yanmış motor yağı 10 adet kesmeşeker bir beze bulanarak naylon poşete konularak redüksiyon malzemesi olarak kullanılmıştır. 635 derece 15 dakika bekleyen fırının üst kapağından içeri atılarak redüksiyon başlatılmış fırının tüm kapakları ve olası delikler cam yünüyle kapatılmıştır işler duman içinde bırakılarak fırının ertesi gün soğuması beklenerek açılmıştır.

Fırın açıldığında, yanmış motor yağının işlere bulaştığı görülmüş, lüster etkiler yer yer oluşmuştur. Parlaklık ve yanardöner etki işlerin az bir kısmında oluşmuş, bazı işlerde yanmış motor yağı sebebiyle isli ve yanık görünüm gözlenmiştir. Dumana boğulan alanlar daha başarılıdır. Dumanın daha az geldiği alanlarda lüster oluşmamıştır.

Birinci pişirimde karşılaşılan sonuçlar dikkate alınarak ikinci pişirimde fırının bir katı indirilerek fırının iç hacmi küçültülmüş indirgemedede malzeme olarak 500 gr. Çıra iki parça halinde pamuklu bir beze sarılarak kullanılmıştır. İkinci pişirimde dumanın tüm yüzeye eşit gelmesi amacıyla işlerin fırına diziliminde raf kullanmadan ortaya açık olacak şekilde dizilmiştir. İndirgeme yine fırın ısısı 635 dereceye kadar her saat başı 100 derece artacak şekilde ayarlanmıştır. Fırın 635 dereceye gelince çıra paketi fırın üst kapağından içeri atılarak fırının her yeri kapatılmıştır. Fırının soğuması beklendikten sonra açılmıştır. Bu pişirimde lüster oluşumu birinci pişirime göre daha başarılıdır. Özellikle Kütahya akçini bünye üzerine şeffaf sırlı işler iznik taş karo üzerine opak sırlı işlere göre altın rengi oluşum ve yanardönerli parlaklık elde edilmiş, taş karoda lüster oluşmamış yer yer sarartılar görülmüştür. Akçini çamuru hem opak sırlı hem de şeffaf sırlı yüzeylerde daha iyi sonuçlar alınmasını sağlamıştır.

Üçüncü pişirimde ise farklı bir reçete hazırlanmış ve denenmiştir. Fırın 4 saatte 553 dereceye çıkartılarak indirgenme işlemi 10 dakika arayla ve üç kez tekrarlanmıştır. İndirgenme için çıra ve küp şeker kullanılmıştır. Fırın yavaş bir şekilde soğutulurken açılmış, çıkan işler ovularak kilden arındırılmıştır. Pişirim sonucunda taş karo üzerine yapılan uygulamalarda kil yüzeyden kolaylıkla sıyrılmış fakat altta parlak görünümün henüz oluşmadığı gözlemlenmiştir. Kütahya ak çini bünyede ise yer yer parlak görünüm sağlanmıştır. Üçüncü pişirimin sır erime zamanı lüsterle kaynaşması oluşmamış; mat, parlak olmayan bir görünüm elde edilmiştir.

Lüster uygulamalarında olumlu sonuç elde edebilmek için macunun kıvamı, sürme kalınlığı, fırında bulunduğu konum, fırının derecesi, içine atılacak indirgenme malzemesi, indirgeme süresi ve soğuma süreside dahil olmak üzere pek çok değişken olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu tez kapsamında yapılan araştırma ile çini sanatında lüster uygulaması yapılarak reçete dekor pişirim fırın ve ortam özellikleri belirlenerek, günümüz koşullarında hazır bulunan Kütahya ve İznik taş karoda lüster dekorunun olumlu sonuçlar alınabileceği sonucuna varılmıştır. Ayrıca yapılan araştırma ile bu teknikte uygulamalar yapacak araştırmacılara kaynak oluşturmak hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- Ağıl, A. A. Karasu, B. (2019). Lüster Sırlarının Karakterizasyonuna Genel Bir Bakış. Eskişehir: El-Cezerî Fen ve Mühendislik Dergisi Cilt: 6, No: 1, 2019 (51-79).
- Akbaş, U, Z. (2006). Çinilerde Kullanılan Klasik Kütahya Çini Desenleri. Ankara: Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Geleneksel Türk El Sanatları Ana sanat Dalı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi) Tez No: 187821
- Alper, B. (2020). 1980 Sonrası Türk Seramik Sanatında Üç İsim: Çizer, Yoleri ve Güngör s.
- Altun, A. (1998). Osmanlıda Çini ve Seramik Öyküsü, İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası.
- Altun, A. (2002). Osmanlıda Çini ve Seramik Öyküsü. İstanbul Menkul Kıymetler: Borsası Creative yayıncılık ve tanıtım Ltd.
- Altun, A. (2007). İznik Kazıları Işığında Osmanlı Çini ve Seramikleri, Çini ve Seramik Sanatı. (Ed).
- Altundağ, M. (2018). Sıtkı Olçar'ın Yorumuyla Selçuklu Çini ve Seramikleri, Cilt 6, Sayı 13, <https://www.kalemisidergisi.com/makale/pdf/1544915730.pdf>. 10.05.2019 Elde edilmiştir.
- Ankara: (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Tez No:290539.
- Anyolu, D. (2011). Kılıç Ali Paşa Camii Çinileri, T.C. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı Kılıç Ali Paşa Camii Çinileri.
- Arık, R. (2000). Kubadabad Selçuklu Saray ve Çinileri. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.
- Arık, R. Arık, O. (2007). Anadolu Toprağının Hazinesi Çini, Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri. s.17 İstanbul. Kale Grubu Kültür Yayınları.
- Arık, Rüçhan (2007) "Selçuklu Saraylarında Çini", Anadolu'daki Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı. Gönül Öney (Ed.), İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
- Aslanapa, O. (1966). "Antalya Müzesindeki Selçuklu Çinileri", Re1it Rahmeti Arat İçin, Ankara s.5-25.
- Aslanapa, O. (1989). Türk Sanatı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Atağün, D. (2010). Türk Çini Sanatında Renkli Sır Teknikleri ve Reçeteleri. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Tez No:273163.

- Avşar, L. Avşar, M. (2013). İslam Sanatında Akıtmalı-Kazımalı Seramikler ve Taklit Teorisi, KALEMİŞİ, 2013, Cilt 1, Sayı 1, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/105701> 10.05.2019 Elde edilmiştir.
- Avşar, L. Avşar, M. (2015). Seramik Sanatı Eğitiminde Selçuklu
- Avşar, M. Avşar, L. (2014). Çini Sanatı ve Terminolojisi Üzerine. Konya: Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Seramik Bölümü, Kalem işi Dergisi Cilt 2 sayı 4.
- Bakır, T, S. (2007) Osmanlı Sanatında Bir Zirve İznik Çini ve Seramikleri. Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatları. İstanbul, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Baş, A. (2019). Tarihi Kaynaklar ve Kazılar Işığında Bir Selçuklu Sarayı: Keykubadiye, Selçuk Üniversitesi, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Cilt, Sayı 10, 51 – 78.
- Başegit, Yücel, (2000). Türk-İslam Seramiklerinin Çağdaş Seramik Sanatına Etki ve Yansımaları, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Ana Sanat Dalı, Sanatta Yeterlilik tezi Eskişehir.
- Bilgi, H. (2009). Ateşin Oyunu. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi ve Ömer M. Koç Koleksiyonlarından İznik Çini ve Seramikleri.
- Bulut, Lale. (2007). Gönül Öney Zehra Çobanlı, İstanbul, T.C. kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 309-325
- Camusso, Lorenzo ve Sandro Bortone(1991). Ceramics of the World. New York: H.N. Abrams Publishers.
- Cura, Nilgün (2008). Erken Osmanlı Mimarisinde Renkli Sır Tekniğindeki Çiniler (1300 – 1453). Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Tez No:220491.
- Çankırı Karatekin Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı yüksek lisans tezi 648274
- Çeken, M. (2008). Minai Tekniği üzerine bir değerlendirme. Orta çağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu. Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Yayınları. <https://www.academia.edu/31198237/> .
- Çetin, Y. (2017). Kars Müzesi'nde Bulunan Büyük Selçuklu Dönemine Ait Figür Bezemeli Bir Çini Tabağın İkonografik Çözümlemesi s.3 <http://www.xxortacag.sakarya.edu.tr/pdf/65ycetin>.
- Çini, R. (2002). Ateşin Yarattığı Sanat Kütahya Çiniciliği. İstanbul: Celasus Yay.

- Çizer, S. (1995) Endüstri Seramiğinde Sırtüstü Dekorlama Malzemelerinden Lüster ve Yıldızların Kullanımı, Tasarım ve Dekor Semineri Bildiri Kitapçığı, Türk Seramik Derneği Yayınları No:12, 1995, İSTANBUL s.2
- Çizer, S. (2009). Piccolpasso' nun Lüster Fırını Üzerine Deneysel Bir Tasarım Çalışması
- Çizer, S. (2010). Lüster Hakkında Genel Bilgiler, İzmir Uluslararası Seramik Sempozyumu Bildiri Özetleri. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Çizer, S. (2010). Lüster Tarihi, Tekniği, Sanatı. İzmir: 9 Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Çizer, S. (2018). Endüstri Seramiğinde sırtüstü Dekorlama Malzemelerinden Lüster ve Yıldızların Kullanımı, Tasarım ve Dekor Semineri Bildiriler Kitapçığı, Türk Seramik Derneği İstanbul: Yayınları sayı.12.
- Doğanay, A. (2019) İslam Sanatları Tarihi, Grafiker Yayınları.
- Dönmez, N. E. Osmanlı Dönemi Türk Çini Sanatı.
- Feyzoğlu, E. T. (2012). Lüsterli Seramikler. İstanbul: Bilim, Teknik ve Endüstri Dergisi. Scientific, Technical and Industrial Journal , Türkiye Seramik Federasyonu Dergisi.
- Gökçe, E. (2013). Bonhams Müzayedelerinde Satışa Sunulmuş Bir Grup Figürlü İznik Tabağı Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203737> elde edildi.
- Güneş, Ç. P. (2019). İndirgen Ortam Listelerinden sır içi Lüster Tekniği İdil Dergisi, cilt / 8, sayı 8/ issue 54.
- Gürhan, G. S. (2007) “Bursa ve Edirne Eserleri Işığında Çiniler”, Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 5 Sayı10.
- Gürhan, G. S. “Bursa ve Edirne Eserleri Işığında Çiniler”, Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, İstanbul 2007, s. 215-227.
- Gürman,S. (2016). Kuşadası Kadıkalesinde (Anaia) Bulunan Lüster Teknikli Seramik Fragmanları Üzerine Ön Değerlendirme s.9.İzmir: Eylül Üniversitesi kolokyum Bildiriler kitabı. <https://slidex.tips/download/some-experiences-with-reduction-glaze-a-review-of-some-experiences-of-kashan-pot> elde edildi.
- Hattstein, M. Delius, P. (2007). İslam Sanatı ve Mimarisi. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Literatür Yayıncılık.
- Hillenbrand, R. (2005). İslam Sanatı ve Mimarlığı. İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd.

<https://docplayer.biz.tr/754853-Piccolpasso-nun-luster-firini-uzerine-deneysel-bir-tasarim-calismasi.html> Seres.

İssi, A. Yurdakul, H. Kütahya Çiniciliği ve Günümüzdeki Sorunları. dergipark.org.tr/en/download/article-file/450527.

Kafazade, S. Vacidiye Medresesi, T.D.V.İslam Ans.

Karaca, N. (2016). Çininin Sır Altındaki Serüveni, Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi s.299-318 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/humanitas/article/277575> elde edilmiştir.

Karaca, N. (2016). Çininin Sır Altındaki Serüveni, Humanitas, 4(7) s. 299-318 Humanitas, ISSN: 2147-088X DOI: <http://dx.doi.org/10.20304/husbd.45714> elde edilmiştir.

Karaca, N. (2018). Türk Çini Sanatının Öz Gelişim Çizgisi, Stratejik ve Sosyal Araştırmalar. Sempozyumu. Bildiriler Kitabı Ankara: Gece Kitaplığı.

Karacalar, Ş. (2014). 13. Ve 14. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi Çini Sanatında Görülen İnsan, Hayvan, Bitki Motifleri ve Günümüz Seramik Sanatındaki Yorumu Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Tez No:370452.

Karamağaralı B. Yazar, T. (2007) Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Ani Kazısı Buluntuları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Sanat Eserleri Dizisi 469.

Karamağaralı, B. (1997) Ani, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları s.102.

Karamağaralı, N. (2007). Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Ahlat kazısı buluntuları, İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.

Karamağaralı, Y.B. (1982) Ahlat Seramik Ekolü, <https://disk.yandex.com.tr/i/RqBHwXM7tejjZ> 12.12.2020 elde edilmiştir.

Karimpour, S. (2012). İran Pigment Lüsterleri ve Uygulamalı Araştırılması, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik ve Cam Tasarım Ana sanat Dalı seramik Tasarımı Programı İstanbul (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Tez No:331029.

Kırımlı, F. (1981). İstanbul Çiniçiliği, Sanat Tarihi Yıllığı, Cilt , Sayı 11, 95

Koyun, S. (2013) Bursa İli Çini Sanatı ve Çini Sanatı tekniklerinin İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı Dekoratif

- Kuban, D. (2014). Batıya Göçün Sanatsal Evreleri. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mercangöz, Z. Kuşadası, Kadıkalesi (Anaia) Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları 9 s.1 <https://sanattarihi.ege.edu.tr/files/sanattarihi> elde edilmiştir.
- Ölçer, S. (2018). 15 Ve 16. Yüzyıl Mavi-Beyaz Seramikleri: Osmanlı, Safevi ve Çin Hanedanlığı Örneklerinin Üslup Bağlamında Karşılaştırılması. STD, XXVII / 1, Nisan | April 2018, 265-301 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/465367> elde edildi.
- Öney, G. (1982) 1978- 79 ve 1981 Yılı Samsat Kazılarında Bulunan İslam Devri Buluntularıyla İlgili ilk Haber Sanat Tarihi Dergisi, Cilt 1, Sayı1.
- Öney, G. (1990). İslam Mimarisinde Çini, İstanbul: Ada Yayınları.
- Öney, G. (1994). Büyük Selçuklu Seramik Sanatında Resim Programı ve Gelişen Figür Üslûbu. Ankara: Sanat Tarihi Dergisi Sayı: XIII/ 1 Nisan, 61-82 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/152320> elde edilmiştir.
- Öney, G. (1994). Türk Çini Sanatı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Öney, G. Çobanlı, Z. (ed.) (2007) Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı. İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Öney, G. (1992). Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Önge, Y. (1987). Erken Osmanlı Dönemi Osmanlı Türk Sanatına Genel Bir Bakış (1300-1453) Ankara: Hacı Bayram Veli Türbesi Vakıf Haftası Kitabı, s.39-46. <https://docplayer.biz.tr/22394781> elde edilmiştir.
- Özdemir, Y. (2014). Kayseri Keykubadiye Sarayı Arkeolojisi, Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Özgüç, N. (1985). Sümeysat Definesi, Belleten Türk Tarih Kurumu, Cilt 49 Sayı145.
- Öztürk, Çetin. (2018). Çini Sanatının Medeniyetler Arası Etkileşimdeki Rolü. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 82, Kasım <https://www.academia.edu/37983221> elde edildi.
- Pala, Ç.İ. (2019). Türk Çini Sanatı Tekniklerinden Lüsterin Günümüz Uygulamaları. International Social Sciences Studies Journal Vol:5, Issue:30 2019 / Şubat sssjournal.com ISSN: 2587-1587 sssjournal.info@gmail.com elde edildi.
- Salman, B. (2012). Kommegene ve Suriye Bölgesi Mozaiklerinde Yerel Özellikler ve Yabancı Etkiler: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, Journal of Mosaic Research, Cilt Sayı 5, 187.

Savaş, S. (1998). İran Selçukluları dönemi (10-13 yy) İsfahan, Rey, Kaşan ve Samarra`da yapılmış olan seramiklerin özellikleri ve günümüze uyarlanması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Seramiğinin Yeri. Kalemisi, Cilt 3, Sayı 5, Volume 3, Issue 5 www.idildergisi elde edilmiştir.

Smith, A. Caiger. (1985). Lustre Pottery, Nazik Esinti Pub Co.

Şölenay, E. (1995). 1000 C Gelişebilen Redüksiyonlu Lüsterli Sır Araştırmaları. Eskişehir:

T.c. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Tez No: 43744.

Tanyolu, D. (2011). Kılıç Ali Paşa Camii Çinileri, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı, Ankara (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Tosun, S. (2018) Cevahirname-İ Nizami Kitabında Yer Alan Lüster Reçetelerinin Günümüz Koşullarında Uygulanması, Dokuz Eylül Üniversitesi / Güzel Sanatlar Enstitüsü / Seramik ve Cam Tasarımı Ana Sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Turan, B. S. (2007). Osmanlı Sanatında Bir Zirve İznik Çini ve Seramikleri, İstanbul Kültür ve Turizm Bakanlığı. hacettepe.edu.tr/eser/305762.

Ürünler Eğitimi Bilim Dalı. Ankara: (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Tez No:333542.

Wilkinson, Charles K. Nishapur: Pottery of the Early Islamic Period. New York: Metropolitan Museum of Art, 1973.

Yetkin, Ş. (1986). “Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

Yıldırım, Savaş. (2007). Erken Osmanlı yapılarında çini süsleme. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Tez No:208035.

İnternet Kaynakları

<https://islamansiklopedisi.org.tr/Abbasiler> Erişim Tarihi:17.10.2019

<https://www.tarihtarih.com/Syf=26&Syz=384542> Erişim Tarihi:12.05.2019

<https://serfed.com/upload/dergiler> Erişim Tarihi:17.11.2019.

<http://www.guraymuze.com/> Erişim Tarihi:27.11.2019

<https://www.demorgan.org.uk/discover> Erişim Tarihi:03.09.2019

<http://www.jasonjacques.com/historic/clement-massier>. Erişim Tarihi:12.03.2020

<https://www.metmuseum.org/art/collection/> Erişim Tarihi:15.03.2020

<https://www.jennaburlingham.com/artists/121-alan-caiger-smith/biography/> Erişim Tarihi:16.04.2020

<https://www.carters.com.au/index.cfm/index/4104> Erişim Tarihi:17.04.2020

<https://soad.cass.anu.edu.au/people/greg-daly> Erişim Tarihi:05.06.2020

<http://www.honaronline.ir/Section-visual-4/159413-iran-golden-glaze-tiles-in-the-permanent-section-of-the-chirac-museum> Erişim Tarihi:06.04.2020

<https://aku.edu.tr/akusergi/tugrul-emre-feyzoglu> Erişim Tarihi:16.11.2021

<http://www.turkishculture.org> Erişim Tarihi:16.11.2021

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Suna AKTAŞ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
Bölümü	Geleneksel Türk Sanatları (Çini Tasarımı Programı)
Makale ve Bildiriler	
Bildiri	
11. Uluslararası Bilimsel Çalışmalar Kongresi (Sanat Ve Tasarım) 21 -24 Mart Ankara “Türk İslam Seramiklerinde Lüster Dekorlu Çiniler”	
Katıldığı Sergiler	
Sakarya Üniversitesi Kültür Ve Kongre Merkezi Mezuniyet Sergisi 10. Uluslararası Muammer Çakı Öğrenci Seramik Yarışması Sergisi Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım Fakültesi Gizem Frit Salonu Yılsonu Sergisi Sakarya Ofis Sanat Merkezi Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım Fakültesi Karma Sergi Sakarya Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Minyatür Karma Sergi İstanbul Üsküdar Belediyesi Sergi Salonu Yılsonu Sergisi Sakarya Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları Gizem Frit Salonu Çini Bölümü Sergisi Soyut Sanat Galerisi Küçük İşler Sergisi 13.Uluslararası Muammer Çakı Öğrenci Seramik Yarışması Sergileme	
Ödül	
10.Uluslararası Muammer Çakı Öğrenci Seramik Yarışması Muammer Çakı Özel Ödülü	